

**T.C.
FATİH ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**ŞEYH NAZMİ EFENDİ'NİN Mİ'YAR-I TARİKAT-I İLAHİ ADLI
ESERİNİN GÜNÜMÜZ HARFLERİNE AKTARILMASI VE
TASAVVUFİ İNCELEMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Yusuf ÇETİNDAG**

**Hazırlayan
Selman ARSLANBAŞ**

İstanbul – 2011

T.C.
FATİH ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ŞEYH NAZMİ EFENDİ'NİN Mİ'YAR-I TARİKAT-I İLAHİ ADLI
ESERİNİN GÜNÜMÜZ HARFLERİNE AKTARILMASI VE
TASAVVUFİ İNCELEMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Yusuf ÇETİNDAG

Hazırlayan
Selman ARSLANBAŞ

İstanbul – 2011

ONAYLAMA SAYFASI

Öğrenci : Selman ARSLANBAŞ
Enstitüsü : Sosyal Bilimler
Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Tez Konusu : Nazmi Efendi'nin Mi'yar-ı Tarikat-ı İlahi Adlı Eserinin
Günümüz Harflerine Çevrilmesi ve Tasavvufi İncelemesi
Tez Tarihi : Eylül 2011

Bu tezin şekil ve içerik açısından Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Yazım Kılavuzunda belirtilen kurallara uygun formatta yazıldığını onaylıyorum.

Doç. Dr Mehmet GÜMÜŞKILIÇ
Anabilim Dalı Başkanı

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı 51070833 numaralı öğrencisi Selman ARSLANBAŞ tarafından hazırlanan bu tezin Yüksek Lisans Tezinde bulunması gereken yeterliliğe, kapsama ve niteliğe sahip olduğunu onaylıyorum.

Doç. Dr Yusuf ÇETİNDAG
Tez Danışmanı

Tez Sınavı Jüri Üyeleri

Prof. Dr. Mahmut KAPLAN .....
Doç. Dr. Yusuf ÇETİNDAG .....
Doç. Dr. Hüseyin ÖZCAN .....

Bu tezin Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Yazım Kılavuzunda belirtilen kurallara uygun formatta yazıldığını onaylıyorum.

Doç. Dr. Mehmet KARAKUYU
Müdür

Enstitüsü : **Sosyal Bilimler**
Anabilim Dalı : **Türk Dili ve Edebiyatı**
Tez Danışmanı : **Doç. Dr. Yusuf ÇETİNDAG**
Tez Tarihi : **Eylül 2011**

ÖZET

Bu çalışmamız, Şeyh Muhammed Nazmi Efendi'nin tarikat adabı ve tasavvuf yolunu konu aldığı *Mi'yâr-ı Tarikat-ı İlahi* adlı eserini günümüz harflerine çevrilmesini ve bu eserin tasavvufi açıdan incelemesini ihtiva etmektedir.

Çalışmamız giriş kısmından sonra Şeyh Nazmî Efendi'nin ve eserinin tanıtıldığı iki bölümden, eserin tasavvufi açıdan incelenmesinden oluşan üçüncü bölüm ve de inceleme konumuz olan eserin günümüz harflerine çevrildiği metin kısmını ihtiva eden dördüncü bölüm ve son olarak da genel bir değerlendirmenin yapıldığı sonuç bölümünden oluşmaktadır.

Birinci bölüm, üç kısımdan oluşmaktadır: Birinci kısımda, Nazmi Efendi'nin doğumundan vefatına kadar hayatı, günlük yaşantısı, ikinci kısımda ise eserleri, üçüncü kısımda ise, edebi şahsiyeti ortaya konulmaya çalışılmış, ilmî ve edebî şahsiyeti incelenmiştir. İkinci bölümde ise Nazmi Efendi'nin *Miyar-ı Tarikat-ı İlahi* adlı eserinin incelemesi yapılmış ve eserin künyesi, içeriği, dil ve üslup özellikleri, nüshaları ve özellikleri başlıklar altında kategorize edilerek sunulmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölüm ise, iki kısımdan oluşmaktadır: Üçüncü bölümün birinci kısmında, Nazmî Efendi'nin tasavvufi şahsiyeti değerlendirilmiştir. İkinci kısmında ise, eserde yer alan bazı tasavvufi kavramlar ele alınarak, eserin tasavvufi açıdan incelenmesi yapılmaya çalışılmıştır. Dördüncü ve son bölümde ise, eserin günümüz harflerine aktarımı yapılmış ve sonuç bölümündeki nihai değerlendirme ile birlikte çalışma tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şeyh Muhammed Nazmi Efendi, Tasavvuf, Miyar-ı Tarikat, Halvetilik

University : **Fatih University**
Institute : **Institute of Social Sciences**
Department : **Turkish Language and Literature**
Supervisor : **Assist. Prof. Yusuf ÇETİNDAG**
Degree Awarded and Date : **September 2011**

ABSTRACT

This thesis examines Sheikh Muhammed Nazmi Efendi's profound book called Miyar-i Tarikat-i Ilahi and its translation of original manuscript to modern Turkish Language. Furthermore; this paper includes analyses of how the tariqah tradition and tasawwuf approach studied in Efendi's book from the perspective of its creator. The paper has four following sections that includes; introduction to thesis, detail analysis of Miyar-i Tarikat-i Ilahi from the different standpoints, breakdown from the point of tasawwuf view, modern Turkish translation and finally the conclusion of total evolution of the thesis.

First section, the introduction of thesis, contains three parts. The first part explains Nazmi Efendi's daily routine from his birth to his death; second part provides information about Nazmi Efendi's his works and books, and third part examines Nazmi Efendi's personal character and his authorship as a literary figure. Second section contains detail literature analysis of Miyar-i Tarikat-i Ilahi under specific categorization in order to be reading friendly including but not limited to; book's title, word and phrase structures, exploration of language formation, wording identification. Third section is based on two major components where the first components describes Nazmi Efendi's tasawwuf understanding and his individuality towards tasawwuf scholastic and second component explains Miyar-i Tarikat-i Ilahi's tasawwuf background and its reflection to the audience of the time when the book published till this day.

Fourth, and the final section, finalize the thesis with the brief summary of the whole thesis with modern Turkish translation and final conclusion.

Key Words: Sheikh Nazmi Efendi, Tasawwuf, Miyar-i Tarikat-i Ilahi, Halvetism

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
ÖNSÖZ	viii
KISALTMALAR	vii
GİRİŞ	x

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ŞEYH MUHAMMED NAZMÎ EFENDİ' NİN HAYATI, EDEBİ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ	1
1.1. Hayatı	1
1.2. Eserleri	3
1.2.1. Manzum Eserleri	4
1.2.1.1 Şeyh Muhammed Nazmî Efendi Divanı	4
1.2.1.2. Mi 'yâr-ı Tarikat-ı İlâhî	5
1.2.1.3. Mev'iza-i Mücâhede	5
1.2.1.4. Sırr-ı Mâ'nevî	5
1.2.2. Mensur Eserleri	6
1.2.2.1. Hediyetü'l-l-İhvân	6
1.3. Edebi Şahsiyeti:	7

İKİNCİ BÖLÜM

2. Mİ'YÂR-I TARİKAT-I İLAHÎ'NİN İNCELENMESİ	12
2.1. Mi'yâr-I Tarikat-I İlâhî'nin Tanıtılması	12
2.1.1. Eserin Yazılış Sebebi, Adı ve Tarihi	12
2.2. Mi'yâr-ı Tarikat-ı İlâhî'nin İçeriği	14
2.3. Mi'yâr-ı Tarikat-ı İlâhî'nin Dil ve Üslup Özellikleri	16
2.4. Mi'yâr-ı Tarikat-ı İlâhî'nin Nüshaları ve Özellikleri	20
2.4.1. Eserin Nüshaları ve Özellikleri	20

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. Mİ'YÂR-I TARİKÂT-I İLÂHÎ'NİN TASAVVUFİ AÇIDAN İNCELENMESİ	23
3.1. Nazmî Efendi'nin Tasavvufi Şahsiyeti	23
3.2. Eserde Yer Alan Bazı Tasavvufi Kavramların İncelenmesi	24
Vahdet-i Vücûd	24
Alemlerin ve İnsanın Yaratılış Seyri ve Gayesi Hakkındaki Görüşleri (<i>Seyr-i Nüzûlî-Seyr-i Urûcî, Devir Nazariyesi</i>)	27
Seyr ü Sülûk	33
Tenezzül	43
Devran ve Semâ	44
Fenâ ve Bekâ	45

‘Arif, ‘İrfân, Mârifet	47
Tecellî	47
Dervîş	48
Halvet, Halvetî	50
Gayb	52
Sır (Esrar), Râz	53
Himmat, ‘Înâyet	54
Kerâmet, Keşf	55
Melâmet	56
Zâhid, ‘Abid	56
Cemâl, Dîdâr, Yâr	57
‘Aşk	57
SONUÇ	59
KAYNAKÇA	62
EK: TRANSKRİPSİYON METİN	69

KISALTMALAR

a.g.e	: Adı geçen eser
a.g.m	: Adı geçen makale/madde
a.g.t	: Adı geçen tez
Ank.	: Ankara
Ans.	: Ansiklopedi
b.	: Bin
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviri
DİA	: Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DTCF	: Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
Ens.	: Enstitü
Fak.	: Fakültesi
H.	: Hicrî
Haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazret
İst.	: İstanbul
Ktp.	: Kütüphanesi
M.	: Milâdî
H.	: Hicri
mad.	: Maddesi
MEB.	: Milli Eğitim Bakanlığı
Mi'yâr	: Mi'yâr-ı Tarikat-ı İlahî
Neşr.	: Neşriyat
Nr.	: Numara
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türk Diyanet Vakfı
TY	: Türkçe Yazmalar
Üniv.	: Üniversite
vr.	: Varak
TY	: Türkçe Yazma
Yay.	: Yayınları
yk.	: Yaprak
yy	: Yüzyıl

ÖNSÖZ

İnsanoğlunun asırlardan bu yana manevi yönünü güçlendirme ve bilinç düzeyini arttırarak kendini tanıma gayretleri, diğer ilâhî ve beşerî dinlerde ferdî ve içtimâî olarak çeşitli şekillerde tezâhür etmiş ve genel olarak “mistisizm” kavramı çerçevesinde tanımlanmıştır ki, bunun İslam dininde almış olduğu isim tasavvuttur.

Tasavvuf geleneğinin gerek Türk kültürüne ve düşünce sistemine, gerekse Türk edebiyatına yaptığı katkıyı nazarı itibara alarak, edebiyat dünyamızın altın devrini yaşadığı ve tarikatların toplumumuzda alabildiğine yayılmış bulunduğu 17. yüzyılda birçok önemli mutasavvıf şair ve ilim erbabının yaşamış olduğunu söyleyebiliriz. İşte bu mümtaz mutasavvıf şair ve yazarlardan biri de, çalışmamıza eserini konu olarak seçtiğimiz Şeyh Muhammed Nazmi Efendi (1622-1701)’dir.

Şeyh Muhammed Nazmi Efendi 17. yüzyılda yaşamış divan sahibi bir şair, müellif ve aynı zamanda bir sûfidir. Halvetiyye Tarikatı’nın dört ana kolundan biri olan Şemsiyye kolunun tek şubesi konumunda bulunan Sivâsiyye’ye mensuptur. Gençliğinden itibaren gerek aile efradının yönlendirmeleri, gerekse 17. yüzyılda yaygınlaşan tasavvufi akımın etkisi ile tasavvufa ilgi duymuş ve bu alanda çeşitli eserler yazmıştır. Çalışmamız, Şeyh Muhammed Nazmi Efendi’nin tarikat adabı ve tasavvuf yolunu konu aldığı *Miyar-ı Tarikat-ı İlahi* adlı eserinin günümüz harflerine çevrilmesi ve bu eserin tasavvufi açıdan incelemesini ihtiva etmektedir.

Çalışmamız giriş kısmından sonra Şeyh Muhammed Nazmî Efendi ve eserinin tanıtıldığı iki bölümden, eserin tasavvufi açıdan incelenmesinden oluşan üçüncü bölüm ve de inceleme konumuz olan eserin günümüz harflerine çevrilmiş metin kısmını ihtiva eden dördüncü bölüm ve son olarak da genel bir değerlendirmenin yapıldığı sonuç bölümünden oluşmaktadır. Giriş kısmında, eserin, müellifiyle ilgili hususların ve müellifin yaşadığı dönemin genel bir değerlendirilmesi yapılarak eserin muhtevası çıkarılmaya çalışılmıştır.

Birinci bölüm, üç kısımdan oluşmaktadır: Birinci kısımda, Şeyh Muhammed Nazmi Efendi'nin doğumundan vefatına kadar hayatı, günlük yaşantısı, ikinci kısımda ise eserleri, üçüncü kısımda ise, edebi şahsiyeti ortaya konulmaya çalışılmış, ilmî ve edebî şahsiyeti incelenmiştir.

İkinci bölümde ise Şeyh Muhammed Nazmi Efendi'nin *Miyar-ı Tarikat-ı İlahi* adlı eserinin incelemesi yapılmış ve eserin künyesi, içeriği, dil ve üslup özellikleri, nüshaları ve özellikleri başlıklar altında kategorize edilerek sunulmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölüm ise, iki kısımdan oluşmaktadır: Birinci kısımda, Nazmî Efendi'nin tasavvufî şahsiyeti değerlendirilmiştir. İkinci kısımda ise, eserde yer alan bazı tasavvufî kavramlar ele alınarak, eserin tasavvufî açıdan incelenmesi yapılmaya çalışılmıştır.

Dördüncü ve son bölümde ise, sonuç bölümdeki nihai değerlendirme ile birlikte eserin günümüz harflerine aktarımı yapılmış ve çalışma tamamlanmıştır.

Çalışmamızın başından itibaren maddî-manevi hiçbir fedakârlığı esirgemeyen, gerek kaynak noktasında gerekse bizatihi kıymetli görüşleri ile bana destek olan muhterem babam Mehmet Arslanbaş'a, çalışmamın nihayete ermesi noktasında göstermiş olduğu ilgi ve sonsuz destekten dolayı da muhterem hocam Doç. Dr. Yusuf Çetindağ'a şükranlarımı sunarım.

Selman ARSLANBAŞ

Eylül 2011

GİRİŞ

Siyasi, merkezi ve devlet yapısı sağlam temeller üzerine atılmış olan Osmanlı Devlet düzeni, Kanuni Sultan Süleyman döneminde zirve noktasına ulaşmıştır. Bundan sonra II. Selim , III. Murat ve III. Mehmet devletin gelişmesini batılı ülkelere göre zaman zaman çok yavaşlatmışlardır. 17. yüzyıldan itibaren duraklama dönemine giren Osmanlı Devleti, 17. yüzyılın ikinci yarısında en karışık ve en bunalımlı devrini yaşayarak gerileme dönemine girmiştir.

Tahta oturan kimi padişahların çocuk yaşta olmaları, devlet yönetiminde kadın sultanların hâkimiyet kurmalarına sebep olmuş, bu da saray içindeki siyasî entrikaları arttırarak devlet adamları arasındaki çeşitli makam kavgalarına neden olmuştur. Bu yüzden çoğu vezir ve şeyhülislam, makamlarında çok az süre kalabilmişlerdir.

Gelir kaynaklarının kurumasıyla devlet, ekonomik yönden zayıflamıştır. Paranın değeri düşmüş, rüşvet ve yolsuzluk iyice artmış, ülkenin birçok bölgesinde Celalî İsyancılar adıyla sık sık ayaklanmalar çıkmıştır. Bunun sonucunda ülkede huzursuzluk ve karışıklık baş göstermiştir.

Devletin siyasi, iktisadi, sosyal, bilimsel ve teknolojik alanda yeni bilim adamları yetiştirmesi gereken bir dönemde önemli memuriyetlere, işinin ehli kişiler getirilememiştir. Sosyal ve iktisadi hayata yön verecek yeni bir açılım olmamıştır. Devletin, Avrupalı devletlerle rekabete girmesi giderek zorlaşmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin rekabet gücü yıldan yıla gittikçe düşmüştür. Bu düşüş, Osmanlı Devleti'nin, en güçlü olduğu dönemlerde hissedilmediği içindir ki, daha sonra bütün yüzyıla yayılmış ve sonraki yüzyıllarda da engellenememiştir.

17. yüzyılda tahta geçen Osmanlı padişahları III. Mehmed (1595-1603), I. Ahmet (1613-1617), I. Mustafa (1617-1623), II. Osman (1617-1622), IV. Murad (1623- 1640), Sultan İbrahim (1640-1648), IV. Mehmed (1648-1687), II. Süleyman (1687-1691), II. Ahmed (1691-1695), II. Mustafa (1695-1703)'dır. Bu padişahlardan III. Mehmed "Adlî", I. Ahmet "Bahtî", II. Osman "Fârisî" ve IV. Murad da "Murâdî" mahlasıyla şiirler yazmışlardır.

Bu çalışmamızda, 17.yüzyıldaki siyasi karışıklıklara ve duraklama dönemine rağmen kırk beş yıl gibi uzunca bir süre Yavaşca Mehmed Ağa Camii'nde şeyhlik ve imamlık yapan Şeyh Muhammed Nazmi Efendi'nin Mi'yâr-ı Tarikat-ı İlâhî adlı eserini günümüz harflerine çevirerek, tasavvufî yönden incelemesini yapmış bulunmaktayız. 17.yüzyılda tasavvufî hayatta genel anlamda bir canlanma söz konusu olsa da, tasavvufî hayatın da bozulma belirtilerini göstermeye başladığı bir dönemdir. Müellifimiz tasavvufî sahadaki bozulmayı, incelemiş olduğumuz eserin bazı bölümlerinde zaman zaman vurgulamıştır. Tasavvuf erbaplarınca ehil olmayan kimselere hilafet verildiği, bunların kendilerini dahi irşâd etmekten âciz kimseler olduğunu söylemiştir.¹

Her sahada kendini gösteren bozulma ve düzensizlik medrese ve tekke çatışması diyebileceğimiz fikri ayrılıkların da had safhaya ulaşmasına neden olmuştur. Bu durum öyle bir hal almıştır ki toplumu ve devleti derinden etkileyen olaylara dahi sebep olmuştur. Şöyle ki, devrin meşhur âlimlerinden olan Kâtip Çelebi (ö. 1070/1659)², ortaya çıkan bu kötü durumun önemine istinaden tekke ve medrese çatışmalarında, her iki tarafın da sulh etmesi düşüncesiyle, 1656 yılında "*Mizânü'l-Hakk fî İhtiyâri'l-Ehakk*" adlı meşhur eserini kaleme almıştır.³ Katip Çelebi bu eserinde, medrese ve tekke arasındaki tartışmalara neden olan bir takım olayları ve çözüm olarak da yapılması gerekenleri ve kendi düşüncelerini ortaya koyar. Burada belirtmemiz gerekir ki söz konusu çatışmalar medrese kısmında Kadı-zâdeliler ile müellifimizin bağlı bulunduğu Halvetiyye tarikatının Sivâsiyye kolu arasında yaşanmıştır. "*Kadı-zâdeliler, kendi zihniyetleri*

¹ Mi'yâr-ı Tarikat-ı İlâhî, vr. 27 a-b.

² Gökyay, Orhan Şaik, Katip Çelebi, Hayatı-Şahsiyeti ve Eserleri, T.T.K Yayımı, Ankara, 1957.

³ Yurdaydın, Hüseyin, "Kâtip Çelebi", Türkiye Tarihi Osmanlı Devleti (1600-1908), III, İstanbul: Cem Yayınevi, s. 281-287.

açısından dinde bir sapma görüp buna karşı mücadele etmişlerdir. Osmanlı yönetim kurumuyla işbirliği yapmaya ve kurumu dini hedefleri için yönlendirmeye çalışmışlardır. Sivasîler de dini-tasavvufi bir zümredir. Ancak Sivasîler kurumu etkilemeye ve yönlendirmeye çalışmamışlardır. Kadı-zâdeliler Osmanlı devletinin iki ana kurumundan olan din kurumuna bağlıdır. Sivasîler ise reaya arasında yer almakta ve örgütlenmektedirler. Kadı-zâdelilerin de reayadan taraftarları bulunmaktadır; ancak Kadı-zâdeliler bununla yetinmemişler ve yönetimle ilişki kurup elde ettikleri mevkiileri kullanarak hedeflerini büyütmüşlerdir. Kadı-zâdeliler yönetimde etkin olduklarında; örneğin içki yasağını daha sıkı bir şekilde uygulamaya çalışmışlar, tekkeleri basmak ve yıkmak için izin alabilmişlerdir. Sivasîler, yönetim kurumunun resmi görevlisi değildir. Ancak yönetim bazen Sivasîleri resmi olarak görevlendirmiştir. Belli yerlerde kurulan tekkeler buna örnek olduğu gibi kılıç kuşanma törenlerinde bulunmaları ya da savaşlarda moral destek için görev almaları da birer resmi görevdir.”⁴Bu bilgiyi vermiş olmamızın nedeni birçok kaynakta yer alan bu olaya müellifimizin de dahil olmasıdır. Şöyle ki; Katip Çelebi, mezkur eserinde Sivasî Efendi hakkında bazı ifadeler kullanmıştır.⁵ Bu ifadelerden dolayı müellifimiz Katip Çelebi’yi ağır bir şekilde eleştirir. ⁶ Şeyh Nazmî Efendi, tartışma olan meselelerde Sivasî Efendi’nin doğru yolu temsil ettiğine ve şöret ve menfaat temin etmek gibi bir gayesinin bulunmadığına kesinlikle inandığı için, Kâtip Çelebi’nin bu davranışına kızar ve bu hususta onu tenkit eder. ⁷

Şeyh Muhammed Nazmî Efendi’nin ilmî, edebî ve tasavvufî şahsiyetinin teşekkül ettiği siyâsî, içtimâî ve tasavvufî ortamı ve Kadızâdeliler-Sivâsîler tartışmasındaki konumu ve fikirlerini giriş bölümünde bu şekilde ortaya koyduktan sonra, müellifimizin hayatı şahsiyeti ve eserlerinin incelendiği çalışmamızın birinci bölümüne geçebiliriz.

⁴ Doğmuş, Lokman, “Türkiye’de XVII.Yüzyıldaki Dini Çatışmalara Sosyolojik Bir Bakış (Kadızâdeliler ve Sivasîler)”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2002, s. 36.

⁵ Kâtip Çelebi, Mizânü’l-Hakk fi İhtiyâri’l-Ehakk, Haz. Orhan Şaik Gökyay, İst.1972, s. 108-109.

⁶ Gündoğdu, Cengiz, Abdülmecid Sivâsî, ss. 63, “XVII. Yüzyılda Tekke-Medrese Münâsebetleri Açısından Sivâsîler-Kadızâdeliler Mücâdelesini”, İlam, c. III, sy.: 1 (Ocak-Haziran 1998).

⁷ Türer, Osman, Türk Mutasavvıf ve Şairi Şeyh Muhammed Nazmî, Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s. 26, İzmir,1988. Müellifimiz ile ilgili basılmış bir kaynak olması nedeniyle, çalışmamızda bu eserden istifade edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ŞEYH MUHAMMED NAZMÎ EFENDİ' NİN HAYATI, EDEBİ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

1.1. Hayatı⁸

Ticaretle uğraşan Trabzonlu bir babanın oğlu olarak İstanbul'da dünyaya gelen Şeyh Nazmi Efendi 1032 H./1622 M. yılında İstanbul'da dünyaya gelir. Baba tarafının ticaretle, anne tarafının da ilimle meşgul olan kimselerden oluşması seçkin bir çevrede iyi bir eğitim almasına vesile olur. Aslen Trabzonlu olan Şeyh Nazmi Efendi'nin dedesinin adı Rüstem, babasının adı ise Ramazan'dır. Çok az sayıdaki kaynaktan edinilen bilgilere göre babasının ticaretle uğraşan zengin biri olmasından dolayı onun da maddi olarak rahat bir hayat yaşadığı söylenebilmektedir.

⁸ Şeyh Muhammed Nazmi Efendi'nin hayatı hakkında birçok yeni ve eski kaynakta bilgi yer almaktadır. Ancak, bu bilgiler çoğu zaman birbirinin tekrarı ya da özeti şeklindedir. Müellifin hayatı ile ilgili kaynaklardaki bilgilerin değerlendirmesi hususunda çeşitli bilimsel çalışmalar da yapılmıştır. Bu anlamda elimizdeki en geniş ve kapsamlı kaynak Prof. Dr. Osman Türer tarafından hazırlanmış olan doktora tezidir. Söz konusu doktora tezi daha sonra Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yayınlanmıştır. Yazar, Şeyh Muhammed Nazmi'nin hayatını bu eserde teferruatlı bir biçimde ele almıştır. Bu yüzden Şeyh Muhammed Nazmi Efendi'nin hayatı, çalışmamızın ana teması olmaması nedeniyle daha kısa tutulmuştur. Nazmi'den bahseden kaynaklar için Bkz.: Şeyhi, Vakayi'u'l-fuzala, (hzl. Abdulkadir Özcan), İstanbul, 1989, C. 2, s. 203-204; Mustafa Safayî Efendi, Tezkire-i Sâfayî, (hzl. Pervin Çapan), Ankara, 2005, s. 613; Salim Efendi, Tezkire-i Sâlim, Der-sa'adet, 1315, s. 672-73; İsmail Belig, Nuhbetü'l-Âsâr li-Zeyli Zübdetü'l-Eş'âr (hzl. Abdulkadir Abdulkadiroğlu), Ankara, 1999, s. 472-473; Müstakim-zâde Süleyman, Hulâsâtü'l Hediyye, Millet Kütüphanesi, Şer'iyye No. 1128; Müstakim-zâde Süleyman, Mecelletü'n-Nisâb (Tıpkıbasım), Ankara, 2000, yk. 424b; Bağdatlı İsmail Paşa, Hediye'tü'l Ârifin Esmâ'u'l Müellifin ve Âsârü'l-Musannifin, İstanbul, 1955, C.II, s. 308; Bağdatlı İsmail Paşa, Keşfü'z-Zunûn Zeyli, İstanbul, 1971, C. 1, s. 534; Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, İstanbul, 1333, C. 1, s. 175-76; Şemsettin Samî, Kâmûsu'l-A'lâm, Tıpkıbasım, Ankara, 1996, C. 6, s. 4590; Süreyyâ, Mehmed, Sicill-i Osmanî Osmanlı Ünlüleri, İstanbul, 1996, C. 4, s. 1241; Osmanzâde Hüseyin Vassâf, Sefîne Evliyâ, (hzl. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz), İstanbul, 2006, C. 3, s. 498-499; Tuman, Mehmet Nâ'ilî (Divân Şairlerinin Muhtasar Biyografileri), hzl: Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatçı, Ankara, 2001, C. 2, s. 1069-1070; İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Katalogu, İstanbul, 1967, C. I, s. 511-512; Gölpinarlı, Abdülbâkî, "Nazmî Şeyh Mehmed", İslâm Ansiklopedisi, Eskişehir, 2001, 147-148; Aksoy, Hasan, "Nazmî Efendi", TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 2006, C. 32, s. 460-461; İpekten, Haluk, Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Ankara, 1988, s. 328-329; Türer, Osman, Mehmed Nazmî Efendi, Osmanlılarda Tasavvufî Hayat – Halvetîlik Örneği-Hediyyetü'l-İhvân, İstanbul, 2005; Bektaş, Ekrem, Muhammed Nazmî'î Halvetî, Sırr-ı Manevî (İnceleme-Metin), Selçuk Üniversitesi, Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi, Konya, 2009; Bektaş, Halime, Şeyh Muhammed Nazmî Divanı (Edisyon Kritik İnceleme), Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış YLT), 2005.

İki oğlan bir kız olmak üzere üç çocuğu bulunan Nazmi Efendi'nin büyük oğlunun adı Abdurrahman Rafi'a, küçük oğlunun adı ise Abdülmecid'dir; fakat hiçbir kaynakta gerek kızının adı, gerekse de kızının erkek çocuklardan büyük mü küçük mü olduğuna dair herhangi bir kayıt bulunmamaktadır.

Koca Mustafa Paşa Camii civarında ikamet eden Nazmi Efendi'nin kaynaklarda geçen diğer aile bireyi ise devrin alimi olan Hattat Fazlullâh Efendi'dir. Hattat Fazlullâh Efendi, Şeyh Nazmi Efendi'nin çocukluk yıllarında ilk eğitimini veren ve sonraki süreçte tahsil hayatını etkileyen en önemli kişidir.

Ailesinin maddi durumunun iyi olması; kendisini iyi şekilde yetiştirmeye müsait bir ortamda bulmasına ve düzenli bir eğitim görmesine imkan sağlamıştır. Buradan şeyhlik makamına da oturan ve camilerde vaizlik yapmış⁹ olan Nazmi Efendi'nin kaliteli ve düzenli bir eğitim aldığı anlaşılmaktadır. Nazmi Efendi'nin tahsiliyle ilk alakadar olan kişi bahsettiğimiz gibi dayısı Fazlullâh Efendi'dir. Müstakîm-zâde'nin de bildirdiğine göre, Nazmi Efendi Kur'an-ı Kerim'i dayısından öğrenmiştir¹⁰.

Tahsil konusunda dayısından destek alırken aynı zamanda dersiâm Fazıl Süleyman Efendi'den¹¹ (Kara Süleyman Efendi de deniyor) de tahsil görmeye başlamış ve daha sonra Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Sübbûhî Ahmed Dede'den ve Sübbûhî Ahmet Dede'nin vefatından sonra el-Hâc Ahmed Dede gibi zamanın önemli âlimlerinden de düzenli bir şekilde Kur'an-ı Kerim, Tefsir, Hadis, Fıkıh, Arapça ve Farsça gibi ilimleri tahsil etmiştir.

Şeyh Muhammed Nazmi, gençlik yıllarından itibaren tasavvufa ilgi duymaya başlar. Henüz on sekiz yaşında iken Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Şeyh-zâde Derviş Mehmed'in sohbetlerine katılır. Derviş Mehmed'in kerametvârî bir tavsiyesi üzerine 1057 H./1647 M. yılında Halvetî tarikatının Sivâsiyye kolundan olan Şeyh Abdulehad

⁹ Şemseddin Sami, Kamusu'l-A'lam C.VI, s. 4590.

¹⁰ Müstakîm-zâde, a.g.e. vr. 59b.

¹¹ Türer, Osman, Şeyh Mehmed Nazmi "Hediyyetu'l-İhvan", s. 644.

Nûrî Efendi'ye (öl. 1650-51) intisap ederek onun müridi olur. Kısa sürede şeyhine göstermiş olduğu samimiyet ve bağlılıktan ötürü müritler arasında ayrıcalıklı bir mevki kazanır. Ancak, Nazmî'nin öğrenciler arasındaki bu ayrıcalıklı konumu fazla devam etmez, intisaptan dört yıl sonra Şeyh Abdülehad Nûrî Efendi vefat eder. Muhammed Nazmî Efendi, şeyhinin vefatından sonra başka bir tarikata meyletmez. Şeyhinin şeyhi olan ve Halvetî tarikatının Sivâsiyye kolunun kurucusu Abdulmecid-i Sivâsî'nin ruhaniyetine bağlı kalarak daha önce başlamış olduğu meratibini tamamlar. Yine Nazmî'nin kendi ifadelerine göre, şeyhinin ölümünden sonra Abdülehad Nurî Efendi'nin halifelerinden Kazganî-zâde Süleyman Ağa'yı kendisine sohbet şeyhi olarak da kabul eder.

Şeyh Nazmi Mehmet Efendi, tarikat adabını tahsil ettikten sonra 1654-55 yılında Şehremini civarında Ümmî Sinan-zâde Tekkesi'nin yanında bulunan Yavaşça Mehmet Ağa Tekkesi'ne şeyh, camiine de imam ve vaiz olarak tayin edilir. Henüz otuz üç yaşlarında iken bu görevlere atanan Nazmî Efendi, seksen yaşında vefat edinceye kadar bu görevlerini sürdürür.

Ayrıca, o yıllarda kendi tarikat şeyhlerince de ifa edilen ordu şeyhliği görevini 1663 yılında Uyvar Kalesi fethine de katılarak ifa eder. Böylece hem “cihâd-ı manevî” hem de “cihad-ı sûrîyi” gerçekleştirmiş oldu.

Şeyh Muhammed Nazmî Efendi, seksen yaşında iken 24 Şevval 1112 H./3 Nisan 1701 M. tarihinde vefat eder. Kendi zaviyesinin bitişiğinde kendi adına yapılan türbeye defnedilir.¹² Vefatı üzerine, zaviyede boşalan yerine büyük oğlu Abdurrahman Rafi'a şeyh olarak geçmiştir.¹³

1.2. Eserleri

Nazmi Efendi, uzun bir ömür yaşamış olsa dahi bu zaman diliminde fazlaca eser bırakmış bir şair değildir. Yaşadığı dönem itibariyle daha çok mutasavvıf bir şahsiyet

¹² Bursali Mehmed Tatar, Osmanli Müellifleri, Istanbul, 1333, C. I, s. 175.

¹³ Müstakim-zâde, a.g.e, vr. 59B.

olarak tanınmıştır. Muhammed Nazmî Efendi'nin, Yavaşça Mehmed Ağa Tekkesi'ne şeyh ve İstanbul'un bazı camilerinde de vaiz olarak görevlendirilip halkı irşad etmesi onun bu tasavvufî yönünün ağır bastığını gösterir. Günümüz harflerine aktardığımız eseri Mi 'yâr-ı Tarîkat-ı İlâhî'de de yine aynı şekilde Halvetî tarikatının tasavvufî yönünü müritlere öğretici tarzda anlattığını görmekteyiz. Bu bize çok uzun süre şeyhlik görevini yerine getiren Nazmî'nin şairliğinin, mutasavvıf kişiliğinin gerisinde kaldığını gösterir. Yine de Nazmî'nin incelediğimiz eseri olan Mi'yâr-ı Tarîkat-ı İlâhî'yi üç günde yazmış olması da şairliğinin derecesini göstermesi bakımından önemlidir. Kendisi bunu incelediğimiz eserinde şu şekilde belirtmektedir:

“Yazıldı çizildi bu risâle
Üç günde tamâm olup kemâhi”

Şairin, dördü manzum olmak üzere mevcut beş müstakil eseri vardır. Divânı da dâhil, eserlerinin tümü tasavvufî içeriklidir. Müellifin en tanınmış ve en önemli eseri Hediyyetü'l-İhvân'dır. Şimdi sırasıyla eserleri inceleyelim.

1.2.1. Manzum Eserleri

1.2.1.1 Şeyh Muhammed Nazmî Efendi Divanı

İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğunda, Nazmî'nin Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revan 769 numarada kayıtlı tek bir Divân nüshası tanıtılmıştır. Ancak Nazmî'nin Divânı üzerine bir Yüksek Lisans çalışması hazırlayan Halime Bektaş, yukarıda verilen nüshanın dışında bir de aynı kütüphanenin Hazine Bölümünde 290 numarada kayıtlı bir nüshasının olduğunu tespit ederek tenkitli metni bu iki nüsha üzerine kurmuştur. Burada verilen bilgilere göre Nazmî Divânı'nda 9 kaside, 46 tarih, 172 gazel, 75 rüba'î, 1 kıt'a, 1 mesnevî ve 134 mu'amma vardır.¹⁴

¹⁴ Bektaş, Halime, Şeyh Muhammed Nazmî Divanı (Edisyon Kritik İnceleme), Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış YLT), 2005.

1.2.1.2. Mi ‘yâr-ı Tarîkat-ı İlâhî

Müellifimizin üzerinde çalıştığımız ve günümüz harflerine çevirisini yaptığımız eseridir. 1087 H./1676 M. yılında yazılmıştır. Mesnevî tarzında yazılmış olan eser, 1344 beyitten oluşmaktadır. Vezni: “Mefâ’îlün / Mefâ’îlün / Fe’ûlün”dür. Eser bu çalışmaya konu olduğu için üzerinde uzunca durulacaktır.

1.2.1.3. Mev‘iza-i Mücâhede

Müellifimizin böyle bir eserin olduğunu bildiren tek kaynak Müstakim-zâde Süleyman Efendi’nin Hülâsatü’l-Hediyye’sidir. Bilindiği gibi bu eser, Muhammed Nazmî’nin Hediye-tü’l-İhvân adlı eserinin bir özetidir. Müstakim-zâde, eserin isminin işaretiyle 1087 H./1676 M.’de yazıldığını bildirmektedir.¹⁵ Osman Türer de Nazmî’nin böyle bir eserin olduğuna ihtimal vermekte; ancak eserin herhangi bir nüshasına rastlamadığını ifade etmektedir.¹⁶

1.2.1.4. Sırr-ı Mâ’nevî

Nazmî’nin Sırr-ı Ma‘nevî adını verdiği eseri, Mesnevî’nin birinci cildinin manzum tercümesini içermektedir. Müellif bu eserini de 1087 H./1676 M. tarihinde yazmıştır. Sırr-ı Ma‘nevî’nin tamamı, Nazmî’nin bazı hikâyelerin sonunda yazdığı dua beyitleri (toplamı 22 beyit) ile eserin sonundaki “temme fi’t-tarih” (toplamı 25 beyit) kısmı dâhil 4100 beyittir.¹⁷

¹⁵ Müstakimzâde Süleyman, Hülâsatü’l- Hediyye, yk. 59b.

¹⁶Türer, Osman, Türk Mutasavvıf ve Şairi Şeyh Muhammed Nazmî, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara,1988, s 104.

¹⁷ Bektaş, Ekrem, Muhammed Nazmî’i Halvetî, Sırr-ı Mâ’nevî (İnceleme-Metin), Selçuk Üniversitesi, Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi, Konya, 2009, s. 3.

1.2.2. Mensur Eserleri

1.2.2.1. Hediyetü'l-İhvân

Müellifin tek mensur eseridir. Nazmî'nin ömrünün sonlarına doğru yazdığı bir eser olup, manzum eserlerine göre daha hacimlidir. Söz konusu eser üzerinde bir doktora tezi hazırlanmış ve bu çalışma yayımlanmıştır.¹⁸ Türer, eserin muhtevası hakkında “...*bu haliyle eser, müellifin hayatının sonlarında yazılmış olması sebebiyle, onun tasavvufî şahsiyet ve fikirlerinin kemâl derecesinin bir meyvesi olması bakımından ayrı bir önem arz eder. Eser her ne kadar belli şeyhlerin menakıbından ve terâcim-i ahvâlından bahseden bir eser ise de, bizzat incelendiğinde görüleceği gibi müellif belli bir plana bağlı kalmamış, zaman zaman asıl konudan ayrılarak, yazılmasında fayda gördüğü bilgileri, hadiseleri ve yerine göre kendi görüşlerini kaleme almıştır*”¹⁹ demektedir. Eserde Nazmî, mensubu bulunduğu tarikatın meşayih silsilesini esas alarak Halvetîlikte pîr-i sâni olarak bilinen Seyyid Yahyâ Şîrvânî (öl. 1463)den kendisine gelinceye dek yaşamış yedi şeyhin hal tercümelerini, keşif ve kerametlerini anlatır.²⁰ Eserde menkıbeleri anlatılan Halvetî tarikatının Sivâsiyye koluna mensup şeyhler sırasıyla şunlardır: Şeyh Yusuf-ı Mahdûm (öl. 1485), Şeyh Muhammed Rukiyye (ö. 1484), Şeyh Şahkubâd-ı Şîrvânî (öl. 1504'ten sonra), Şeyh Abdulmecid-i Şîrvânî (öl. 1563), Şeyh Şemseddin Ahmed-i Sivâsî (öl. 1597–98), Şeyh Abdulmecid-i Sivâsî (öl. 1639)ve Şeyh Abdulehad Nûrî (öl. 1650–1). Eser, tasavvuf tarihi, özellikle de Halvetî tarikatı açısından önemli bir eserdir. Eserin ismi, ebcet hesabıyla, yazılış tarihini vermektedir. Yedi nüshası tespit edilmiştir²¹.

¹⁸Türer, Osman 1979 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde eseri önce doktora tezi olarak hazırlamış daha sonra da çalışmasını yayınlamıştır. Türer, Osman, Türk Mutasavvıf ve Şairi Şeyh Muhammed Nazmî, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara,1988, s 104.

¹⁹Türer, Osman, Türk Mutasavvıf ve Şairi Şeyh Muhammed Nazmî (Hayatı, şahsiyeti ve eserleri), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara,1988, s 112.

²⁰Seyyid Yahyâ Şîrvânî'nin hayatı hakkında bk. Almaz, Hasan, Bakü'den Anadolu'ya Yansıyan Işık Halvetî Pir Seyyid Yahyâ Şîrvânî Hayatı ve Eserleri, Ankara, 2007.

²¹ Türer, Osman, a.g.e., s. 113.

1.3. Edebi Şahsiyeti:

Şeyh Muhammed Nazmî Efendi, yukarıda zikretmiş olduğumuz üzere daha çok tasavvufî yönü ağır basan bir şahsiyettir. Eserlerinin muhtevasına bakıldığı takdirde onun daha çok “şeyhlik” yönünün ağır bastığını ve bu nedenle tasavvufî öğretileri aktarmayı daha çok benimsediğini görmekteyiz. Onun için; müritlerine tasavvuf adabını, yazarak öğretme yolunu seçmiş bir şahsiyet diyebiliriz. İncelemiş olduğumuz eserde Nazmî, eseri yazma sebebini de şu şekilde açıklar:

“Elüñe al kalem taḥrîr eyle
Sülûk aḥvâlini taştîr eyle”²²

Bunun yanı sıra, şimdiye kadar yazılan edebiyat tarihlerinde Nazmî Efendi'nin şairlik yönüne yer veren kaynak sayısı oldukça azdır. Edebiyat tarihçilerimiz, her nedense müellifimizin edebî şahsiyetine son derece ilgisiz kalmışlardır. Müellifimiz ile ilgili olarak çalışma yapan Türer de bunun sebebi olarak “...onun edebiyatçıların üzerinde durmalarını gerektirmeyecek derecede önemsiz bir şahsiyet olmasından dolayı değil, edebî kişiliğini ortaya koyan eserlerinin, halk arasında yayılmamış olmasının yanı sıra, şiirlerinin hemen hepsinin tasavvufî bir özellik arz etmesinden, meşhur şairlerde olduğu gibi, çeşitli konularla ilgili fazla şiir yazmamış olmasından dolayıdır.”²³ der. Daha önce “eserleri” bölümünde belirttiğimiz gibi Nazmî Efendi'nin en çok bilinen eseri mensur bir eser olan Hediyyetü'l-İhvân'dır. Buna karşılık, onun en büyük edebî eserleri olan “Divân” ve manzum “Mesnevî Tercümesi”nin, görebildiğimiz kadarı ile sadece birer nüshası mevcuttur. İncelemiş olduğumuz “Mi'yâr”ın ise daha fazla nüshaya sahip olmasına rağmen “mesnevî” tarzında yazılmış diğer eserlerine nazaran daha küçük bir eser olduğunu söylemeliyiz. İşte müellifimizin edebî şahsiyetinin çok tanınmamış olmasına neden olarak söz konusu eserlerin muhtevası yönüyle halk nezdinde gerekli ilgiyi görmemiş olmasını söyleyebiliriz.

Nazmî Efendi'nin, tasavvufî geleneğe sıkı sıkıya bağlı ve şeyhine hadsiz bir teslimiyet duymuş olduğunu eserlerinden anlıyoruz. Bu da kendisinin şeyhi Abdülehad

²² Mi'yâr, vr. 2b.

²³ Türer, Osman, a.g.e, s. 86.

Nurî Efendi ve onun şeyhi Abdulmecîd Sivâsî Efendi'nin hem ilmî hem de edebî olarak etkisinde kaldığını göstermektedir. Şöyle ki müellifimizin şeyhi olan Abdülehad Nurî Efendi, müellifimiz gibi tasavvufî şahsiyetiyle temâyüz etmiş bir şahsiyet olmasına rağmen, kendi döneminde ve sonraki dönemlerde özellikle ilahîleriyle tanınan, divân sahibi özgün bir şâirdir.²⁴ Haluk İpekten'in mutasavvıf şâirleri tasnif ederken; Hallâc-ı Mansûr, Seyyid Nesîmî, Niyazî-i Mısırî gibi şâirleri, şiirlerine ilk bakışta anlaşılacağı üzere önce mutasavvıf, sonra şâir olarak değerlendirilebilecekler olarak nitelendirir. İkinci kısım şairler ise, şiiri daha ziyâde sanat açısından ele alan ve tasavvufî değerleri gizli olarak anlatmayı tercih eden şâirlerdir. Bunlara en büyük örnek ise Fuzûlî'dir.²⁵ Buradan yola çıkarak diyebiliriz ki gerek Abdülehad Nurî Efendi ve gerekse Nazmî Efendi şiiri Allah aşkını terennüm etmekte ve halka anlatmakta bir vasıta olarak kullanan ve genellikle mürşidler tarafından temsil edilen birinci kısım şâirlere aittir.

Şeyh Muhammed Nazmî Efendi, iyi bir medrese eğitimi almış, Arapça ve Farsça'ya çok hâkim olmasına rağmen şiirlerini sade, anlaşılır ve akıcı bir Türkçe ile kaleme almıştır. Kullanmış olduğu bu sade üslub, tekke şâirlerinin şiiri bir sanat faaliyeti olmaktan ziyâde, bir hizmet ve tebliğ aracı olarak görmeleri ve kullanmaları anlayışından gelmektedir.

Nazmî'nin edebî şahsiyetini anlatırken üzerinde çalışmış olduğumuz eseri Mi'yâr'ı hiç zorlanmadan, gayet kolay bir şekilde yazabilme kabiliyetini "eserleri" başlığı altında kısaca anlatmıştık. Burada fikrimizi teyit etmek maksadıyla tekrar edecek olursak; müellifimizin şairliğinin ne denli gelişmiş olduğunun bir göstergesi de incelemiş olduğumuz eserini üç günde yazmış olduğunu beyan etmesidir:

“Yazıldı çizildi bu risâle
Üç günde tamâm olup kemâhi”²⁶

Nazmî Efendi'nin bilhassa “mesnevî” ve “gazel” sahasında başarılı olduğunu

²⁴ Levend, Agâh Sırrı, Türk Edebiyatı Tarihi, s. 362.

²⁵ İpekten, Haluk, Fuzûlî, Hayatı, Sanatı, Eserleri, Ankara, 1996, s. 30.

²⁶ Mi'yâr-ı Tarikat-ı İlahî, vr. 35 a.

söyleyebiliriz. Mevlânâ'nın “Mesnevî”sinin I. Cildini, yine onun vezniyle (fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün) Türkçe'ye çevirmiş; incelemiş olduğumuz eserini de “mesnevî” tarzında kaleme almıştır. Mi'yâr'ın vezni de “*mefâ'îlün mefâ'îlün fâ'ülün*”dür. Nazmî'nin Divânı'nda 9 kaside, 46 tarih, 172 gazel, 75 ruba'î, 1 kıt'a, 1 mesnevî ve 134 mu'amma vardır.²⁷ Divânı'nda kullandığı kasideler onun bu sahada da başarılı olduğunu göstermektedir. Rubâ'î tarzında gerek Divân'ında gerekse Mi'yâr'da yer alan örnekleri onun bütün bu sanatları büyük bir kabiliyetle kullanabildiğini göstermektedir;

RUBĀ'Ī

Ahreb

Tā çend yeter bu devr-i ebvâb ey dil
Tā çend yeter bu züll-i erbâb ey dil
Çün mâni' ü mu' tādur o Rabbül-erbâb
Ço şirki yeter saña o Vehhâb ey dil²⁸

Müellifimiz, kendi devrinde hayli yaygın bir gelenek olan “ebced” hesabıyla, doğum, ölüm gibi çeşitli hadiselerle tarih düşürme sahasında da oldukça başarılıdır. Bunu Divân'ında düşmüş olduğu 46 tarihten anlayabiliyoruz.²⁹ Nitekim, kendi eserlerine verdiği isimlerin ekseriyeti onların yazılış tarihine işaret etmektedir. Aynı zamanda hocası Abdülehad Nurî Efendi gibi şahısların vefatlarına da tarih düşürmüştür.³⁰

Görülüyor ki müellifimiz devrinin şairleri tarafından kullanılan nazım çeşitlerini tanımakta ve kendisi de bu alanda başarılı örnekler verebilmektedir. Buna rağmen, 16 ve 17. yy'da Türk Edebiyatı'nın altın devrini yaşıyor olması, çeşitli nazım şekilleri arasında

²⁷ Bektaş, Halime, Şeyh Muhammed Nazmî Divanı (Edisyon Kritik İnceleme), Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış YLT), 2005, s.19.

²⁸ Mi'yâr, vr. 13a.

²⁹ Bektaş, Halime, a.g.e, s. 25.

³⁰ Baz, İbrahim, Şeyh Abdülehad Nurî-i Sivâsi'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tasavvuf Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2004, s. 88.

ayrı ayrı büyük üstatlar ve onlara bağlı edebî ekoller oluşmasından dolayı Nazmî Efendi hak ettiği değeri ne yazık ki bulamamıştır.³¹

Müellifimiz bilhassa “mesnevî” tarzındaki şiirlerini daha ziyade avâma ve bilhassa tarikata mensup müritlere, tasavvufa meyletmiş sufilere hitaben öğretici ve yol gösterici mahiyette yazmıştır. İşte bunun içindir ki, bu şiirlerin dili oldukça sade ve herkesin kolayca anlayabileceği bir karakter arz etmektedir. Bu şiirlerinde, anlaşılabilirlik gayesi hakimdir. Bu nedenle sanat endişesi güdülmediği için “arûz”da kusur sayılan “imâle”, “zihaf”, “med” ve “vasl”lara şiirlerinde çokça rastlanmaktadır. Ayrıca bu tür şiirlerinde, Türkçe kelimelere fazla ağırlık vermiş ve mümkün olduğu kadar Arapça ve Farsça kelime kullanmaktan kaçınmıştır. Bu şekilde hareket etmekle, yazmış olduğu bu tür şiirlerine tam bir sadelik, anlaşılabilirlik ve lirizm kazandırmıştır. Onun özellikle “mesnevî” tarzını kullanmış olması, şüphesiz ki bu tarzın çok daha uzun ve kolay şiir yazmaya elverişli olmasındandır. İncelemiş olduğumuz eserde kullanılan üslup ve dil özelliklerini ayrıca inceleyeceğimizden, bu hususla ilgili örnekleri “*Dil ve Üslup Özellikleri*” başlığı altında vereceğiz.

Kullanmış olduğu edebî üslup nedeniyle Nazmî Efendi’nin tam anlamıyla bir “tekke şairi” olduğunu söyleyebiliriz. Müellifimiz her yönüyle şekilden uzaklaşmış ve tamamen mânâyâ yönelmiştir. Kanaatimizce ona göre “ma’rifet” ehli olanlar için şiir yazmak zaten kolay bir iştir. Asıl mahâret, yazılmış olan şeylerin manevi değerini idrâk ettirecek kıymetli mânâlar ifade etmesidir. Nazmî Efendi’nin şiirlerini yazarken sanat endişesi gütmeyişini bu nedene bağlayabiliriz. Buna ek olarak bir “dîvân” sahibi olması, onun kendi devrinde oldukça yaygın olarak bulunan “dîvân” sahibi şairler arasında yer almasını sağlamıştır.

Nazmî Efendi’nin nesirciliğinin en güzel örneği yegâne mensur eseri olan “Hediye”dir. Bu eseri ‘nesir’ tarzında kaleme almış olmasına rağmen, nâzım sahasındaki ustalığını burada da göstermiş ve ‘kafiye ve seci’ üslubunu kullanmıştır.

³¹ 17. Asırda yetişen meşhur şahsiyetler ve Türk Edebiyatı’nın içinde bulunduğu durum için bkz. Timurtaş, F. Kadri, Tarih İçinde Türk Edebiyatı, s. 217-240; Ahmet Kabaklı, Türk Edebiyatı, c. II, s. 367-393.

Öyle ki, eserin çok yerinde okuyucu sanki bir nesirden ziyade nazım okuyor duygusuna kapılabilir.³² Bu eserinde de, incelemiş olduğumuz eserinde de karşılaşmış olduğumuz şekilde, âyet-i kerime ve hadîs-i şeriflerden alıntılar yaptığını görmekteyiz. Bu yönü ile de müellif, nesir tarzında kaleme almış olduğu bu eserin de mânâ yönünü güçlendirmek istemektedir. Aynı zamanda bu yöntemle eserlerine her zaman bir akıcılık ve lirizm katmış olduğunu söyleyebiliriz.

Biz burada onun edebî kişiliğinin derinliklerine nüfuz etmeyeceğiz, ancak çalışmamızın sınırları dahilinde gerekli olduğu kadarıyla kısa bir bilgi vermek istedik. Bu tespitlerimizi yaparken de şairimizin kendi devrinin herkesçe tanınan şairlerinden biri olması gerektiğini de iddia etmiyoruz. Fakat, Şeyh Muhammed Nazmî Efendi'nin edebî kişiliğinin hiç de yabana atılamayacak kadar gelişmiş olduğunu da rahatlıkla söyleyebiliriz. Onun eserlerinde üstlenmiş olduğu “eğitici” rolün, edebî kişiliğinin önüne geçtiği söylene de müellifimiz kullanmış olduğu dil ve üslup özellikleri ile kendi devrinde yaşamış olan şairlerden geri değildir. Şairimiz ne yazık ki bu teveccühten mahrum kalmıştır.

---

³² Türer, Osman, a.g.e, s. 131.

İKİNCİ BÖLÜM

2. Mİ'YÂR-I TARİKAT-I İLAHÎ'NİN İNCELENMESİ

2.1. Mi'yâr-ı Tarikat-ı İlahî'nin Tanıtılması

2.1.1. Eserin Yazılış Sebebi, Adı ve Tarihi

Öncelikle şunu ifade etmemiz gerekir ki, eserle ilgili bilgileri aktarırken başvurduğumuz en önemli kaynak, müellifimizin incelemiş olduğumuz eseridir. Müellifimiz Şeyh Muhammed Nazmî Efendi, kendi doğumu, hayatı, tasavvufî düşünceleri ve mensup olduğu tarikatı ile ilgili bilgileri Mi'yâr-ı Tarikat-ı İlahî'de zikretmektedir. Eser, müellifin kendi dilinden kaleme alınmış olduğu için şüphesiz doğruluğu tartışmasız olan en güvenilir bilgi kaynağıdır. Eserin yazılış sebebini ve yazıldığı tarihi de Mi'yâr-ı Tarikat-ı İlahî adlı eserinde yine bizatihi kendisi ifade etmektedir. Mi'yâr'ında “*der-zikr-i sebab-i te'lîf*” başlığı altında yazmış olduğu 31 beyitte eserin yazılış gayesi ve tarihi başta olmak üzere hayatı ile ilgili bir çok bilgiyi de bu kısımda zikretmektedir.

Nazmî Efendi, eserin yazılış sebebini anlattığı bu kısımda halvet zamanı geldiğinde, halvet etmeye ve bu halvet esnasında tam bir erba'in çıkarmaya niyet ettiğini söyler. “*Erba'in; Kânûn-ı sâni'nin (Ocak) on yedisine (Efrecî 31) kadar süren ve kışın en soğuk zamanı sayılan kırk gün boyunca dervişlerin çile çıkarmak için hücreye kapanmalarına denir.*³³” Bu zaman zarfında Allah'a devamlı zikirde ve niyazda bulunulur. Nazmî Efendi de çile çıkardığı, erba'in yaptığı bu kırk gün boyunca Allah'ı zikreder ve ona niyazda bulunur. O esnada, bütün gönlünü ve vücudunu içten içe kaplayan bir şevk ve zevkle dolar. Ona göre bunu ona veren ve isteyen, nereden geldiği meçhul bir ilhamı ilham eden, her şeye nizam veren Allah'tır. Kendisinden kalemi eline alıp, seyr ü sülûk adabını satır satır yazması istenmiştir. Seyr ü sülûk esnasında müridin, sâlikin zikredeceği Esmâ-i Hüsnâ'dan belli isimler başta olmak üzere, bunların

³³ Bkz.: Devellioğlu, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Kitabevi Yay., Ankara 2003, s. 475.

çeşitlerini ve vasıflarını anlatmayı, kalemi ile bu vazifeyi yerine getirmeyi Allah'tan gelen bir emir gibi telakki etmiş ve görev saymıştır. İşte müellifimiz incelemiş olduğumuz eserini yazma nedenini bu şekilde açıklar:

Gelüp ḥalvet zamānı ḥalvet itdüm
 Tamām-ı erba'ine niyyet itdüm
 Ḥudā'ya eyler idüm zıkr dā'im
 Devām-ı zikre olmuşdum mülāzim
 Derūnum eyledi bir şevḳ ihāta
 Vücūdum eyledi bir zevḳ ihāta
 Bunı ilhām-ı ḡaybī itdi ilhām
 Ki ey Nazmī-i 'ālī-ṭab'-ı nezzām
 Elüñe al ḳalem taḫrīr eyle
 Sülūk aḥvālını taṣṭīr eyle
 Yedi esmāyı bir bir eyle inşā
 Mufaşşal aṣl u fer' in eyle imlā
 Nedür eṭvār u envār u ne esrār
 Beyān eyle nedür evşāf u āsar
 Bilüp bu emri vaḫy-i Rabb-i 'ālī
 Alup destüme kilik-i imtişāli³⁴

Uzunca yıllar şeyhlik yapmış olan Nazmî Efendi'nin şairliğinin, hiç de küçümsenemeyecek boyutta olduğunu yine şairin kendi ifadelerinden öğreniyoruz. O “mesnevî” tarzında yazmış olduğu 1344 beyitten oluşan bu eserini Allah'ın kendisine bahsetmiş olduğu ilham ile “üç gün içerisinde” yazdığını söyler. Eser tamamlandıkça da isminin “Miyâr-ı Tarikat” olmasına karar verir. O, eseri herhangi bir yerden almış veya işitmiş değildir. Onun en büyük kaynağı bağlı olduğu şeyhi Abdülehad Nurî Efendi'dir. O şeyhinden ne görüp, öğrenmiş ise eserinde onları anlatmıştır:

Yazıldı vü çizildi oldu te'lîf
 Hemân üç gün içinde oldu taṣnîf
 Bunı bildüm budur ilhām-ı Raḫmān
 Ki ḫāzır olsa yazmaḳ olmaz āsān
 Tamām olduḳda bu nazmum hidāyet

³⁴Mi'yâr, vr. 2a-b.

Didüm ismine Mi' yâr-ı Ẓarîḳat
 Resâ'ilden yazılmadı bu ma' nâ
 İşidilme degüldür hem bu fehvâ
 'Azîzüm Ḥazret-i ' Abdü'l-eḫad'dan
 O Nûrî-maḫlaş o nûr-ı Şamed'den
 Ne gördümse anı taḫrîr itdüm
 Ne aldumsa anı taşṫîr itdüm³⁵

Eserin telif tarihini de Nazmî Efendi eserin sonunda müstakil olarak belirtmiştir. Bu kısımda düşürülen tarih kaydından ve ayrıca istinsah kaydının bulunmamış olmasından eserin 1087 H. yılında yazılmış olduğunu anlıyoruz.

Târîḫ-i tamâmı ismi Nazmî
 Mi' yâr-ı Ẓarîḳat-i İlahî³⁶

2.2. Mi'yâr-ı Tarîkat-ı İlahî'nin İçeriği

Müellif eserine “hamdele”, “salvele” ve eserin yazılış sebebini zikrederek başlar. Seyr-i nüzûlî ve seyr-i urûcî konularını, şekillerle göstererek, ayrıntılı bir biçimde ele alır. Daha sonra tarikat erbabının ve tasavvuf ehlinin “seyr ü sülûk”ta uymaları gereken hususları ve dikkat etmeleri gereken bazı meseleleri anlatır. Bununla birlikte eserde, kendi tarikatına mensup bulunan şeyhlerin isimlerini silsile halinde verir. Burada şunu belirtmekte fayda görüyoruz: Abdülehad Nûrî Efendi tarafından kurulan Sivâsîyye kolu, Halvetiyye tarikatının dört ana kolundan biri olan Şemsiyye kolunun tek şubesidir. Şemsiyye silsilesi, kurucusu Şemseddîn Ahmed Sivâsî'den, Halvetiyye'nin Pîr-i Sânişi kabul edilen Seyyid Yahya eş-Şirvânî'ye kadar iki ayrı koldan ulaşmaktadır. Şeyh Muhammed Nazmî Efendi'ye göre Halvetiyye Tarikatı'nın Şemsiyye koluna bağlı Sivâsîyye şubesinin silsilesi şu şekilde oluşmaktadır:³⁷

1. Hz. Ali Kerrema'llâhü Vechehu ve (R.A)

³⁵Mi'yâr, vr. 2b.

³⁶"معیار طریقت الہی" mısrası ebcedle 1087 tarihini veriyor. Mi'yâr, vr. 35a.

³⁷Mi'yâr, vr. 2b-3a.

2. Pîr-i Sâni Seyyid Yahya eş-Şîrvânî
3. Yûsuf Mahdum-ı Şîrvânî
4. Muhyiddîn Muhammed Rûkiyye
5. Şahkubad-ı Şîrvânî
6. Abdülmecîd-i Şîrvânî
7. Şemseddîn Ahmed-i Sivâsî
8. Abdülmecîd-i Sivâsî
9. Abdülehad Nurî Efendi

Bu kısımdan sonra, Halvetiyye tarikatının ve “Esmâ-i Hüsnâ”dan belli isimleri belli zamanlarda ve belli sayıda zikrederek sülûk gösteren diğer tarikatların hepsinde esas olan ve “etvâr-ı seb’â” denilen “nefs-i emmâre”, “nefs-i levvâme”, “nefs-i mülhime”, “nefs-i mutma’inne”, “nefs-i râziye”, “nefs-i merziyye”, ve “nefs-i zekiyye”nin ahvalini açıklar. Eserin tamamı şu başlıklardan oluşmaktadır:

“Der-Tevhid-i Bârî Azze İsmuhu, Fi’s-salâti ‘ale’n-nebiyyi ‘aleyhi ekmeli’s-Salavât ve etemmi’t-tahîyyât, Der-zikr-i sebeb-i te’lîf, Fi’s-seyri’n-nüzûl, Fî vahdeti’l-vücut, Vasl fi’l-vücut, Fî ihtilafî menşe’i’l-mevcudât, Fi’s-seyri’l-‘urûcî, El-misâli’l-âher fî vahdeti’l-vücut, Der-lüzum-ı mürşid-i kâmil, Fi’l-inâbeti ve’n-niyyetihi, Fî fazîleti’t-tevbeti, Fi’t-teslim, Fi telkini’l-ismi’l-evvel, Fi usuli’z-zemâ’im, Fi fazli’l-‘urefâ ve fî tebdili’l-esmâ ve ta’bîri’r-rü’yâ, Fî nevâfili’s-sıyâm ve’s-salât, Fi’l-halveti ve’l-‘uzletihi, Fi’l-cu’i ve külli’l-halâl, Fî terki’n-nevm, Fî usuli’t-tarîkat, Fi’t-tavri’s-sânî, Fi’l-kalbi ve aksâmihi, Fi’t-tevhîd ve ikâmet, Fi’l-keşfi’l-cinnî, Fi’l-belâ’li-ehli’l-velâ’, Fi’t-tenezzüli’s-surî, Fi’t-tenezzüli’l-ma’nevî, Fi’t-tenezzüli’s-surî ve’l-ma’nevî, Fi’t-tavri’s-sâlis, Fî hakîkati’r-ruh ve ikâme, Et-tezyîl fi’n-nasîhat, Fi’t-tavri’r-râbi’, Fi’l-hilâfet, Fî beyânî’s-sırr, Fi’l-fakr, Fi’t-tavri’l-hâmis, Fi beyânî surri’s-sırr, Fi’t-tavri’s-sâdis, Fi’t-tavri’s-sâbi’, Fi’l-ismi’l-a’zam, Hâtîme fî ba’z vesâya’l-e’izze kaddesen’allâhü bi-esrârehüm hâtîmeti’l-hâtîme, Fi’l-münacât, Fi’t-târîh”

2.3. Mi'yâr-ı Tarikat-ı İlahî'nin Dil ve Üslup Özellikleri

Nazmî Efendi'nin edebî şahsiyetini anlatırken onun tasavvufî yönüyle tanınan bir zat olmasına karşın, edebî şahsiyetinin de oldukça gelişmiş olduğunu ifade etmiştik. Manzum bir eser olan Mi'yâr-ı Tarikat-ı İlahî'de kullanmış olduğu dil ve üslup özelliklerinden, Arapça ve Farsça'ya olan hakimiyetinden ve edebî sanatları kullanmaktaki ustalığından onun edebî sahaya da hakim, önemli bir mutasavvıf-şair olduğunu söyleyebiliriz.

Müellifimiz, Mi'yâr'ını "mesnevî" tarzında kaleme almıştır. Bundaki amaç; halkın, özellikle de tarikat ehli olan kişilerin tasavvufî ahlak ve terbiyeyi, eserin adından da anlaşılacağı üzere "tarikat adabını" öğrenmesidir. Müellifimizin, edebî bir eser inşa etmek kaygısından ziyade, tarikat ehlinin, sâlik ve müritlerin tasavvufî eğitimini sağlama kaygısı taşıdığı için, Mi'yâr'ın "eğitici" bir eser olduğunu söyleyebiliriz.

Bu amaçla Nazmî Efendi, incelemiş olduğumuz eserde herkesin anlayabileceği, akıcı bir üslup kullanmayı tercih etmiştir. Eserde "anlaşılabilme gayesi"nin ön planda, "sanat endişesi"nin ise geri planda kaldığı görülür. Bu bakımdan, "arûz"da kusur olarak görülen "imâle", "zihaf" ile birlikte "med" ve "vasl"lara şiirlerinde çokça rastlanır. Bu ifadeler eserin günümüz harflerine çevirisi yapılırken vezne uydurularak çevrilmiş ve orijinal hali de dipnot düşülerek belirtilmiştir:

Degülken kendüler dağı ħalîfe
Ĥilâfet virmegi'derler³⁸ vazîfe³⁹

Ayrıca, beyitlerde bazı Arapça ve Farsça ibareleri özellikle de kafiye ve redif oluşturan kelime ve terkipleri aynen kullanmıştır:

³⁸ "...virnegi iderler..." ibaresi vezin gereği bu şekilde yazıldı.

³⁹ Mi'yâr, vr. 27b.

Ĥudā didi aña *levlāke levlāk*⁴⁰
 Anuñ'çün ĥalk olındı cümle eflāk⁴¹

Bununla birlikte Nazmî Efendi'nin eserde Türkçe kelimelere daha fazla ağırlık verdiğini ve Türkçe'nin incelik ve güzelliklerine hakim olduğunu da söylemeliyiz. Aşağıda örnek olarak verdiğimiz bazı beyitlerinden de anlaşılacağı üzere Nazmî Efendi, kendi zamanında yaygın olan şiir diline nispetle daha sade ve akıcı bir üslup kullanmıştır:

İşit saña diyeyüm bir ĥikāyet
 Ola zımnında ammā kim şikāyet
 Velī şanma ola bir ĥurı şekvā
 Bu şekvādan olur niçe tesellā
 Ben olmuşdum ezel bir cevher-i ferd
 Gezerdüm lā-mekān ilinde bī-derd
 O mülküñ olmuş idüm pādişāhı
 Mücerredler idi baña sipāhı⁴²

Nazmî Efendi'nin üç günde tamamlamış olduğunu söylediği Mi'yâr'ının bazı kısımlarında aynı akıcılığı ve güzelliği yakalamış olduğunu söyleyemeyiz. Gerek ifade edilenin vezne uydurulmaya çalışılması, gerekse de vezinden doğan zorunluluktan farklı kelimeler kullanma isteği kulağa hoş gelmeyen ahenksiz beyitlerin oluşmasına neden olmuştur:

Anuñ da Şeh-ķubād-ı Şīrvānī
 Anuñ Muĥammed Ruķıyye cānı⁴³

Murād itdi ki ola bu ta^c ayyün
 Niçe gül bitüre şāĥ-ı tekevvün

⁴⁰ "Sen olmasaydın (felekleri yaratmazdım.)"

⁴¹ Mi'yâr, vr.2a.

⁴² Mi'yâr, vr.3b.

⁴³ Mi'yâr, vr.3a.

Tenāsüh hem tabî'î hem hülûlî
 Hâfâ idüp yañıldı toğrı yolu⁴⁴

Buña pes kâ'il oldı ehl-i hikmet
 Olanlar ehl-i taḥkîḳ ü ḥaḳîḳat⁴⁵

Yine aynı şekilde kimi yerlerde de vezin uyumsuzluğuna rastlanmaktadır:

Bu sırra olmadı bir ferd vâşıl
 Duyar miḳdâr-ı isti' dâdınca kâmil⁴⁶

Anuñ da Şeh-ḳubâd-ı Şîrvânî
 Anuñ Muḥammed Ruḳıyye câni⁴⁷

Bazı kelimelerin de yanlış yazıldığı, vezne uydurulduğu takdirde gerçek anlamını ifade ettiği görölmektedir:

Ve bi'l-cümle budur⁴⁸ aḳvâ-yı aḳvâl
 Ki ḥarḳ-ı 'âdet ile olur aḥvâl

Eserde bazı beyitlerin üzerinin karalandığı ve bazılarının da sayfa kenarına yazıldığı görölmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere eserin müellif kaydı olduğu düşünölmektedir. Bu düzeltmelerde metnin orijinal haline sadık kalmaya dikkat edilmiştir. Bu düzeltmeler de dipnot kaydı düşölmek suretiyle ekte belirtilmiş ve çeviride aynen verilmiştir:

Celâl ismidür a' zam Ḥaḳḳ'a nisbet
 Muğâyir 'abde olınsa izâfet⁴⁹

Muḥaşşal her ne isme ola mazḥar

⁴⁴Mi'yâr, vr.3b.

⁴⁵Mi'yâr, vr.4b.

⁴⁶ Mi'yâr, vr.5a.

⁴⁷ Mi'yâr, vr.3a.

⁴⁸ Metinde "budurur" şeklindedir. Vezne uygun olarak okundu. Mi'yâr, vr. 15a.

⁴⁹ Beyit sayfa sol kenarına yazılmıştır. Mi'yâr, vr. 31b.

O ism-i a'zam olur aña server⁵⁰

Harâret ıztırâb olursa serber⁵¹
Raķīb ismini durma eyle ezber

Sayfa kenarlarında bizatihi müellif tarafından "sahh" kaydı düşülerek, düzeltme yapılmış ve bunlarda aynı şekilde çeviri metinde gösterilmiştir:

Harâret ıztırâb olursa ğālib
Ola meşġūl-i yā Şāfī o tālib⁵²

Kur'an-ı Kerim'den ayet-i kerimeler olduğu gibi esere alınmış ve bunlar da kafiyeye uydurulmaya çalışılmıştır. Bu ayet-i kerimelerin hangi sure ve kaçınıcı ayet olduğu eserin çevirisi yapılırken belirtilmiştir:

Pes olur küllü şey'in hālik⁵³ aña
Hem illā vecchehu⁵⁴ olur hüveydā

Müellifimiz Şeyh Muhammed Nazmî Efendi, Mi'yâr'ını eğitici ve öğretici tarzda kaleme aldığı ve sanat endişesi taşımadığı için ifade ettiği hususlardan bazılarını sayfa kenarlarında ilmi olarak açıklama gereği duymuştur:

Elif nedür vücūduñ ol ki mevġūm
Bu böyle oldı ehl-i keşfe ma'lūm⁵⁵

⁵⁰ Beyit sayfa sol kenarına yazılmıştır. Mi'yâr, vr. 32a.

⁵¹ Mısra üstü çizilmiş mısranın yanına sayfa sağ kenarına yazılmıştır. Mi'yâr, vr. 30b.

⁵² Beyit sayfa sol kenarında "sahh" kaydıyla birlikte yazılmıştır. Mi'yâr, vr. 28a.

⁵³ Kur'an-ı Kerim, 28/88, Mi'yâr, vr.29b.

⁵⁴ Kur'an-ı Kerim, 28/88, Mi'yâr, vr.29b.

⁵⁵ Mi'yâr, vr. 5a, Sayfa sol kenarında bulunan metin:

TERŞİH

Hükemâ ile şüfiyye arasında ihtilâf olup didjler ki ya'ni ol bir vücūduñ mevcūdātuñ mebde'i ve menşe'i olmışdur zi-vücūddur pes Şeyġ Rükne'd-din 'Alâ'ü'd-devle kıddese sirrahu ve şüfiyyenüñ kalili ve hükemānuñ ve mütekelliminüñ ekşeri anuñ üzerinedür ki ol bir şıfatdur Haķ subġānehu ve te'ālānuñ şıfatlarından ki ifāza-i vücūd eylemişdür mevcūdāt üzerine ki ol müsemmādur feyż-i vücūdiyye ile ve vücūd-ı 'āmmile ve nefsi Rahmān'ile ve Şeyġ Muġyi'd-din 'Arabī ġazretleri ve anuñ etbā'ı ve müteķaddiminden ve müte'ahġirinden şüfiyyenüñ ekşeri ve hükemānuñ ve mütekelliminüñ kalili anuñ üzerinedür ki ya'ni bir vücūd ki mebde'i āşār olmışdur ol vücūd ġaķdur ki kendü ġaķıķatinüñ 'aynıdır lāġayr pes dükeli mümkināt vācibüñ vücūdıyla mevcūddur ya'ni zātuñ eşyā ile ma'ıyyet 'alāķası vardır ki ol ma'ıyyet meġhül'l-keyfiyyedür ve bir eġād erbāb-ı taġķiķden enbiyādan ve evliyādan ve hükemādan ol

2.4. Mi'yâr-ı Tarikat-ı İlahî'nin Nüshaları ve Özellikleri

Temel kaynaklarda ve yapılmış bazı çalışmalarda Nazmî Efendi'nin Mi'yâr-ı Tarikat-ı İlahî adlı eserinin dört nüshasının olduğu ifade edilmektedir.⁵⁶ Biz de gerek yurt içi gerekse yurt dışı kütüphanelerinin kataloglarında yaptığımız araştırmalar neticesinde eserin beşinci bir nüshasına rastlayamadık. Çalışmış olduğumuz nüsha, Mi'yâr-ı Tarikat-ı İlahî'nin, Süleymaniye Kütüphanesi Hasan Hüsnü Paşa, numara 693'de kayıtlı eserin 1a-35b yaprakları arasındaki nüshadır. Aynı cildin devamında da Muhammed Nazmî'nin Sırr-ı Ma'nevî adlı eserinin bilinen tek yazma nüshası yer almaktadır.⁵⁷ Elimizdeki nüshanın müellif nüshası olduğunu söylemek mümkündür. Osman Türer de “...*istinsah kaydının bulunmaması, büyük bir ihtimalle her iki eserin de kendi hattı olduğunu göstermektedir.*”⁵⁸ cümlesiyle bu konudaki görüşümüzü destekler. Bugüne kadar başka bir nüshanın tespit edilmemiş olması, metinde yapılan değişikliklere şah kaydı düşürülmesi, bazı beyitlerin üstü çizilerek yeniden derkenara yazılması, bazı başlıkların yerinin boş bırakılması gibi hususlar, eserin müellif tarafından yazıldığını gösteren delillerdir. Ayrıca bir müstensihin metne bu kadar müdahale edebileceğine ihtimal veremiyoruz.

2.4.1. Eserin Nüshaları ve Özellikleri

2.4.1.1. Süleymaniye Kütüphanesi, H. Hüsnü Paşa, No: 693

İncelemiş olduğumuz nüshadır. Bu nüshanın devamında ve aynı cilt içerisinde, Nazmî Efendi'nin “Sırr-ı Ma'nevî” adlı eseri yer almaktadır. Eserin bu nüshasına ait genel özellikler şu şekildedir:

---

ma' iyyetüñ sırrına ve anuñ haqîkatine yol iletmemişdür ve anuñ gâyeti oldur ki efrâd-ı insândan bir bölük ma' iyyet sırrına kâbiliyyetleri ve isti' dâdları miqdârınca muṭṭali' olmuşlardır.

⁵⁶Türer, Osman, Türk Mutasavvıf ve Şairi Muhammed Nazmî, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1988, s. 106.

⁵⁷ Beştaş, Ekrem, Muhammed Nazmî Halveti Sırr-ı Ma'nevî, S.Ü. Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Konya, 2009, s. 21.

⁵⁸ Türer, Osman, Türk Mutasavvıf ve Şairi Muhammed Nazmî, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1988, s. 107.

Cilt: Kenarları meşin, sırtı bez, sertaplı ve miklebli, mukavvadır. Kapaklarda ebru kağıt vardır. Ebatı; 210x140 (160x75) m.m'dir. 35 vr., 21 satır. Yazı, âdî Ta'lik, dört sütun halindedir. Kağıt ise âharlıdır. İstinsah tarihi bulunmamaktadır. Müellif hattıdır.

Baş: “Cenāb-ı Haqq'a ola ḥamd ü minnet
Sipās u hem şenā vü şükr ü midḥat
Semī' vü hem Başı̄r ü hem ' Alīm ol
Mükevvin hem Mürīd ü hem Kelīm ol”

Son: “Nāmında tefekkür eyler iken,
Geldi dilime bu beyt-i şâhi
Târîh-i tamâmı ismi Nazmî
Mi'yâr-ı Tarîkât-ı İlâhî”

2.4.1.2. Süleymaniye Kütüphanesi, Sâliha Hâtûn, No: 105

Cilt: Dışı ebru kağıtla kaplanmış olan ince bir mukavvadır.

Ebat: 225x160 (195x85) m.m. Kağıt, âharlıdır.

38 vr., 19 satır. Yazı, âdî Ta'lik, iki sütun halindedir.

Müstensih: Şeyh Abdulmecid er-Rûmî b. Hz. eş-Şeyh Muhammed Nazmî.

İstinsah tarihi belli değildir. Baş ve son önceki nüsha ile aynıdır.

Eserin devamında, yine Şeyh Abdulmecid er-Rûmî tarafından yazılmış olan dört sayfalık “Şerh-i Du'â-i Salavat” kaydı vardır. 1a varağı boştur ve bu kısımda Na'îmâ Mustafa Efendi bin el-Hac Murâd ismiyle düşülmüş bir vakıf kaydı bulunmaktadır.

2.4.1.3. Süleymaniye Kütüphanesi, Mihrişâh, No: 183/2

Bu nüsha üç ayrı eseri içeren bir mecmuanın içerisinde yer almaktadır. Baş kısmında, Mesnevî şarihi Sarı Abdullah Efendi'nin “Dürre”si yer almaktadır. Bu kısım

163 varaktan ibarettir. Bu kısım bittikten sonra Mi'yâr-ı Tarîkat-ı İlahî gelmektedir.

Cilt: Kahverengi meşin. Sırt ve kenarlar siyah meşin. Miklebi kopmuş bir durumdadır. Ön ve arka cilt kapakları zencirekli, üç yüzler de ebru kağıttandır. Ebatları, 210x135 (165x80) m.m'dir. 38 varak, 19 satırdır. Yazı, Ta'lik ve yıldız çerçvelidir. Bölüm başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Yazı oldukça güzel yazılmış ve okunaklı bir haldedir. Müstensih ve istinsah tarihi ile ilgili herhangi bir ifade yoktur. Baş ve son kısımları önceki nüshalar ile aynı özelliktedir.

Bu eserin de akabinde, 40 ve 50 varaklar arasında, yine Nazmî Efendi'ye ait Tevhîd kasidesi, na't, muhammes, terkiib-i bend, Hüdâyî, Şeyhülislam Yahya Efendi gibi bazı şairlerin ilahi ve gazelleri vardır.

3.2.9. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, A. 4082

İki kitap bir arada bulunmaktadır; birinci kitap Hamdi Mustafa Efendi'nin Divan'ıdır. İkinci kitap ise Mi'yâr-ı Tarîkat-ı İlahî'dir.

Cilt özellikleri; sırtı ve kenarları kahverengi meşinli ve miklepsiz mukavvadır. Kapaklarda renkli ebru kağıtlar vardır. Kitap ciltten ayrılmış bir vaziyette ve oldukça yıpranmış haldedir. Ebatı, 165X105 m.m. ve 46 varaktan oluşmaktadır. Yazı ta'lik olup, yer yer kirlenmiş ve silinmiştir. Başu diğer nüshalarla aynıdır. Sonu ise "Münâcaat" bölümünün sonu olup, şu şekildedir.

“ Kulun Nazmî'ye et ihsân-ı küllî
Tecellî it teselli it tevellî
İdüb taklîdimi tahkîka tebdil
Riyâmı hem hulûsa eyle tahvil
Mecâzî varlığım eyle hakikat
Göre kesret gözüyle rûy-i vahdet”

Eserin yazıldığı hattın cinsi: Rika'dır.

Sayfadaki satır sayısı: 9'dur.

III. BÖLÜM

3. Mİ'YÂR-I TARİKÂT-I İLÂHÎ'NİN TASAVVUFİ AÇIDAN İNCELENMESİ

3.1. Nazmî Efendi'nin Tasavvufi Şahsiyeti

Nazmi Efendi, hayatının uzun bir dönemini şeyhlik ve vaizlik yaparak geçiren, tasavvufi şahsiyeti bu manada kemale ermiş bir mutasavvıftır. Onun bu özelliği eserlerine de yansımış ve tasavvufun özellikle Halvetiyye tarikatında kabul gören birçok kavramına Mi'yâr'ında çeşitli başlıklar altında geniş olarak yer vermiştir. Detaylı şekilde anlatmış olduğu bu kavramlardan bazıları vahdet-i vücûd, seyr-i nüzûlî, seyr-i urûcî, seyr ü sülûk, zikir, tenezzül ve lâ-taayyün konularını incelemiş, diğer konular hakkında da muhtasar bilgiler vermiştir. Bu sebepten, müellifimizin tasavvuf anlayışını ortaya koyabilmek için onun şiirlerinden de geniş şekilde istifade ettik. Bu şiirlerde, her ne kadar bir edebî kaygı gözetilebileceği düşünülse de, sonuç itibarıyla bir tarikat şeyhinin ruh dünyasını ve görüşlerini yansıtacağı âşikardır.

Biz onun tasavvufi yönünü ortaya koyarken müellifimizin tasavvufi şahsiyetini kendi eserlerinden yola çıkarak değerlendirmiş olacağız. Müellifimizin, kavramsal düzeyde vahdet-i vücûdculuğu, alemlerin ve insanın yaratılış seyri ve gayesi, seyr-i nüzûlî, seyr-i urûcî, seyr ü sülûk, tenezzül, şeriat, tarikat ve ruh hakkındaki görüşleri ortaya konulduktan sonra, konunun “*eserde kullanılan bazı tasavvufi kavramlar*” başlığı altında sunulacak değerlendirilmesinin daha faydalı olacağı kanaatindeyiz.

3.2. Eserde Yer Alan Bazı Tasavvufi Kavramların İncelenmesi

Vahdet-i Vücûd

Muhyiddin İbnü'l-Arabî tarafından (ö. 638/1240) sistemleştirilen ve “varlığın tek olup, bunun da mutlak varlık olan Allah’ın varlığından ibaret olduğu ve O’ndan başka bir varlığın mevcudiyetine imkan bulunmadığı” şeklinde anlatılan tasavvuf felsefesidir.⁵⁹ Daha sonraki yıllarda pek çok sûfi ve tarikat erbabınca benimsenmiş olan bu akımın Anadolu’da yetişmiş olan pek çok mutasavvıf tarafından da kabul edildiği görülmektedir.⁶⁰ Nazmî Efendi’nin de bu geleneği takip ederek vahdet-i vücud akımını kabul ettiğini Mi’ yâr’ında ortaya koymuş olduğu fikirlerinden açıkça anlıyoruz. Zaten incelemiş olduğumuz eseri, bu akımın bir mahsulü sayılabilir. Çünkü, müellifimiz eserin bir çok yerinde bu konu ile ilgili duygu ve düşüncelerini ifade etmiştir. Onun kullanmış olduğu bu ifadeler, kendisinin tereddütsüz bir şekilde bu akımı tasvip ettiğini destekler mahiyettedir:

“Velî Mansûr'a olmaz kı̇l ile kı̇âl
Dinilmez itdi keşf-i sırr u aḥvâl
Ahâlîye anuñ aḥvâli ma’ lûm
Ecânib eyleyemez anı mefhûm
Daḥı anuñ gibiler müctebâdur
Ki maḳbûl-i Cenâb-ı Kibriyâ'dur”⁶¹

Nazmi Efendi’ye göre “ene’l-Hakk” sözünü gereği şekilde te’vil etmeye kadir olamayan kimse, şeriat ölçülerine göre kafir olur. Ancak Hallâc-ı Mansûr’un durumu farklıdır. Nitekim o, öldürülmeden önceki gece bin rekat namaz kılmış, ertesi gün kendisine bin değnek vurulduğu halde, ne bir “ah!” demiş, ne de bu işi yapanlara

⁵⁹ Köprülü, Mehmed Fuad, Türk Edebiyatı Tarihi, s. 122.

⁶⁰ Türer, Osman, Tasavvuf Tarihi’ne Giriş, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Erzurum, 1992, s. 202.

⁶¹ Mi’yâr-ı Tarikat-ı İlahi, vr. 26 b.

gücenmiştir. Aksine dilinden, Hakk'dan başka bir şey sadır olmamıştır. Yoksa diyor Nazmî Efendi, bir iki düş ve hayal ile “sırr-ı fenaya vâsıl oldum” inancında olan kimse, şeriatta kafir olup, katli vaciptir. Çünkü bu sözü bir “sadık” söylemiş olsa dahi, “Rubûbiyyet’in sırrını ifşa etmek küfürdür” hükmünce kafir olur.⁶² O halde Nazmî Efendi’ye göre, “ene’l-Hakk” diyen kişi şu şecere-i kâinat, bir menba-ı vahdetten vücut alır, terbiye görür. Ve o kâinatın meyvesi olan insandır ki, şu kesret-i mevcudat içinde vahdeti gösterdiği gibi, kalbi dahi, iman gözüyle kesret içinde sırr-ı vahdeti görür. Hem de bu minvalde “sufî” Hakk’a hakiki manada vakıf olur:

Ene'l-ḥaḳ didügi bunuñ da gūyā
 Şecerden söyledügi gibi Mevlā
 Olur bunda muḥib maḥbūb vāḥid
 Olur ṭālib ṭaleb maṭlūb vāḥid
 Yoğ idi yoqlığına oldu vāḳıf
 Vücūd ancak Ḥaḳ'ıñmış oldu ‘ārif
 Gören Allāh görinen oldu Allāh
 Diyen işiden o oldu bu āgāh⁶³

“Vahdet” yolu ve “vahdet-i vücūd” nazariyesi Halveti tarikatınca da benimsenmiş ve birçok Halveti şeyhi de bu nazariyeyi yazmış oldukları eserlerinde kullanmışlardır. Burada müellifimizin Halvetiyye tarikatı Sivasıyye kolunun meşayih silsilesi içerisinde yer alan hocası Şeyh Abdülehad Nurî’ye olan bağlılığını daha önce söylemiş olduğumuzu hatırlatma gereği duyuyoruz. Şöyle ki, müellifimiz, hocası hakkında en güvenilir ve en tafsilatlı bilgiler ihtiva eden “Hediyyet’ül-İhvan” adlı tasavvufî eseri de kaleme almıştır. Mensur bir eser olan Hediyye’de, müellifimizin eserine konu etmiş olduğu Sivasıyye kolunun meşayih silsilesinde bulunan Abdülehad Nurî Efendi ve Abdulmecid Sivasî Efendi’nin “vahdet” anlayışından etkilenmiş olabileceğini düşünüyoruz.

“Lâ’sı nefy itti cünd-i şeytanı
 Oldu illâsı hizb-i Rahmânî
 Kıldı isbât-ı sırr-ı vahdânî

⁶² Türer, Osman, Türk Mutasavvıf ve Şairi Muhammed Nazmî, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1988, s. 53.

⁶³ Mi’ yâr, vr. 26a.

Vahdet-i lâ-ilâhe illa'llah"⁶⁴

Bize meslek olubdur rāh-ı vahdet
Gelür mi bir vücūda hīc keşret⁶⁵

Nazmî Efendi, usûlüne uygun bir seyr ü sülûk ile sâlikin belli makamları kat ederek “vüsûl” mertebesine ulaşacağını ve böylece “vahdet”in sırrına ereceğini söylemektedir. Yapılan bu seyr ü sülûkun mertebelerini ve her bir mertebenin hususiyetlerini, “seyr ü sülûk” başlığı altında incelemeye çalışacağız. Şu kadarını söylemek gerekirse, Nazmî Efendi bu seyir esnasında dördüncü makam yani “tavr” makamında “Nefs-i Mutmainne” ye ulaşmış kimsenin “ene'l-Hakk” deme selahiyetini elde etmiş olacağını daha aşağı derecelerde bu sözü söylemenin caiz olmayacağını belirtir.⁶⁶ Nazmî Efendi, incelemiş olduğumuz Mi'yâr'ın'da bu konuyu tamamen ayrı bir başlık altında incelemiştir.⁶⁷

Vücūduñ vahdetinde didi pīrān
İki kısım oldu ammā kim 'azīzān
Biri didi vücūd ikidür el-ḥaḥ
Ḥaḥīḳī vü ḥayālīdür muḥaḥḳaḥ
Ḥaḥīḳī Ḥaḥ vücūdı oldu cānā
Ḥayālīdür vücūd-ı cümle eşyā
Ḥaḥīḳatde vücūd oldu yine bir
'Adem olur ḥayāl olınsa taḥḳīr⁶⁸

Bütün bunlar, müellifimizin “vahdet-i vücūd” nazariyesinin etkisinde kalmış olduğunun açık bir göstergesidir. İşte bundan dolayıdır ki, Nazmî Efendi hayatı bu nokta-i nazarla değerlendirmiş ve meseleleri bu görüş doğrultusunda izah etmiştir. Onun tasavvufa bakış açısını Mi'yâr-ı Tarikat-ı İlahî adlı eserinde söylemiş olduğu kavramlar üzerinden incelerken, onun vahdet-i vücūdcu bir mutasavvıf olduğunu daha iyi teşhis etmiş olacağız.

⁶⁴ Baz, İbrahim, Abdülehad Nûrî-i Sivâsî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2004, s. 286.

⁶⁵ Mi'yâr, vr. 3b.

⁶⁶ Mi'yâr, vr. 26a-b.

⁶⁷ Mi'yâr, vr. 4a.

⁶⁸ Mi'yâr, vr. 4a.

Alemlerin ve İnsanın Yarattığı Seyri ve Gayesi Hakkındaki Görüşleri

(Seyr-i Nüzûlî-Seyr-i Urûcî, Devir Nazariyesi)

Tasavvufî düşüncenin önemli bir rüknünü oluşturan devir inancı, varlığın Vücut-ı Mutlak olan Allah'tan ayrılıp yeryüzüne inmesi ve tekrar ona vasıl olması esasına dayanmaktadır. Bu hususu Fuad Köprülü şöyle ifade etmektedir: *"Mutasavvıflar bu devriyye hareketlerini tıpkı bir daireye teşbih ederek, kavs-i nüzul kavs-i uruc adı ile ikiye ayırmışlardır. Vücut-ı mutlaktan ayrılan Nur-ı İlahî, sırasıyla akl-ı küll (taayyün-i evvel, tarikat-ı Muhammedi)'den ukul-ı tis'aya, nüfus-ı tis'aya, eflak-i tis'a (dokuz felek)'ya tebayi'-i erba'a (dört mizaç)'ya ve tâ toprağa kadar anasır-ı erba'a (su, toprak, hava, ateş)'ya geçer ki mebde' veya kavs-i nüzul budur; bunu müteakip aynı nur, topraktan madene, ondan nebata, ondan hayvana, ondan insana ve insan-ı kamile geçerek tekrar aşına rücu eyler ki, bu ikinci devre de ma'ad veyahut kavs-i su'ud (kavs-i uruc) derler".⁶⁹*

Bazı Alevî-Bektaşî şairlerinde tenasüh (ruh göçümü)'la karıştırılmakla birlikte başta Muhyiddin-i Arabî, Mevlana, Yunus vb. gibi büyük mutasavvıflar devriyyeyi, çok daha farklı algılayıp, değerlendirmişlerdir.

Bu mutasavvıflar, Devr'i yalnız insana değil cemadât, nebâtât ve hayvânâta da teşmil etmişlerdir. Ruhun hayat tecrübesi ile kemal bulmak için cismaniyet âlemine inzal edildiği" fikrinde bazı mutasavvıfların bu mütalaası Porphyre'in ve Kabalistlerin fikirlerine biraz uyarsa da, yine sistem bakımından onlardan farklıdır ve esasen büyük mutasavvıflar, ruhun nüzulünü bu suretle değil *"İrâdât-ı İlahiyye'nin zatını izhar arzusunda bulunmasıyla"* tefsir etmişlerdir.⁷⁰

Mutasavvıflar, devir nazariyesini Hz. Peygamber'in *"Ben nebi iken Adem su ile*

⁶⁹ Köprülü, M. Fuad, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ankara 1984, s.324.

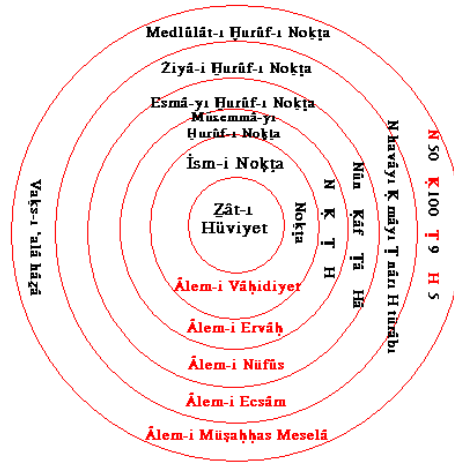
Ayrıca "Devriyyeler" ile ilgili bkz. Rıza Tevfik "Devriyyeler" Peyam-ı Edeb, nr. 25, 10 Mart 1330/25 Mart 1914; Abdülbaki Gölpınarlı, Alevî-Bektaşî Nefesleri İstanbul 1963, s.70-71; Abdülbaki Gölpınarlı, Tasavvuf 'tan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri, İstanbul 1977, s. 93; Süleyman Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, İstanbul 1995, s.93; M. Uzun, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi "Devr" Maddesi; Cem Dilçin, Türk Şiir Bilgisi, Ankara 1995, s.348, Mustafa Tatçcı, Edebiyattan İçeri, " Niyazi-i Mısri'nin Devriyyeleri ve Devir Anlayışı", Ankara 1997, s.234.

⁷⁰ Köprülü, M. Fuad, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ank. 1984, s.324.

çamur arasındaydı" hadisine isnat ederler. Buna göre ilk yaratılan nur Hz. Peygamber'in nurudur. Yine tasavvuf ehli, *"Ben gizli bir hazine idim, bilineyim, tanınayım diye âlemi yarattım"* mealindeki hadis-i kudsiyi bu noktada sık sık dile getirerek, delil gösterirler.⁷¹

Devriyeler işledikleri konulara göre ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan kavs-i nüzulü anlatanlara ferşiyye, kavs-i urucu anlatanlara arşiyye denmektedir. Türk edebiyatında yazılmış belli başlı devriyeler Yunus Emre(4), Arşi(2), Neyzen Tefkî(2), Eşrefoğlu Rumi, Şiri, Harabi, Gaybi, Pir Sultan Abdal, Yeksâni, Necmi, Gufrani, Hüsni, Ahmed Yesevi tarafından yazılanlardır.⁷² Kendisini Allah'ın dışında bir 'hiç' olarak gören mutasavvıflar, vahdet-i vücud anlayışı ile çok daha serbest, ateşli, coşkun devriyeler söyleyebilmişlerdir.

Devr, dönüş, bir eksen veya yörünge üzerinde düzenli dönme anlamındadır. Tasavvufta, Bir'den gelen (sudur, zuhur), Çok'un tekrar ona dönüşü; bir şeyin aslına rücu etmesi anlamlarında kullanılmaktadır. Mânevi âlemden maddi âleme gelen ruhların ilk ve aslî vatanlarına geri gitmelerini açıklayan tasavvufî bir görüştür. Maddi âleme inen ruhların izledikleri yola kavs-ı nüzul dönüşte izledikleri çizgiye kavs-ı uruc denir.⁷³ Bu iki kavis (yarım daire) bir daire meydana getirir. Devir, Mi'yâr'dan vermiş olduğumuz Şeyh Muhammed Nazmî Efendi'nin çizmiş olduğu bu daire üzerinde gerçekleşir.⁷⁴

El-Misâlû'l-Âbîr

⁷¹ Yıldırım, Ali, Baki'nin Devriyye Türünde Yazdığı Bir Gazeli, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 10, Sayı1, s. 207-215.

⁷² Uçman, Abdullah, "Devriyeler Üzerine Rıza Tefkî'nin Yayınlanmamış Bir Makalesi" M.Ü. Türklük Araştırmaları Dergisi, İstanbul 1993, s. 537-564.

⁷³ Cebecioğlu, Ethem, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s. 63.

⁷⁴ Mi'yâr, vr. 6a.

Ehaddan zâhir oldı vâhidiyyet
Hem oldı vâhidiyyetden bu keşret⁷⁵

Görüldüğü gibi Nazmî Efendi, “ehadiyyet” mertebesinde olan Allah’tan “vâhidiyyet” mertebesi olan “alem-i ceberut” zuhur etmiştir. Bundan da “alem-i ervâh” denilen ruhlar alemi tezahür etmiştir. Buradan da “alem-i nüfûs” denilen nefisler alemi zuhur etmiş ve bu safhada “bu’d”, “hicâb” ve “kötü cinsler”e merci teşkil eden on sekiz bin alemden geçerek, “alem-i ecsâm”a erişmiştir. Burası Zat-ı Mutlak olan Allah’ın, cisimlerin suretleriyle hariçte zuhur ettiği alemdir. Cisimler alemi olan bu mertebede insan, çocukluk ve gençlik çağlarının özellikleri olan oyun ve eğlence ile bir müdeet oyalandıktan sonra, belli bir dönem de nefis-i emmarenin teşvikiyle bir takım süslenme, övünme, mal ve evlat çoğaltma gibi asıl maksatla ilgisi olmayan şeylerle vakit geçirir. Denilebilir ki; Nazmî Efendi, özellikle tasavvufun âlem ve insan telakkisini mecaz anlatmak için tasavvuftaki asıl vatandan (vahdet) kopuşu ve gurbete (kesret âlemi) düşüşü (seyr-i nüzul) ve bu andan itibaren, ayrı düşülen varlığa (Allah’a) ulaşma (fenafillah) yolunda (seyr-i urûc) duyulan iştihak ve hasreti (aşk-ı hakikî), bu uğurda verilen nefsi mücahedeyi ve çekilen sıkıntıları ifade eden “devir nazariyesi” yaklaşımına çok uygun düşmesi sebebiyle bu formu seçmiş ve böylelikle, gerçek hayatın insan ruhunu yakan tezahürleri ile varlığın tasavvufî yorumunu birlikte yansıtabilecek şekilde bu dâhi sanatkârane ve estetik heyecanlarla zenginleşmiş bir şekil kullanmıştır.⁷⁶ Burada gaye mutlak varlık olan Allah’ın sırrına ermek ve kendi nefsi bilgisinden Allah’ın bilgisine ulaşarak, “*Kendini bilen, rabbini bilir*” hadisinin sırrına vakıf olmaktır. İşte bu gayeye ulaşmak ve Nazmî Efendi’ye göre “seyr-i nüzul”dan “seyr-i urûc”ye geçmek için bir takım safhaları aşmak gerekmektedir. Nazmî Efendi bu safhaların her birine “tavr” adını verir. Seyr-i Urûc’i “etvâr-ı seb’a” adı altında yedi safha olarak kabul eder. Şekilde de görüleceği üzere, “nüzûlî” ve “urûcî” seyri müştereken bir daire kabul eder. Bu dairenin yarısı “seyr-i nüzûlî”yi bir diğer yarısı da “seyr-i urûcî”yi ifade eder. Bu dairenin ortasından geçen çizgi de “insan-ı kâmil”i ifade eder ki, bütün bu nüzûlî ve urûcî seyirleri kendisinde topladığını gösterir. Bu dairenin “seyr-i nüzûlî”yi gösteren yarısı “imkân” alemi, “seyr-i urûcî”yi gösteren yarısı da “vücûb” alemi gösterir.

⁷⁵ Mi’yâr. vr. 6a.

⁷⁶ Mi’yâr. vr. 5a.

Nazmî Efendi, bu yaratılış seyri içerisinde, bu dünyaya gelmiş olan insanın, fitrî olarak kendi asli vatanı olan “vahdet noktası”na yani “mutlak vücûd”a varmayı arzu ettiğini ifade eder. Kamil insanların da bu arzu istikametinde çalışarak “asl”a vasıl olma yolunu tutacağını, bunun ise imandan kaynaklandığını belirtir. Nazmî Efendi burada bahsedilen imanın Hz. Peygamber’in “Vatan sevgisi imandandır.” sözüyle işaret ettiği asıl manadaki “iman” olduğunu söyler:

Didi ḥubbü'l-vaṭan ĩmāndan Aḥmed
 Qalur mı ḥic vaṭandan dūr erşed⁷⁷

Allah’ın dışında her şeyin süfli ve değersiz şeyler olduğunu, onun için bütün alemleri kendisinde toplayan bir “alem-i kübra” olan insanın Allah’ın dışında hiçbir varlığa değer vermeyip, onlarla uğraşmaması gerektiğini;

Revā mı ‘ālem-i kübrā iken sen
 İdesin ‘ālem-i esfelde mesken⁷⁸

mısralarıyla ifade eder. İnsanın yaratılışı icabı şehvetine tabi olarak suflî arzular peşinde koşanlarını, “Onlar hayvanlar gibidirler, hatta hayvandan da aşağılıktırlar”⁷⁹ ayeti hükmünce hayvanlardan daha aşağı olarak vasıflandırır:

Mühezzeb olmayan olur mı insān
 Nice insān degüldür belki ḥayvān⁸⁰

Buna karşılık akıllarına tabi olarak, aslî gayelerinin peşinden gidenlerin ise, ilahi marifetleri tahsil etmek suretiyle, büyük meleklerden daha yüce bir mevkiye erişeceklerini söyler:

İden taḥşīl-i ma‘nā-yı ev ednā
 Olur ol ‘ārif-i billāh-i a‘lā⁸¹

⁷⁷ Mi’yâr. vr. 5a.

⁷⁸ Mi’yâr. vr. 5a.

⁷⁹ A’râf, 7/179.

⁸⁰ Mi’yâr. vr. 6b.

Buna dayanarak da, birinci kısım insanların “hayvanata mülhak”, ikinci kısım insanların da “tekrîm ve ta’zîme ehakk” olduğunu ifade eder. “Fırkaî Naciye” diye vasıflandırdığı bu ikinci kısım insanlardan da asıl maksadın, “sen olmasaydın felekleri yaratmazdım” hitabına mazhar olan Hz. Muhammed (S.A.S) olduğunu ifade eder:

Ḥudâ didi aña *levlâke levlâk*⁸²
Anuñ'çün halk olındı cümle eflâk

Nazmî Efendi, bu şekilde “vahdet-i vücûd” telakkisini ortaya koyarken, “tenâsüh”ü ve “hulûl”ü, reddeder ve anlattığı hususlarda bunların yeri olmadığını söyler:

Tenâsüh zann olunmasun bu aḥvâl
Tenâsüh bâṭıl andan eylemem kâl
Tenâsüh hem ṭabî'î hem ḥulûlî
Ḥaṭâ idüp yañıldı ṭoğrı yolu
Bize meslek olubdur rāh-ı vaḥdet
Gelür mi bir vücûda ḥic keşret⁸³

Çünkü der, “a’yân”ın burnu “vücûd”un kokusunu bile almamıştır. “Kesret” gibi gözüken şeylerin tamamı izafidir, gerçek varlıkları yoktur. “Tenâsüh” ve “hulûl”ün söz konusu olması için birden fazla varlığın olması gerekir. Halbuki bir tek hakiki varlık vardır., o da “Vücûd-i Mutlak” olan Allah’tır:

Gözümnden maḥv olup cümle mezâhir
Vücûd-ı muṭlak oldu baña zâhir
Vücûdum daḥı oldu maḥv-ı muṭlak
Vücûd-ı Ḥaḳ kalur ancak muḥaḳḳaḳ⁸⁴

Görüldüğü üzere müellfimizin fikriyatında “mutlak varlık”la “izâfi varlıklar”ı

⁸¹ Mi’yâr. vr. 6b.

⁸² "Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım." (H.Ş)

⁸³ Mi’yâr. vr. 6b.

⁸⁴ Mi’yâr, vr. 8a.

aynileştiren her türlü “panteist” düşüncenin yeri olmadığı açıktır. Hatta ona göre “bütün alemler Allah’tır” demek küfürdür ve çok büyük bir hatadır. Çünkü eşyanın vücudu yoktur. “Vücûd-ı Mutlak” ancak Allah’ındır. Ne var ki, bu sırrı ve incelikleri anlamak kolay değildir. Bu meseleyi ancak “ev edna” makamını elde edenler idrak edebilir. İşte bu kimseler “arif-i bi’llah” olanlardır. Müellifimiz bu makamı elde etmenin de başka şartları olduğunu söylemektedir. Bunlar:

- a) Dine sarılmak
- b) Ahlaken temizlenip, Allah’ın makbul bir kulu olmak.
- c) İlim ve irfan tahsil etmek. İşte burada dikkat edilmesi gereken bütün peygamber ve velilerin asıl maksadının bu olduğudur. Yani “ev ednâ” makamını elde etmiş bir “ârif-i bi’llah” olmaktır.

Kimüñ oldıysa *ev ednâ*⁸⁵ maḳāmı
Kemâliyle ol añlar bu kelāmı

İden taḫṣîl-i maḳ nâ-yı ev ednâ
Olur ol ‘ârif-i billâh-i aḳ lā⁸⁶

---

⁸⁵ Kur’ân-ı Kerîm, 53/9

⁸⁶ Mi’yâr, vr. 6b

Nazmî Efendi, “vahdet-i vücûd” nazariyesini bir başka şekilde “nokta” örneğiyle açıklamaya çalışır. Bu şekilde de “nokta”, “Hüviyyet Alemi”ni ifade eder. Noktanın etrafındaki daireler ise noktanın isimlerini, harflerini ve ziyasını ifade eder ki bunların her biri ayrı bir alemini gösterir. Bunlar aslında yine “nokta”nın kendisidir. “Nokta”nın süratinden bu dairenin var zannedildiğini, fakat aslında hepsinin bir tek “nokta” olduğunu belirtir.⁸⁷ Burada Nazmî Efendi’ye göre, Allah ilk tecellîsiyle akl-ı külliyyi (Nuri Muhammedi) yaratmıştır. Akl-ı külliden taşan tecellîlerle de, diğer mahlûkat yaratılmıştır. Nûr, bu şekiller (imkân) âleminde, tedricen zuhur etmiş; tenezzül ve terakki makamlarından geçerek tekrar geldiği âleme karışmıştır. Muhammedî nur sırasıyla ruhlar âlemi (nefs-i küll), tabiat, heyulâ, cism ü kül, şekil, arş, kürsî, atlas feleği, menazil feleği, yedi felek, yedi yer ve mevâlid-i selase (maden, bitki, hayvan) mertebelerinde zuhur eder. Bunların tamamı “onsekiz bin âlemi” oluşturur.

Seyr ü Sülûk

Şeyh Muhammed Nazmî Efendi, bir kimsenin “insan-ı kâmil” olabilmesi ve “vahdet”in sırrına erebilmesi için ne gibi aşamalardan geçmesi gerektiği hakkındaki düşüncelerini Mi’yâr-ı Tarikat-ı İlahî adlı eserinde geniş bir şekilde ele almıştır. Biz bu görüşleri, “seyr ü sülûk” başlığı altında ele alacağız. Burada vereceğimiz bilgiler, aynı zamanda daha önce sözünü ettiğimiz “seyr-i urûcî”nin izahını da oluşturacaktır.

Onun bu görüşlerini izah etmeden önce şunu belirtmeliyiz ki, bu düşünceler Halvetî tarikatı müntesiplerince de bilinen ve tatbik edilen şeylerdir. Bu nedenle, müellifimizin Mi’yâr’ında ifade ettiği tasavvufî unsurlar daha önce bilinmeyen, ilk defa müellifimizce yazılmış olan hususlar değildir. Fakat müellifimizin Mi’yâr’ının tamamında bu konudaki açıklamalarına baktığımız takdirde, kendisinin bu kavramlarla ilgili hususları derinlemesine kavramış olduğunu, onun tasavvufî meselelerin inceliklerine vakıf bir şahsiyet olduğunu görmekteyiz.

---

⁸⁷ Mi’yâr, vr. 5b - 6a.

Nazmî Efendi, “seyr ü sülûk”un mertebelerini geniş bir şekilde ele almış ve bu mertebelerin her özelliğini ayrıntılı olarak yazmıştır. Nazmî Efendi’ye göre, “seyr ü sülûk” yoluna girmiş bir “sâlik”, her şeyden önce mana ehli bir mürşid-i kâmile intisap etmelidir:

Gerekdür bu yola ammâ ki rehber
Hem ola âdem-i ma‘nâ o server⁸⁸

Ancak bu hususta dikkatli olmak lazımdır. Çünkü şeyh görünen mukallitler çoktur. Böyle noksan bir şeyhe tabi olmak, şeytana tabi olmak demektir. Bu ise insanın Hakk’ı bulmak isterken küfre gitmesine sebep olabilir:

Muḥakḳıḳ ḳatı azdur bu cihānda
Muḳallid bulınur her bir mekānda
Muḳallidden idenler bi‘at ammâ
Olurlar dīn ü ĩmānda müberrā⁸⁹

İnsan her ne kadar ilim sahibi olsa da, yine de ona bir mürşid gerekmektedir:

Aña bir mürşid-i kâmil ehemdür
Ve illâ rāh-ı Hāḳ'dan müttehemdür⁹⁰

Burada Nazmî Efendi, Peygamberimizin “*Şeyhi olmayanın şeyhi şeytandır*” buyurduğunu nakleder.⁹¹ :

Buyurdı Muştafâ maḥbûb-ı Raḥmân
Ki şeyḫi olmayanuñ şeyḫi şeyṭân⁹²

⁸⁸ Mi’yâr, vr. 6b

⁸⁹ Mi’yâr, vr. 7a.

⁹⁰ Mi’yâr, vr. 7b.

⁹¹ Bazı mutasavvıflar tarafından hadis olduğu iddia edilen bu söz Mevlana’nın Mesnevî’sinde de geçmektedir. (Alâüddeve baskısı, s. 78) Bedi’ü’z-Zamân Fîrûzânfer, Ehâdis-i Mesnevî, s. 30, Tahran, 1334. Osman Türer ise bu sözün Bâyezîd-ı Bistâmî’ye ait olduğu söyler. (Türer, Osman, Türk Mutasavvıf ve Şairi Muhammed Nazmî, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1988, s. 62.)

⁹² Mi’yâr, vr. 7a.

O'nun Rabbi'ni kendisine mürşid edindiğini belirtir. Hz. Peygamberin bir başka mürşidi de Cebrail (A.S.)'dir:

Buyurdu bir hadîşinde daḥı hem
Mü'eddib oldu baña Rabb-i erḥam
Ḥuşûşâ Cibrîl eylerdi ta' lîm
Olaydı şübhesi eylerdi tefhîm⁹³

Nitekim müellifimiz Hz. Musa'nın mürşidinin de Hızır (A.S) olduğunu, Tevrat Hz. Musa'ya indirilmişken Allah'ın kendisine Hızır (A.S.) göndermiş olmasının bir manası olması gerektiğini şu şekilde ifade eder:

Ḥuzûr-ı Ḥazret-i Ḥızr'a muḥaḳḳaḳ
Kelîmullâh'a emr itdi sefer Ḥaḳ
İde ' ilm-i ledünnîyi ta' allüm
O vâdîden daḥı ide tekellüm
Elinde var iken Tevrât-ı Mûsâ
Niçün gönderdi anı Ḥızr'a Mevlâ⁹⁴

Bu minvalden hareketle Nazmî Efendi, “insanın mürşidi Kur'an'dır” demenin doğru olmayacağını beyan etmektedir. Çünkü O'nu herkes tam olarak anlayamaz:

Yeter mürşid baña Ḳur'ân dir iseñ
Mürebbedür baña Furḳân dir iseñ
Yañıldıñ yolu ḳalduñ mât u ḥayrân
Görinmez saña râh u rûy-ı cânân⁹⁵

Ona göre Kur'an-ı Kerim'i kendi başına izah ve te'vil etmeye kalkanlar da

⁹³ Mi'yâr, vr. 7a.

⁹⁴ Mi'yâr, vr. 7a.

⁹⁵ Mi'yâr, vr. 7a.

delalete düşenlerdir. Allah'ın bu delalete düşen kimselere akıl vermesini ister. Herhangi bir ayete çeşitli manalar verilmiş olması da bundandır. Ümmetin ihtilafının rahmet olması ise, müctehidler için söz konusudur. Bu durum avam kısmı için geçerli değildir. Onun için bu yola girmiş bir kimsenin kamil bir mürşide ihtiyacı vardır:

Đalâlet ehlinüñ cümle delîli
Olubdur ĥazret-i Ķur'ân bi-küllî
İder te'vîl-i bâtıl meşrebince
Viren ma' nâyı kendi mezhebince
Nice mürşid olurmuş aña Ķur'ân
Đalâlet oldu aña eyle iz'ân⁹⁶

Nazmî Efendi'ye göre bu yolun yolcusunun bir diğer vazifesi de, salih bir niyetle Allah'a kavuşmayı istemesidir. İnsanın niyeti ne ise varacağı yer orası olacaktır. Böyle niyet eden bir kimseye de Allah bazı lütuf ve ihsanlar da bulunur. Nazmî Efendi, bu durumu örneklendirirken bizzat kendisini örnek gösterir:

Benüm başuma gelmişdür bu ĥâlet
Bu rü'yetdür degül naql ü rivâyet
İnâbet idicek bu 'abd-i ednâ
Bu gûne oldu baña luţf-ı Mevlâ
Gözümnden maĥv olup cümle mezâhir
Vücûd-ı muţlak oldu baña zâhir
Vücûdum daĥı oldu maĥv-ı muţlak
Vücûd-ı Ĥaĥ ħalur ancak muĥaĥĥaĥ
Ledünnî 'ilmi zâhir oldu ol dem
O 'ilmüñ ĥ'âcesi Allâhu a'lem
Şıfâtına idüp zâtı tecellî
Pes itdi 'ilmi zâtıyla taĥallî
Velî buña didiler 'ilm-i icmâl
Sülûk ile olur tafşîl-i aĥvâl⁹⁷

⁹⁶ Mi'yâr, vr. 7a.

⁹⁷ Mi'yâr, vr. 8a.

Nazmî Efendi, halis niyetle bu yola girildiği vakit, Allah'ın kendisini belli bir mertebeye getirdiğini, bu duruma vakıf olan şeyhinin de ona ilk olarak “Etvâr-ı Seb'a”nın dördüncüsü olan “Hakk” ismini telkin ettiğini ve böylece “nefs-i mutmainne” mertebesine eriştiğini söyler:

Velî pîrüm yüzinden oldı ihsân
 O yüzden zâhir oldı vech-i cânân
 Anuñ'çün pîrüm ol dem itdi telkîn
 Baña dördinci ismi itdi ta'yîn
 Didi kim muţma'innedür maḳâmuñ
 Bu mevţında senüñ çünkim kıyâmuñ⁹⁸

Buna rağmen o kendisini bu yola tam anlamıyla adanmıştır. Öyle ki, kendisinin yine kusur ve noksanlıklar içerisinde olduğunu söyler ve kendini dünyanın en abes mahluku olarak kabul eder:

Yine kendümde bulmam hîc kemâlât
 Görürem heb kuşûr u naḳş u zellât
 'Abeş maḳlûkı yok Ḥaḳḳ'uñ cihânda
 Eger var ise ol daḫı bu bende
 Bilürem kendümi böyle muḫaḳḳar
 Görürem kendümi aḫḳardan aḫḳar⁹⁹

Sâlikin bir başka vazifesi de, işlemiş olduğu bütün günahlardan dolayı Allah'a tövbe etmek ve kendisini affetmesi için iltica etmektir. Çünkü en nihayetinde “seyr ü sülûk”a niyet etmiş bir kimse için bütün kapılar tövbe ile açılır ve Allah bu niyetle niyaz eden kişinin günahlarını bağışlar ve lütuflar ihsan eder :

Celâlüm 'izzetüm'çün didi Raḫmân
 Çü tevbe idüp olalar peşimân
 Bağışlayup iderem luţf u ihsân

⁹⁸ Mi'yâr, vr. 8a.

⁹⁹ Mi'yâr, vr. 8a.

Olursa suçları bî-ḥadd ü pâyân
 ‘Aṭâ-yı Ḥaḫḫ’a olur mı nihâyet
 İder kullarına dâ’im ‘inâyet
 Hemân sen nâdim ol gel bâb-ı Ḥaḫḫ’a
 Gelen mesrûr olur ebvâb-ı Ḥaḫḫ’a¹⁰⁰

Tövbe ile lütuf kapılarını açan “sâlik”in dikkat etmesi gereken bir diğer husus da “teslimiyet”tir. Çünkü, kendisini şeyhine tam anlamıyla teslim eden kişi “seyr ü sülûk”ta manevî derece kat ederek, yol alabilir. Müellifimize göre de bu teslimiyet cenaze yıkayıcısının elinin altındaki ölü gibi olmalıdır. Eğer, şeyhine bu şekilde teslim olmazsa sâlik, “tekmil-i nefis” edip, kemâle eremez:

Muḫaddem tevbe şoñra oldı teslîm
 Gerekdür şeyḫüñe ta’zîm ü tekrîm
 Olup teslîm şeyḫe dime hîc lâ
 Hemân ḡassâl elinde meyyit-âsâ
 Ki teslîm ile sâlik vâşıl olur
 İdüp tekmîl-i nefis ü kâmil olur¹⁰¹

Bütün bu özellikleri hakiki manada üzerinde toplayan kimseye, “Esmâ-i Seb’a”nın birincisi olan “Lâ ilâhe illâ’llah” lafzı telkin edilir. Sâlik için bu safha, “Etvâr-ı Seb’a”nın birincisi, yani “Tavr-ı Evvel”dir:

Saña tevḫîd olur evvel mûlaḫḫan
 Sürerseñ gice gündüz durmayup sen
 Ki oldur lâ-ilâhe illallâh ey cân
 Saña elzem olur tevḫîd-i Raḫmân
 K’olur tevḫîd ile def’-i ḫavâṭır
 Bunuñla şâf olur mir’ât-ı ḫâṭır¹⁰²

Burada şunu da belirtmek durumundayız ki, Halvetî şairlerince nefsin makamları ve

¹⁰⁰ Mi’yâr, vr. 9a.

¹⁰¹ Mi’yâr, vr. 9a.

¹⁰² Mi’yâr, vr. 9b.

“sâlik”in bu makamlara ulaştığı esnada karşılaacağı yedi tavr 16.yy’dan itibaren çokça kullanılmıştır.¹⁰³ Bu “yedi tavr”dan her birisinin ayrı ayrı bir “ism”i, “nefs”i, “makam”ı, “nûr”u, “vâkı’ât”ı, “gün”ü, “feleği”, “nebi”si, “seyr”i, “âsâr”ı vardır. Sâlik hangi “makam” ve “tavr”da ise, bunlar ona göre değişiklik arz eder.¹⁰⁴

Birinci tavırda olan sâlikin zikereceği isim “Lâ ilâhe illâ’llâh”; bu kişinin nefsi “nefs-i emmâre”; makâmı “sadr”; nuru gök; vâkıatı (gördüğü rüyalar) yırtıcı ve vahşi hayvanlar –ki bu mertebede Allah’ın sıfatları, bu hayvanların sıfatları şeklinde tasavvur edilir ve bu mertebedeki sâliklerin rüyalarına itibar edilmez.-; günü Cumartesi (sâlik için en uğurlu gün anlamında); bu salikin feleği ay; nebisi Adem (A.S.);(onun vasıflarıyla muttasıf); seyri “seyr-i ilâ’llah”; “eser”i ise “fenâ-yı mâsivâ”dır. Bu mertebedeki sâlikte vesvese meydana gelecek olursa, onun giderilmesi için “Ya Dâfi” ismiyle meşgul olması istenir:¹⁰⁵

Olursa vesvese sâlikde zâhir
 Olur ya dâfi^c ismi anı kâhir
 Buña tavr-ı kamer didi^c azizân
 Olur sâlikde âşârı nümâyân
 Kamer kettânı maḥv eylerse cânâ
 Bu daḥi mâ-sivâyı eyler ifnâ
 Kamerden reng alur eṣmâr u ezhâr
 Bu da elvân-ı tevḥîd ile der-kâr
 Bi-küllî mâ-sivâyı itse hâlik
 İkinci isme mazhar ola sâlik¹⁰⁶

Bu safhadan sonra Nazmî Efendi, sâlikin ikinci tavırda karşılaacağı halleri anlatır. Bu tavırda zikredilecek isim Allah’tır. Bu tavırda bulunan sâlikin nefsi “nefs-i lavvâme”; makâmı “kalb-i insan”; “ictihad”ı “tasfiye” ve “tahliye”; nuru kızıl; vâkı’âtı bağ, bahçe, çerâğ, yıldız, gökler, gül bahçesi, mescidler, Kâbe, gökyüzü; yıldızı Utarit;

¹⁰³ Bu konuda bilgi için Bkz. Öztürk, Ali, XVI Yüzyılda Halveti Şiirinde Din ve Tasavvuf, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Ankara, 2003.

¹⁰⁴ Altıntaş, Hayrani, Tasavvuf Tarihi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., Ankara, 1986, s. 51.

¹⁰⁵ Mi’yâr, vr. 10a-10b.

¹⁰⁶ Mi’yâr, vr. 10b.

günü Pazar; nebisi Nuh (A.S.); seyri “seyr-i li’llah”; eseri “tevhîd-i ef’âl” olup, bu mertebedeki salike vesvese gelecek olursa, “Afüvv” ismiyle meşgul olması istenir.¹⁰⁷ Nazmî Efendi, bu makamda olan bir sâlik için, dünya malı ve mevkilerinin kapılarının açılacağını, görünmez şeylerin görüneceğini, cinnîlerin onun emrine verilip, her türlü hizmetini yerine getireceğini söyledikten sonra, bunların aslında sâliki aldatan şeyler olduğunu, bu yüzden pek çok sâlikin bunlara aldanarak helak olduğunu belirtir. Gerçek manada tasavvuf ehlinin bu tür zâhiri mazhariyetlere iltifat etmediklerini ifade eder:¹⁰⁸

Kerâmet gibi görünen şeylerin, aslında sâlik için bir derece alameti olduğunu, o yüzden dalalete sapmasına neden olabileceğini söyler. Bu nedenle, bu durumda olan kişilerin, bir kısmının cinci, kahin ve bir kısmının da efsuncu olarak geçindiğini söyler:¹⁰⁹

Bu ikinci tavrıda olan sâlikin alâmeti; “tevekkül”, “teslim” ve “kanâ’at”tır. Tarikatın ilk kapısı da işte bu aşamadır. Nazmî Efendi’ye göre asıl makam ve kerametler burada başlar:

Üçüncü tavrıda ise, “Yâ Hü” ismi telkin edilir. Bu ismin telkin edilmesinin sebebi ise, sâlikin kendi mecâzî varlığının faniliğini anlayıp, “Hüviyyet”in sırrına vakıf olmasıdır. Ama henüz kendi zâtı fani olmamıştır. Bu tavrın makamı “ruh”, nefsi “Nefs-i mülhime”dir. Bu mertebede bütün işler, Hakk’ın rızası doğrultusundadır. O’nun zahir ve batınına Allâhû Te’âlâ hakim olmuştur. Onun bu safhadaki alametleri ilim, sabır, kanaat, tevazü, tahammül ve cömertliktir. Artık bu safhada “ilm-i ledünni”ye vakıf olunur. Dünyaya asla tenezzül edilmez, bu tavrın makamı “aşk-ı ilâhî”dir. İşte bu safhada “ilhâd” tehlikesi vardır. O yüzden bu aşamada manevî sahası çok kuvvetli olan bir mürşid-i kâmile ihtiyaç vardır. Bu tavrın vâkı’atı ışık, Ay, Güneş, şarap, söz, içki meclisi, def ve ney sesi v.s.’dir. Bu tavrın nuru sarı, günü Pazartesi, yıldızı Zühre, nebisi Yahya (A.S.)’dır. Seyri “seyr-i alâllah”dır. Bu mertebede, kişi hem kendi nefsinin, hem de Hakk’ın zatının, hem mecazın, hem de gerçeğin şuuruna vâkıftır. Bunun eseri ise

¹⁰⁷ Mi’yâr, vr. 15b-17b.

¹⁰⁸ Mi’yâr, vr. 17b.

¹⁰⁹ Mi’yâr, vr. 18a.

“fenâ-yı sıfât”, cihâdı da “tecliyê” “tahliye”dir.¹¹⁰

Dördüncü tavrda sâlik, “Hakk” ismi şerifi ile meşgul olmaya başlar. Bu tavr sıfatların da “fenâ” bulduğu, sadece “Hakk” ile meşgul olunacak hale gelinen yerdir. Bu “tavr”daki sâlikin hali “vahdette vahdet”tir. Mezaciz varlığını fani kılmış, kendisine Hakk’ın vücudu verilmiştir. Bu makamda bütün semavatın, nebatların ve cansız varlıkların Allah’a secde etmekte olduğunu görür. Onun bu makamda konuşmuş olduğu her şey ancak hikmete tabi olan şeylerdir. Artık onun “ene’l Hakk” demesi caizdir. Bu mertebeye gelmeyen bir sâlikin bunu söylemesi caiz değildir. Bu mertebede, sevgi, sevilen, seven hepsi bir olmuştur. Sâlik maneviyat aleminde mükemmellik derecesine erişmiştir. Yani “ârif-i bi’llah” olmuştur. Artık kendisi halife olmaya dahi layık bir mertebede bulunmaktadır. Bu tavrın makamı “sırr”dır.¹¹¹ Nefsi “nefs-i mutma’inne”, vâkı’atı nebîler, veliler, vaizler, kadılar, altun, göklerin yıkılması v.s. nuru beyaz, seyri “seyr-i ma’a’llah”, yıldızı Güneş, günü Salı, nebisi İdrîs (A.S.), fenâsı “fena-yı zât”, alametleri ise yakîn, ilim, hikmet, fark, tuma’nînet, sekînet v.s’ dir. Eğer bu mertebede, ızdırap olursa, “Yâ Şâfi” ismine meşgul olunmalıdır.¹¹²

Beşinci tavrda, “Hayy” ismi telkin edilir. Bu mertebede, “fenâ”lar son bulmuş, sadece Allah’ın zâtı kalmıştır. Bundan önceki dört tavr insana ait makamlar durumunda iken, bu ve bundan sonraki makamlar ise ilahîdir. Dördüncü tavrda sâlik her ne kadar kemale ermiş olsa da, asıl kemâlat bu mertebelere ulaşmakla elde edillir. Bu mertebede olan salike, “Berzâh-ı Kübrâ” denir. “Vücûb” ve “imkân”ı kendisinde cem’ eden sâlik, “insan-ı kâmil” olup, “ev ednâ” sırrına mazhar olmuştur. Bu safhada sâlik, bütün varlıklarda Allah’ın sıfatlarının zâhir olduğunu müşahede eder. Bununla birlikte “Allah’tan başka her şey helâk olucudur” ayetinin sırrına vakıf olur.¹¹³ Bu tavrda sâlikin nefsi, “nefs-i râziye”, vâkıyatı ölüleri diriltmek, yeni ve süslü elbiseler giymek, balıklar, deryalar, sular, çeşitli binalar, kevser, âb-ı hayat v.s’dir. Nuru yeşil, seyri “seyr-i

¹¹⁰ Mi’yâr, vr. 22a-25b.

¹¹¹ Burada belirtildiğine göre, İrfânın mekânı “kalb”, aşkın mekânı “ruh-i insan”, müşahadenin mekânı ise “sırr”dır. Mi’yâr, vr. 28a.

¹¹² Mi’yâr, vr. 25b-28a.

¹¹³ Kasas, 28/88.

fi'llâh", eseri "fenâ" ve kendi vücudunun şuurunu kaybetme, günü Çarşamba, yıldızı Merih, nebisi İsa (A.S.), alametleri safâ-yı vakit ve himmet, şevk'tir. Bu tavrda vesvese gelecek olursa –ki aslında vesvese üçüncü tavrda itibaren görülmez- "Hâfız" ismi ile meşgul olunmalıdır.¹¹⁴

Altıncı tavrda zikredilecek isim "Kayyûm"dur. Bu tavrda beşinci tavr arasında ciddi bir fark olmadığından, bazıları bu iki tavrın ismini birden "Hayyü'l-Kayyum" şeklinde ifade ederler. Bu tavrın makamı "hafâ"dır. Ruhta kuvve halinde mevcut olan bu latif varlık, tecelli ile fiile dönüşür. Ruh ile Rab arasında bir vasıta görevi görür. Nefsi, "nefs-i merziyye"dir. Nûru siyah, vâkı'atı melekler, hûr u gılmân, cennet, yakut ve cevahirdir. Günü Perşembe, yıldızı Müşteri, nebisi Halil İbrahim (A.S.), seyri "seyr-i ani'llâh", âsârı "fenâ ender-fenâ", alametleri sekr ve mahvdır. Bu makamda hararet-i ızdırıp vaki olursa "Rakîb" ismiyle meşgul olunmalıdır.¹¹⁵

Yedinci tavrın ismi ise "Kahhâr"dır. Bu safhaya gelmiş olan sâlik Hayat-ı Zâtiyye'ye mazhar olmuş, bütün eşya ona musahhar kılınmıştır. Sâlik gerçek hayatı bu makamda elde etmiş olur. Makamların en yücesi de burasıdır. Bu makam velilerin en üst, peygamberlerin de birinci makamıdır. Bu makamda sâlik, Hakk'ı halk ile, halkı da Hakk ile görür. "Fenâ"dan sonra "bekâ"ya da erişmiş olduğu yer burasıdır. "Cem'u'l-cem" makamı da olan bu tavrda, kesrette vahdet, vahdette kesret sırrı vakıf olur. Bu tavrı da tekâmül eden sâlik, yine de gönlünün nurunun devam etmesi için, mizacına uygun olan bir ismin zikrine devam eder. Bu tavrın makamı, "hafâ-yı mutlak", nefsi "nefs-i sâfiye", vâkı'atı boğulma, yanma, şimşek, yıldırım, kendisinin sultan olması, demiri altına çevirmesi gibi şeylerdir. Nuru renksiz olup –bütün renkleri kendisinde topladığı için- seyri "seyr-i bi'llah"tır. Eseri de "bakâ bi'llah"tır. Günü ise Cuma, yıldızı Zühal, nebisi Hz. Muhammed (S.A.S)'dir. Bu makamda da vesvese arız olacak olursa "mu'în" ismini zikretmek gerekir. Bu safhayı da ikmal eden sâlik için, Hz. Muhammed'in kâim-makamı olarak O'nun ahlakıyla ahlaklanmış olur. Bununla birlikte artık o, "kutb-ı devrân", ve

¹¹⁴Mi'yâr, vr. 28b-30a.

¹¹⁵Mi'yâr, vr. 30a-30b.

“gavs-ı a’zam” olmuştur. Bu tavrın alametleri tecrîd, tefrîd, fenâ, bekâ, âşık, ma’şuk, talib, matlub, vuslat, firkat, vahdet, kesret v.s’dir.¹¹⁶

Tenezzül

Nazmî Efendi’ye göre “tenezzül”ün üç çeşidi vardır:

I. Sûrî Tenezzül

Görünüşte “tenezzül” gibi olup, gerçek manada ise “terakkî”ye vesile olan bir durumdur. Nitekim, Hz. Ömer (R.A.) bir sabah namazını uyanamadığı için geçirince, kendisine çok kızmış ve affedilmesi için Allah’a çokça niyaz etmiş, bu yakarışına karşılık, Allah onu çok büyük mertebelere ve cennetin yüce makamlarına ulaştırmıştır. Dolayısıyla bu durum, O’nun için bir terakki durumudur. İşte bunun gibi, bir veliden günah sadr olsa, Allah onu hemen affeder ve yaptığı tövbeden dolayı da yüksek makamlara ulaştırır. Fakat bu terakkinin asıl kaynağı işlenen günah veya yapılan yanlış değildir. Tamamen, Allah’ın ona bir lütfudur. Aynı şekilde bundan, velilere hata ve günaha ruhsat verildiği anlamı da kesinlikle çıkarılmamalıdır.¹¹⁷

II. Mânevî Tenezzül

Zahirde ibadet edip, onun tadını gönlünde hissetmeyen ve kalbinde çok çeşitli fesat duygular taşıyan kimselerin ahvali ile ilgilidir. Böyle kimseler, Allah’a yakın ve ibadet eder gibi görünür ama kalbi yapmış olduğu ibadetin ahkamını kesmez. O ibadetlerin tasdiki sadece zahirde ve taklitten ibarettir. Havaya atılan bir taşın hemen düştüğü gibi, bunların ibadeti de ruh da hiçbir tesir bırakmaz. Nazmî Efendi, kendi yaşamış olduğu çağda sıkça rastlanabilen bu kimseleri “riyakar şeyh ve sufi” olarak niteler. Onların asıl gayelerinin dünya olduğunu ve ona iltimas gösterdiklerini söyler. Nitekim Hz. Musa (S.A.S.) döneminde, Allah o kişinin ibadetlerinde niyetinin halis olmadığı için ebediyen cehennemlik olmasına karar vermiştir. Onun için yapılan ibadetlerde niyetin samimi olması farz olmuş ve riya ile yapılan ibadetler makbul

¹¹⁶ Mi’yâr, vr. 31a-33a.

¹¹⁷ Mi ‘yâr, vr. 20 a-b.

sayılmamıştır. Gösteriş için yapılan birçok ibadetten, halis niyetle yapılan az ibadet daha efdal kabul edilmiştir.¹¹⁸

II. Sûrî ve Mânevî Tenezzül

Bu da, zahirde ve batında hiçbir ibadet yapmayıp, bütün işi fitne ve fesat çıkarmak olan, kötülükten başka bir şey yapmayan kimselerin halidir. Nazmî Efendi, bu kişilere örnek olarak da, Firavun, Nemrut ve İblis'i gösterir.¹¹⁹

Devran ve Semâ

Nazmî Efendi'nin Mi'yâr-ı Tarikat-ı İlahî adlı eserinin tasavvufî noktadan değerlendirmesini yaparken, Halvetîlerin “zıkr-i cehri”yi tatbik ettiklerini ve “devrân ile semâ”yı şer‘an mubah kabul etmediklerini ifade edelim.¹²⁰ Müellifimizin yaşamış olduğu dönemde, “devran ve semâ” konusunun tekke ve medrese ehli arasında ciddi münakaşalara neden olduğunu, bu yüzden devrin şeyhülislamı tarafından, bunların meşru olmadığına dair fetvalar verildiğini, buna karşı da bazı tarikat mensuplarının bunların caiz olduğunu ispat etmeye çalışan risaleler yazdığını belirtelim.¹²¹ Bu meselenin de, tarihi kayıtlara müellifimizin de bağlı bulunduğu Sivasîler ve Kadızâdeliler meselesi olarak geçtiğini hatırlatmakta fayda olduğunu düşünüyoruz. Kadızâdeliler-Sivâsîler meselesi dönemin müellifleri tarafından ele alınmış, konu hakkında bilgiler verilmiş, değerlendirmeler yapılmıştır. Bu müelliflerin başında Kâtip Çelebi ve târihçi Naîmâ gelmektedir.¹²² İşte Nazmî Efendi, üzerinde çokça tartışılan bu konu hakkında tabi olarak kendi tarikatına mensup olanların ve şeyhinin izinden gitmiş

¹¹⁸ Mi 'yâr, vr. 21 a-b.

¹¹⁹ Mi 'yâr, vr. 21 b.

¹²⁰ Türer, Osman, Türk Mutasavvıf ve Şairi Muhammed Nazmî, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988, s. 80.

¹²¹ Uzunçarşılı İ. Hakkı, Osmanlı Tarihi, c. III/1, Ankara 1977, ss. 343-366.

¹²² Kâtip Çelebi, Mîzânü'l-Hak fi İhtiyâri'l-Ehak (İslâm'da Tenkid ve Tartışma Usûlü), sad.: Süleyman Uludağ-Mustafa Kara, İstanbul 1990; Naîmâ Mustafa Efendi, Ravzatü'l-Hüseyn fi Hülâsât Ahbârî'l-Hafikayn, c. VI, İstanbul 1280, ss. 228 vd. Ayrıca bk. Mehmed Murad, Târih-i Ebu'l-Fârûk, c. V, İstanbul 1329, ss. 300-303, c. VI, ss. 56-69.

ve onların söylediklerinin meşru olduğunu savunmuştur. Fakat Mi'yâr'ında "devran ve semâ" ile ilgili bir ifade geçmemektedir.

Fenâ ve Bekâ

Nazmî Efendi, daha önce seyr ü sülûk başlığı altında anlatmış olduğumuz dördüncü tavrda sâlikin, "Hakk" ismi şerifi ile meşgul olmaya başladığını söyler. Bunun nedeni ise bu tavrda sâlikin Allah'ın sıfatlarında "fenâ" bulması ve sadece "Hakk" ile meşgul olunacak hale gelinen yere erişmiş olmasıdır. Nazmî Efendi, burada "fenâ"yı ikiye ayırır. Burada sâlik bütün sıfatlarını kaybeder ve fenâ makamına erer. O'nun zatı veliler katındadır ve artık onlarla bir safta olacaktır.

Fenânuñ birisi ışkât-ı evşâf
Velî zâtı ola ol zât ile şâf¹²³

Bir diğeri de "Hüviyyet sırrı"dır ki o da tasavvufta ölümsüzlük, yani ebediyen diri olmanın kaynağı gösterilmiştir. Eğer, kim ki bu sırta vakıf olursa "hüviyyet sırrı" denilen bu ölümsüzlük ve ebedîliğin kaynağına ulaşmış olacaktır. Bu da ancak, fenaya ermekle mümkündür. Yani ölmeden evvel ölmenin sırrına vasıl olmak demektir.

Hüviyyet sırrı kime olsa azher
Fenâ bulup bekâya oldu mazhar¹²⁴

Bir başka beyitte de Nazmî Efendi, tasavvufta tecrid ve tefridin alametlerinin ancak ve ancak fenâ, bekâ ve tevhidle gerçekleşeceğini söyler. Burada mutasavvıflara göre tefrid ve tecrid kavramları; sâlikin dışını mal ve mülkten, içini de karşılık bekleme

¹²³ Mi'yâr, vr. 22a.

¹²⁴ Mi'yâr, vr. 26b.

anlayışından arındırması anlamında kullanılmıştır. Tecrîd, malik olmamak; tefrîd, memlûk olmamaktır. Tecrîd, kalbi Allah'tan başka şeylerden uzak tutmak; tefrîd, Hakk'ı şânına layık olmayan sıfatlardan yüce tutmak, O'nu ferd (eşsiz, benzersiz) olarak görmektir. Tasavvuf ehline zikrin başı “tevhid”dir, yani Hakk'ı birlemek anlamında kullanılır. Ortası ise “tecrîd”dir ki bu da Hakk'ın dışındaki tüm varlıklardan kalbi arındırmakla olur. En nihâyetinde “tefrîd” ise sadece ve sadece Allah ile baş başa kalıp her an Allâh'ın rızâsını arayabilmektir. İşte bu son aşamada sâlik varlığını Allah'ın zatında bulur. Böylece “fenâ ve bekâ”ya kavuşulmuş olur:

‘ Alâmâtı olur tecrîd ü tefrîd
Fenâ vü hem beḳâ vü daḫı tevḫîd¹²⁵

Burada ise sâlik iki sonsuzluğa cemle, zahiri ve batini olarak cem etmesiyle yokluktan sonraki sonsuzluğa ulaşmış olur. İşte buna “ba’de’l fenâ” makamı denmektedir. Onun için evveli Hakk, zahiri Hakk, batını Hakk’a şahit olunur. Eğer zahirde görünen sıfat itibari ile nazar edersek bu alem Hak’tır. Eğer bu sıfatlardan tecelli eden zat olduğu, görünen sıfatların Allah’ın zatında kaim olduğu müşahede edilirse bu cihetle de gören görünen Hak’tır. Makamı Hazret-ül Cem’de zahiri halk ise de batını Hak’tır. Çünkü kesret vardır. Cem’ü’l Cem’de ise evveli Hak, batını Hak, ahiri Hak, zahiri Hak’tır. İşte “fenâ ve bekâ” makamları salikleri bu makamda ba’de’l fenâ sırrına erişmiş olurlar:

Beḳâ ba‘ de’l-fenâ dirler buña hem
Daḫı cem‘ ü’l-cem‘ dînildi âdem¹²⁶

---

¹²⁵Mi’yâr, vr. 32b.

¹²⁶Mi’yâr, vr. 31a.

‘Arif, ‘İrfân, Mârifet

Marifet sûflerin rûhânî hâlleri yaşayarak, mânevî ve ilâhî hakikatleri tadarak, iç tecrübe ile ve vasıtasız olarak elde ettikleri bilgi ve irfandır.¹²⁷ Allah Teâlâ’nın kendi zatını, sıfatlarını, isimlerini ve fillerini müşahede ettirdiği kimse ise ariftir. Müşahede ve temaşadan hâsıl olan bilgiye marifet, bu bilgiye sahip olan kişiye de ârif denir.¹²⁸

Peygamberimizin Miraç gecesinde Allah’a olan yakınlığının ifadesi olan “ev ednâ”nın taşımış olduğu manevi anlamı tahsil eden kişinin “‘ârif- i billâh” makamına ereceğini söyler:

İden taḥṣîl-i ma‘nâ-yı ev ednâ
Olur ol ‘ârif-i billâh-i a‘lâ¹²⁹

Sâlik, seyr -ü sülûk ettiği müddetçe kendini ahlaken temizlemek, yani kötülüklerden arındırmak zorundadır. Çünkü böyle yaptığı takdirde ancak ‘ârif-i billah mertebesine yükselebilir ve burada Allah’ın kendisine vermiş olduğu ihsanlara kavuşur:

Eşer oldur ola tehzîb-i ahlâk
Ola hem ‘ârif-i billâh-ı ḥallâk¹³⁰

Tecellî

Daima bilinmeyenden bilinene, karanlıktan aydınlığa geçiş gibi anlamları olan tecellî, ehl-i dile mahsustur.¹³¹ Tecellî sahibi sonsuza dek Allah’a boyun eğer.¹³²

¹²⁷Uludağ, Süleyman, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s. 347.

¹²⁸Uludağ, Süleyman, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s. 45.

¹²⁹Mi ‘yâr, vr. 6b.

¹³⁰Mi ‘yâr, vr. 11b.

¹³¹Uludağ, Süleyman, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s. 341.

¹³²Kuseyrî, Abdülkerim, Kuseyrî Risalesi , (Haz. Süleyman Uludağ), İstanbul, 1999, s.168.

Tasavvufta tüm varlığın farklı boyutlarda tecellî ettiği düşünülür. Tasavvuf ehlinin vahdet-i vücuda erebilmesi için belli merhalelerden geçmesi gerekir. İlk basamakta her işi yapanın Allah olduğunu, ikincisinde bütün sıfatların Allah'ın sıfatı olduğunu, sonuncusunda da her şeyin Allah'ın zuhurundan ibaret olduğunu anlaması tecellî etmekle mümkündür.¹³³ Kişinin halinin incelikleri, güzellikleri onun ruhunu ziyalandırır, ışıklandırır. Bu da ancak tecelliyat ile mümkün olmaktadır. Sâlikin ruhunda kuvvetli bir şekilde gizlenmiş, örtülmüş yani setr olunmuştur. İşte ruhta böylesine güçlü bir şekilde bulunan bu nur, ancak tecelli sayesinde olmaktadır:

Laṭīfe mūdi' edür rūḥda bu
 Tecelliyyât ile ḥāşıl olur o
 Olurdı rūḥda bi'l-ḳuvve mestūr
 Tecellî ile bi'l-fi' l oldı ol nūr¹³⁴

O seyr ü sülük yoluna girmiş olan sâlike her an tecelli ederek, onun hem dünyada hem de ahirette teselli bulmasını sağlayacaktır:

Aña her ân ile bir tecellî
 İdüp dünyâda ' uḳbâda tesellî¹³⁵

Derviş

Pîr ve şeyh “yaşlı, ihtiyar, bey ve önder” anlamlarına gelir. Tasavvufta ise “nefsinden fâni Hak'ta bâkî, velî, Hakk dostu anlamlarına gelmektedir. Tâliblere rehberlik etmek ve onları irşâd etmek ehliyetine sahip olan insân-ı kâmil, rehber, delil, mürşid” için kullanılır.¹³⁶

¹³³Pala, İskender, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, İstanbul, 2002, s. 458.

¹³⁴Mi' yâr, vr. 30b.

¹³⁵Mi' yâr, vr. 3a.

¹³⁶Uludağ, Süleyman, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s. 420, 496.

Dervişler zikirle kalplerini temizlerler, gece gündüz zikirle meşguldürler. Boş sözlere ayıracak vakitleri yoktur. Zühd ve takva üzere yasarlar. Halvete çekilip Hakk'ın mazharı olurlar. Kimsenin dedikodusunu etmezler. Riyâ ve ucbdan çekinirler. Eserde anlatıldığı üzere derviş, bu minval üzere alçakgönüllü, cömert ve tevazu sahibi olmalıdır. Eğer, “derviş” bu hal üzere olursa pek çok güzel işler tevazu ile kendisine nasip olur. Şayet “tevazu”dan yoksun ise, o zaman “derviş” de olamaz. Mütevazi hal ile olan kişi, toplum içerisinde de güzel karşılanır, ağırlanır:

Tevāzu' dur huşûsâ hâl-i dervîş
 Tevāzu ahsen-i a' māl-i dervîş
 Tevāzu' itmeyen dervîş olmaz
 Tevāzu' itmeyen tevķîr bulmaz¹³⁷

Derviş, muhabbet ehlidir. Gönül insanıdır. Kardeşlik bağının kuvvetinin, ensar ve muhacirin muhabbetinin kuvveti gibi olması gerektiği Kur'an'dan örneklerle anlatır. Gerçek anlamda ilk Müslüman toplumun oluştuğu Medine'de, Mekke'den göç edenlere kucak açan Medineli Müslümanlar Kur'an-ı Kerim'de, “*Onlar, hicret edip yanlarına gelenleri severler*” meâlindeki ayet-i kerime ile takdir edilir. Nazmî Efendi, “derviş”in bu hal üzere kardeşlik bağlarını tesis etmesi ve dostluk köprüleri oluşturması gerektiğini anlatır. Bunun dışında kalanların ise “dervişlik” makamına ve namına uymayacağını, derviş olan kişinin işinin bol bol ihsanda bulunmak olduğunu söyler:

Kimüñ kim ola h̄atunı mükerrer
 Boşayup virdi aşhâba muķarrer
 Yine oldı sebep pes bu eyü kâr
 Şenâ idüp H̄udâ buyurdı ey yâr
 Ve yü 'şirüne 'alâ enfüsihim¹³⁸ pes
 Vele v kâne bihim h̄acceten¹³⁹ ey kes
 Saña ammâ ki gelse aç u muhtâc
 Bir etmek virmeysin olsa ger ac

¹³⁷Mi' yâr, vr. 25a.

¹³⁸Kur'an-ı Kerim, 59/9.

¹³⁹Kur'an-ı Kerim, 59/9. İbare ayette şöyle geçiyor: وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ

Bu zannum alsa tenhā ol faķiri
 Őoyarduñ eyler idũn bu kebiri
 Saña derviřlik nāmi aťadur
 Ki derviřũn iři bezl ü ‘ aťadur
 Bu işi işleyen olmaz Mũselmān
 Neden geldi k'ola derviş-‘ unvān¹⁴⁰

Halvet, Halveti

Kelime anlamı yalnızlık, uzlet demek olan halvet, Allah’a yönelmek ve bu yolda kendini masivadan tecrit etmek demektir. Halvet; saffet ve vuslat ehlinin vasfidır. Halvetteki amaç, kişinin kendi nefsinı terbiye etmesidir. Nefsinı terbiye etmek için hāl ehli, nefsinı hor ve hākır görür.¹⁴¹

Nazmî Efendi, Halveti bir şair olması ve eserini de Halveti tarikatına mensup sālİKlerin “seyr ü sülük”u üzerine yazmasından dolayı Mi’yâr’ında bir çok yerde bu kavrama atıfta bulunmuştur. Mi’yâr’ının yazılış sebebini anlattığı bölümde halvet zamanı halvet ettiğini ve tam bir erbaine niyet ettiğini söylemektedir. “Erba’in çıkarmak” tabiri tasavvufi anlamda saliklerin, nefsin tezkiyesi (arınması), kalbin saflaşması için bir hücreye girip kırk gün süreyle ibadet, zikir ve fikir ile meşgul olması anlamında kullanılmaktadır.¹⁴²

Gelüp alvet zamāni alvet itdüm
 Tamām-ı erba‘ine niyyet itdüm¹⁴³

Kendi mezhep imamının İmam-ı Azam olduğunu, Halveti tarikatına mensup olmakla kendini nasiplenmişlerden saydığını söyler. Halvet çekerek, erbain ederek, Tebdil-i Esmā başlığı altında Allah'ın yedi güzel ismi olan esma zikrini çekmek suretiyle, tarikat

¹⁴⁰ Mi’yâr, vr. 25b.

¹⁴¹ Kuseyrî, Abdülkerim, Kuseyrî Risalesi , (Haz. Süleyman Uludağ), İstanbul, 1999, s. 197.

¹⁴² Cebecioğlu, Ethem, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s. 56.

¹⁴³ Mi’yâr, vr. 2a.

mensuplarına Allah'a yakın olmalarını öğütler. Bu halvet, erbain ve esma zikri ile mümkün olacaktır. Bu zikrin virdleri şu şekildedir: 1. La ilahe illallah 2. Allah, 3. Hû, 4. Hakk, 5. Hayy, 6. Kayyûm, 7. Kakhhâr. Bu zikir usulü, Halvetî büyüklerinden olan İbrahim Zâhid-i Geylânî'den kalmıştır. Bu yedi isim, usûl, fûrû', tebdîlat ve tasarrufât adı verilen şekillerle 28'e kadar çıkar.¹⁴⁴ Peygamber Efendimiz, yiyecek ve içeceğini alarak Hira dağında bir mağara içinde 15-17 gün veya daha fazla kalarak halvet ederlerdi. Nazmî Efendi, bu hususa atıfta bulunarak, peygamberimizin bir ay halvet ettiğini söyler. Hatta tarikat ehlinin halvet yapmalarını istinâd ettikleri husus da budur. Tûr-i Sînâ'da Cenâb-ı Hak'la konuşması dolayısıyla Hz. Musa'nın unvanı "Kelîm"dir. Söyleyen, konuşan anlamında kullanılır.¹⁴⁵ Nazmî Efendi, bu konuşmanın da yapılmış olan erbainin akabinde gerçekleştiğini ve Allah'ın Hz. Musa'ya Tevrat'ı indirdiğini söyler. Halvet yapanların sadece peygamberler olmadığını ve tüm evliyaullahın da bu zikri yaptığını, hatta insanlara verilmiş olan büyük bir nimet, unvan olduğunu belirtir. Sonuç olarak, Halvetilerin bu zikre talip oldukları için yılda bir defa erbain yaptıklarını, çile çıkardıklarını söyler:

İmâm-ı A'zam'a mezhebde yârem
 Tarîk-ı Halvetî'den behre-dâram¹⁴⁶
 Ola tebdîl-i esmâda yakîni
 Çeküp halvetler ide erba'îni
 O sultâna virildükde nübüvvet
 Bir ay itdi Hırâ tağında halvet
 'Aķîb-i erba'înde Hakk Te'âlâ
 Kelîm'e eyledi Tevrât'ı i'fâ
 Heb itmiş evliyâ'ullâh halvet
 Ki halvetdür medâr-ı ins-i hâzret
 Hüşüşâ halvetiler itdi ma'leb
 İderler erba'îni yılda bir heb¹⁴⁷

¹⁴⁴ Cebecioğlu, Ethem, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s. 76.

¹⁴⁵ Devellioğlu, Ferit, Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lügati, Aydın Kitabevi, Ankara, 20. Baskı (2003), s. 1174.

¹⁴⁶ Mi'yâr, vr. 2b.

¹⁴⁷ Mi'yâr, vr. 10b.

Gayb

Gayb, Allah'ın yaratılardan sakladığı her şeydir. Allah'ın pek çok âlemi vardır. Allah gaybdan birini insanın ilminde mufassal kılmıştır.¹⁴⁸

Hükümdar olan Allah'ın aynı zamanda gayb-ı mutlak olduğunu, yani kendisinden başka kimsenin bilmediklerini bildiğini ve bunun da muhakkak diğer adı olan "la-ta'ayyün"den geldiğini belirtir. Bunun anlamı şudur; *"Vücut bu mertebede sıfat ve vasıf bağından ve bütün kayıtlardan münezzehdir. Bu mertebeye "ahadiyyet mertebesi" ismi verilmiştir. Bu mertebe Allah Teala'nın künhü ve hakikatidir. Bunun üstünde bir mertebe yoktur. Bu mertebeye mutlak gayb, vücûd-i mahz, gaybların gaybı, zât-ı ilahiyye, kenz-i mahfi, zât-ı mutlak ve hazret-i amâiye gibi isimler verilmiştir. Amâ, mutasavvıfların ahadiyyet mertebesini ifade etmek için kullandıkları bir terimdir. Hadis-i şerifte Ebû Rezîn el-Ukaylî, "Allah âlemi yaratmadan önce neredeydi?" diye sorduğunda Hz. Peygamber "Altında ve üstünde hava bulunmayan bir amâda idi" cevabını vermiştir. Frithjof Schuonbu mertebeye "gayr-i varlık, varlık üstü varlık" ismini vererek, "bu sıfatlanmamış ve belirlenmemiş ilke, saf, mutlak veya zâtî varlığı temsil eder" demektedir. Diğer bir tasnifinde ise, bu âleme, âlem-i hâhût ismini verir. Bunun "Hüve" yani (Hû) kelimesinden geldiğini, bu mertebeye hüviyet, kayyûmiyet ve zâtiyyet mertebesi de denilebileceğini belirtir. Zât-ı mutlak ve lâ taayyün gibi tabirlerle ifade edilen bu yüksek mertebenin, Allah'ın zâtına ait olduğuna ve "âlemlerden münezzeh, mukaddes ve müteâl Allah'ı" ifade ettiğine dikkat edilmelidir.¹⁴⁹*

Şehensâh idi ammâ gayb-ı mutlak
Bir adı lâ-ta^c ayyüdüdür muhakkak¹⁵⁰

¹⁴⁸ Cebecioğlu, Ethem, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, İstanbul,2004, s. 227.

¹⁴⁹ Çelik, İsa, ,Tasavvufî Gelenekte Hazarât-ı Hams veya Tenezülât-ı Seb'a Anlayışı, Tasavvuf Dergisi, Yıl 4, Sayı 10, Ankara 2003.

¹⁵⁰ Mi' yâr, vr. 13b.

Sır (Esrar), Râz

Sır, Allah'ın gaib hale getirdiği ve ehl-i dilden başka kimsenin bilemediği tasavvufî duygulardır.¹⁵¹

Râz da sır anlamına gelir. Sevgilinin dudağı çözülemez ve anlaşılamaz olma haliyle râz olarak nitelendirilir. İlâhî aşk söz konusu olduğunda şarapta da sır özelliği bulunur.¹⁵²

Aşk da bir sırdır. Zira âşık ile maşuk arasındadır. Böyle olmasına rağmen aşkın bir sır olarak saklanması çok zordur. Âşık ne kadar gizlemeye çalışsa da en nihayetinde sırrını ifşâ eder.¹⁵³

Muhabbetten hasıl olan görevlerin bu olduğunu, esmanın sırrının zuhur etmesi, açığa çıkması ile ilgili olduğunu söyler:

Budur hem dahı âşâr-ı maḥabbet
Zuhûr-ı sırr-ı esmâdur bu ḥâlet¹⁵⁴

Nefs-i emmarenin en büyük alametlerinden biri de kalbe fesadın sağlam bir şekilde yerleşmesidir. Kalbin bundan salah bulması gerekir ki, kalb nurun ve kutbun merkezidir. Böylece ruhun sırrına erişmesine vesile olur:

Fesâd emmâreden oldı muḳarrer
Şalâhı ḳalb ü rûḫ u sırruñ eyler¹⁵⁵

Nazmî Efendi'nin Mi'yâr-ı Tarikat-ı İlâhî adlı eserini tasavvufî açıdan değerlendirirken daha önce "tenezzül" başlığı altında "sûrî tenezzül"e değinmiştik.

¹⁵¹ Uludağ, Süleyman, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, İstanbul, 1998, s. 313.

¹⁵² Pala, İskender, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, İstanbul, 2002, s. 388.

¹⁵³ Arı, Ahmet, Şeyh Galib Divânında Aşk, Isparta, 2003, s. 138.

¹⁵⁴ Mi' yâr, vr. 3b.

¹⁵⁵ Mi' yâr, vr. 19a.

Müellifimiz burada “tenezzül” babını anlatırken, “sûrî tenezzül”ü anlam olarak, görünüşte “tenezzül” gibi olup, gerçek manada ise “terakkî”ye vesile olan bir sır şekliyle izah etmektedir:

Tenezzül kim ola şûrî kayırmaz
Teraqqîye sebebdür gâhi bu râz¹⁵⁶

Himmet, ‘Înâyet

Tasavvufta kemâle ermek ya da herhangi bir şeyi elde etmek için kalbin tamamen Allah’a yönelmesi anlamında kullanılır.¹⁵⁷ İnâyet ve lütuf ise ihsan ve kayırma anlamlarına gelir. Tasavvufî manada Allah’ın kulunu kayırmasıdır.

Kişinin niyeti eğer ki Karun olmaksı, –isminden manevi zenginliğe kinaye yaparak- yani kişî manevî zenginliği isterse; samimi niyetle, kalben Allah’a yönelmesi icab eder. Bu da ancak günahlara tövbe ederek, halis bir niyetle mümkün olur. Vuslatın tecellisi için de kul yine Allah’a yönelmelidir:

Pes olsun cümle kâruñ niyyet eyle
Velî niyyetde şıdka himmet eyle
Înâbet ile hüsni niyyet eyle
Tecellî[-i] vişâle himmet eyle¹⁵⁸

Allah büyük ikram ve kerem sahibi olarak kimine lütuf ve ihsanda bulunur. Bu ancak sâlik için sülûk ile mümkündür. Böylece o, manevî kudreti ile bu ihsanı kazanmış olacaktır:

Kimine fazl-ı Hâk idüp ‘înâyet
Sülûk ile idüp kesb-i vilâyet¹⁵⁹

¹⁵⁶Mi’ yâr, vr. 20a.

¹⁵⁷Uludağ, Süleyman, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, İstanbul, 1998, s. 170.

¹⁵⁸Mi’ yâr, vr. 8a.

¹⁵⁹Mi’ yâr, vr. 1b.

Nazmî Efendi, Cenab-ı Hakk'a kendilerine ihsan ve lütufta bulunması için niyaz eder. Böylece Allah'ın sonsuz rahmetine ve feyzine kavuşmak için çıkılan bu yolda o, Allah'tan kendilerine hidayet etmesini ister:

İlâhî kı1 bize dâ'im 'inâyet
Tariq-ı vaş1ına eyle hidâyet¹⁶⁰

Kerâmet, Keşf

Kerâmet, mümin kula, salih amel üzere olmasından dolayı ikram edilen bir lütuftur. Hicâb perdelerinin ortadan kalkarak kalp gözünün açılmasına ise keşf denir.

Nazmî Efendi, kendi zamanında yaygın olan sahte şeyhlerin “keramet arz etme”leri ile ilgili olarak, onların bu durumlarını tasvip etmediğini söyler. Bu kimselerin kendilerinde keramet bulmalarını eleştirir. Onların düş ve rüya gibi şeylerle halka himmet etmelerini tasvip etmez:

Kimisi hüd ider 'arz-ı kerâmet
Kimi düş görüp ider halka himmet¹⁶¹

Sâlike öğüt verirken, ona kerametın aslını keşfetmeye çalışmanın kendisi için bir gereği olmadığını, asıl olanın bu Hak yolda hiç şaşmadan dümdüz bir şekilde devam etmek olduğunu söyler. Bu yolda keramet ve keşifle uğraşmanın sadece nefsin bir arzusundan ibaret olduğunu, Allah'ın ise kulun istikametinde kaim ve daim olmasını isteyeceğini belirtir:

Saňa lâzım degül keşf ü kerâmet
Tariq-ı Haq'da lâzım istikâmet
Murâd-ı nefsdür keşf ü kerâmet
Velîkin Rabb'ün ister istikâmet¹⁶²

¹⁶⁰ Mi' yâr, vr. 20a.

¹⁶¹ Mi' yâr, vr. 18b

¹⁶² Mi' yâr, vr. 33b

Melâmet

Melâmet, ayıplanmaya, kınanmaya rağmen doğru istikamette devam etmektir. Tarih boyunca peygamberler, veliler melâmet ehli olmuşlardır. Divân şiirinde de âşıklar aşkları uğrunda kınanmayı göze almışlardır. Bunun yanı sıra “Melâmetilik” adında bir tarikat da mevcuttur.¹⁶³ “*Melâmetiye’ye göre, Allah’a bir takım kıyafet, tören, âdet, an’ane ve zikir meclisleri ile kavuşmak mümkün değildir. Vuslat, Hakk’a bağlanmak, halka hizmet etmek, cemiyet içinde yaşamak tevazuu ve aşkı ile gerçekleşir.*”¹⁶⁴

Nefis, gerçek vuslatın ancak ayıplanmakla olacağını anladı. Sonra “heyhat, vah benim halime” diyerek, kerametın bir daha ele geçmemek üzere elinden kaçtığını anladı:

Uyanup eyledi nefsin melâmet
Didi hayfâ ki fevt olmuş kerâmet¹⁶⁵

Zâhid, ‘Abid

Dünyevilikten uzak, kendini Hakk’a adanmış kişiye “zâhid” denir. Zâhidin; kaba, softa, dini yanlış yorumlayan, ârif olmayan kişi anlamı da vardır. Zâhid hiçbir zaman hakikate erişememiştir. Edebiyatımızda zâhid, her zaman âşığın karşısında olmuştur. Zâhid aşkı inkâr eder. Onun tek muradı, cennete girmektir. Hakikî güzellikleri göremez.

Ona göre, bütün kullar için gerekli olan Allah’tan sakınmaları, Allah yolunda gayret etmeleri ve her şeyiyle kendilerini Hak yoluna adanmış olmalarıdır:

Gerekdi kim olalar cümle ‘âbid
Olalar müttakî sâ‘î vü zâhid

¹⁶³Uludağ, Süleyman, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, İstanbul,1998, s. 239.

¹⁶⁴ Kara, Mustafa, Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi , İstanbul, 1999, s. 256.

¹⁶⁵ Mi’ yâr, vr. 20a.

Cemâl, Dîdâr, Yâr

Cemâl Allah'ın ezeli ve ebedî güzellik sıfatıdır. Allah (C.C.) kendi güzelliğini müşahede etmek için âlemi yaratmıştır. Bu anlamda âlem bir aynadır. Allah'ın mutlak cemâli celâlini de gerektirir. Çünkü veçhiyle tecellî ettiği zaman her şeyi kahreder. Nitekim Tûr Dağı'na tecelli ettiğinde dağ yerle yeksân olmuştur. Divân şiirinde de sevgili için cemâl sıfatı kullanılır. Ve bu sıfatla birlikte celâl sıfatı da yerini alır. Âşık ise sevgilinin cemâline de celâline de razıdır.

Dîdâr, yüz ya da görme demektir. Tasavvuftaki karşılığı Allah'ın tecellisidir. Sevgilinin güzelliğinin çoğu dîdârda toplanmıştır. Bu bakımdan dîdâr, güzellik meydanıdır.

Müellifimiz Allah'a niyazda bulunurken, kendisini aşkın mahremine, sırrına erişirmesini ister. Allah'tan, her sâlik gibi, cemalini kendisine göstermesini, Allah'tan bir âşık olarak kendisiyle arasında çok sıkı bir gönül bağı kurmayı niyaz eyler. Allah'a kavuştuğu an, sevincinden cilveler yapmayı, Allah'ın ebedî olan güzelliği ile de kendisine nazar etmesini ister:

Çuluñ Nazmî'yi eyle mahrem-i 'aşk
Cemâlün gösterüp it hem-dem-i 'aşk
Vişâlün cennetinde cilve-ger kııl
Cemâlünle aña dâ'im nazar kııl¹⁶⁶

Nihayetinde, âşığa lazım olan dostuyla arasındaki sımsıkı bağıdır. Bu bakımdan âşığa Hakk'ın güzelliğinin tecellisi ve dostluğu yetmektedir:

Huşûşâ 'aşıkâ lâzımdur işâr
Yeter 'uşşâka ancak yâr ü dîdâr¹⁶⁷

'Aşk

Arapça sarmaşık anlamına gelen "aşeka" kelimesiyle aynı kökten geldiği

¹⁶⁶ Mi' yâr, vr, 3a.

¹⁶⁷ Mi' yâr, vr, 25a.

söylenen aşk; tıpkı sarmaşığın kuşattığı ağacın suyunu emip, onu kurutması gibi âşığı da sevgisinin şiddetinden dolayı sarartıp soldurur.¹⁶⁸ Aşk kişinin maddî, manevî tüm kimyasını altüst eder. İnsana büyük korkuları küçük gösterirken, akli yanıldır, gözü kör eder.¹⁶⁹

Nazmî Efendi, eserde kalbin bir irfan yeri, makamı olduğunu ve insanın ruhunun da aşk ve muhabbet yeri olduğunu söyler:

Nitekim kalb oldı cāy-ı ‘irfān
Maḥall-i ‘aşk oldı rūḥ-ı insān¹⁷⁰

Nazmî Efendi, eserde kendisinin makamını Hakk’ın katında yükseltmek maksadı ile, en aşağı derecede, kimsesiz bir halde ve çaresiz olduğunu söyler. Bunun nedeni de kendisinin Hakk’ın ilah-i aşkı ile delirmiş, divâneye dönmüş olmasıdır:

Zelîlem bî-kesem bîgāneyem ben
Cünūn-ı ‘aşkile dīvāneyem ben¹⁷¹

Sâlikin maksadı ve makamı ilahi aşkın ta kendisidir. Bu yüzden âşığa, müride dünya bir sığınak olmamalıdır:

Maḫāmıdur anuñ ‘aşk-ı İlâhî
Olur mı ‘âşıkuñ dünyā penāhî¹⁷²

¹⁶⁸ Uludağ, Süleyman, “Aşk”, DİA , İstanbul, 1991, c.IV, s. 11-12.

¹⁶⁹ Kübra, Necmeddin, Tasavvufî Hayat , (Haz. Mustafa Kara), İstanbul, 1996, s.120-121.

¹⁷⁰ Mi’ yâr, vr. 28a.

¹⁷¹ Mi’ yâr, vr. 34b.

¹⁷² Mi’ yâr, vr. 24b.

SONUÇ

Tasavvuf, ister bir bilim dalı, ister insanı, zamanı, mekânı ve bütünüyle hayatı anlamlandırma gayretleri açısından bir düşünce sistemi; yahut da bir yaşam biçimi olarak ele alınsın; ilmî, edebî, felsefî yönden olduğu kadar iktisadi ve psikolojik açıdan, eğitim ve hatta sanat açısından İslam kültürünün çok önemli bir unsuru ve zenginliğidir. Bu noktada tasavvufu; pozitivist hayat ve eğitim anlayışına sunmuş olduğu alternatif metotlar yönünden, yukarıda ifade edilen bilim dalları perspektifinden bir kez daha ele almak, insan merkezli bir hayat tasavvuru açısından büyük açılımlar sunacaktır. Bunun için de öncelikle, devâsa bir hacme sahip olan tasavvuf kültürünün iyi bilinmesi, eserlerin, görüşlerin ve mutasavvıfların hayatlarının tespit edilmesi şarttır. Bu nedenle; Halvetiyye tarîkatına mensup bir mutasavvıf şeyh olan Muhammed Nazmî Efendi'yi tanıtmaya ve gün ışığına çıkmamış Mi'yâr-ı Tarikat-ı İlahî adlı eserini günümüz harflerine aktarmaya ve onun mânâ iklimine yelken açtıran tasavvufî düşüncelerini incelemeye çalıştık.

Nazmî Efendi, 17. asırda yaşamış ve seksen yıllık hayatının tamamını İstanbul'da geçirmiş bir Divân şairidir. Osmanlı İmparatorluğu'nda dini, sosyal, idari, askeri, ilmi ve

ekonomik sahalarda belli bir duraklama ve gerilemenin başladığı, tarikatların taklit dönemini yaşadığı ve dejenerasyona uğramaya başladığı, özellikle İstanbul’da tekke ve medrese mücadelesinin hat safhaya ulaştığı ve çeşitli sosyal-dini olayların cereyan ettiği, buna karşılık klasik Türk edebiyatının altın çağını idrak ettiği bir dönemde yaşayan Nazmî Efendi, eserleri incelendiğinde görülecektir ki, gerek tasavvufî, gerekse edebî kişiliği itibariyle hiç de ihmal edilecek bir şahsiyet değildir.

Nazmî Efendi ile ilgili olarak yapılan çalışmalardan ve müellifimizden bahseden kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre, müellifimizin genç yaşta ilim tahsil etmeye başladığını, Arapça ve Farsça’yı iyi derecede bildiğini görüyoruz. Nazmî Efendi, yine gençlik çağlarında tasavvuf meclislerine iştirak etmeye başlamış ve böylece kısa zamanda mânâ iklimini teneffüs etme imkanı bulmuş ve bu kültürün ve yaşantının içerisine girmiştir. Aslında yaşamış olduğu çağın en yaygın tarikatı olan Mevlevî tekkelerine gidip gelirken, bir Mevlevî şeyhinin vasiyeti üzerine işaret edilen alametleri bu zatta görmüş ve bu alametler üzerine Halvetiyye tarikatının Şemsiyye kolunun Sivasiyye şubesinin şeyhi olan Şeyh Abdülehad en-Nûrî Efendi’ye intisap etmiştir. Halvetiyye’de tasavvufi ahengini yakalayan Nazmî Efendi, şeyhine olan sıkı bağlılığı, samimiyeti, ihlası ve disiplinli yaşantısı ile kısa sürede “hilafet” makamını elde etmiştir. Bu bağlılığın karşılığını daha otuz üç yaşındayken, Yavaşça Mehmed Ağa Tekkesi’ne halife tayin edilerek almıştır. Seksen yaşlarında vefat edinceye kadar bu görevini sürdürmüş ve bu zaman diliminde İstanbul’un belli başlı camilerinde vaizlik de yapmıştır. O yıllarda kendi şeyhlerinin de sürdürmüş olduğu bir geleneği devam ettirmiş ve 1074 H. / 1663 M. Ordu-yı Hümâyûn şeyhliğine getirilmiş ve Uyvar Seferi’ne de katılmıştır.

Nazmî Efendi, kendi devrinde yaşanan idari problemlerden oluşan zaafiyetleri görmüş ve bunların tarikat ehli üzerine endişelerini zaman zaman dile getirmiştir. Özellikle Halvetiyye de dahil olmak üzere bütün tarikatların bozulmaya başladığını, tekkelerin, tasavvufun aslî yönü ile alakası olmayan kimselerce işgal edilmeye başladığını ve hatta ehil olmayan kimselere “hilâfet” verildiğini fark etmiş ve bu konudaki endişelerini zaman zaman dile getirmiştir. Nitekim, kendi zamanında

İstanbul’da bir hayli yaygın durumda bulunan Sivâsiyye, giderek etkinliğini kaybetmeye başlamış ve kudretli şahsiyetler yetiştirilemediği için bu tarikatın tekkeleri zamanla başka tarikata mensup şeyhlerin eline geçmiştir.

Mi’yâr-ı Tarîkat-ı İlahî adlı eseri başta olmak üzere diğer eserlerinde de samimî bir mutasavvıf olarak karşımıza çıkan Nazmî Efendi, tasavvufî nazariyeden bakıldığı zaman “vahdet-i vücûd” anlayışını benimsemiş bir şahsiyettir.¹⁷³ İncelemiş olduğumuz eserinde bu konuyu derinlemesine işlemiş ve sıkça bu felsefeyi dile getirmiştir. Genel itibariyle eserlerinde göze çarpan en önemli unsur, onun “tasavvuf” kültürüne, tasavvufun gerektirdiği unsurlara ve bütün inceliklerine çok ileri derecede vakıf olduğudur. O aynı zamanda, mensubu bulunduğu yola ve şeyhine sıkı sıkıya bağlı bir mürittir. Bu bağlılığını şeyhlik yaptığı uzun yıllarda dahi muhafaza eylemiş ve bir “müceddid” edasıyla, tarikatın usul ve adabında herhangi bir değişikliğe gitme gereği duymamıştır.

Nazmî Efendi, mutasavvıf kişiliğinin yanında kudretli bir şair olarak da karşımıza çıkmaktadır. O, “mesnevî” tarzını mükemmel kullanıyor olmasına rağmen, bunu tamamen eğiticilik ve öğreticilik gayesiyle yapmıştır. Şiir yazmayı bir amaç olmaktan daha ziyade, duygu ve düşüncelerini terennümde bir araç olarak kabul etmiş ve daha çok manaya önem vermiştir. İncelemiş olduğumuz eseri dahi, üç günde yazacak kudrette olmasına rağmen, çokça şiir yazmamış ve şiirin şeklinden daha çok içermiş olduğu manaya değer vermiştir.

Müellifimiz, eserlerinde tasavvufî duygu ve düşüncelerden ve tasavvufun inceliklerinden başka konulara yer vermemiş ve genel olarak manzum eserler kaleme almıştır. Bu eserlerin tamamında akıcı bir Türkçe kullanmış ve Hediyetü’l-İhvan dışında hepsini manzum olarak yazmıştır. İncelediğimiz Mi’yâr-ı Tarîkat-ı İlahî adlı eseri de manzum eser oluşunun yanında, tasavvuf yoluna intisap etmiş bir sâlikin uyması gereken dini-manevi kuralları, dikkat etmesi gereken tasavvufî hususları, Halvetiliğe mensup bir sâlikin seyrü süluk esnasında kat ettiği ruhî makamları “Etvâr-ı Seb’a” adı

¹⁷³ Mi’yâr, vr. 4a.

altında incelemiş; bu arada “vahdet-i vücûd” anlayışını da genişçe ve şekillerle anlatmıştır. Baştan sona tasavvufî yaşayışın gereklerini ihtiva eden eser, muhtevası itibariyle aynı zamanda bir “ahlak” kitabıdır. Eserde, Halvetiyye tarikatına ait meşayih silsilesinin belirtilmiş olması da eserin kıymetini arttırmaktadır.

Bize göre Nazmî Efendi'nin incelemiş olduğumuz bu eseri, mesnevî tarzının en güzide örneklerinden birini teşkil edecek mahiyettedir. Sâlikin, tasavvuf yolunda amaçlarına uygun olarak seyri sülukunu tamamlaması için gerekli olan tüm bilgileri eserinde aktarmayı görev saymıştır. Tasavvufî halin gereklerini anlatırken, Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflere de atıfta bulunmayı ihmal etmemiştir. Ayrıca, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin “Mesnevî”sinin Türkçe tercümesini yapmış olduğu eseri Sırr-ı Ma'nevî'yi yazmış olması, kendisinin “mesnevî” tarzına vukufiyetini arttırmıştır. Bize göre, aynı zaman diliminde yazılmış bu iki eserin, birbirini etkilemiş olduğu, Nazmî'nin, Mi'yâr'ında Mevlânâ'ya yapmış olduğu atıflarla da kendini göstermektedir.

Sonuç olarak; Nazmî Efendi vaktini eser yazmaktan ziyade, belli bir disiplin içerisinde mücâhede ve riyazetle, kendi tarikatının mensubu olan Halveti müridlerini ve halkı sözlü irşadla geçirmeyi tercih etmiş; kendisini tasavvuf yoluna ve mensup olduğu tarikata adanmış bir gönül insanıdır. İncelemiş olduğumuz eserinde, onun bu his ve düşüncelerini Allah'ın rızasını kazanmak gayesiyle başkalarına aktarmış olmayı ulvî bir görev saydığını söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR:

- Abdülkerim Kuseyrî, Kuseyrî Risalesi , (Haz. Süleyman Uludağ), İstanbul, 1999
- ALMAZ, Hasan, Bakü'den Anadolu'ya Yansıyan Işık Halvetî Pir Seyyid Yahyâ Şirvânî Hayatı ve Eserleri, Ankara, 2007
- AKSOY, Hasan, "Nazmî Efendi", TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 2006,
- ALTINTAŞ, Hayrani, Tasavvuf Tarihi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., Ankara, 1986
- ARI, Ahmet, Şeyh Galib Divânında Aşk , Isparta, 2003
- ÇELİK, İsa, ,Tasavvufî Gelenekte Hazarât-ı Hams veya Tenezzülât-ı Seb'a Anlayışı, Tasavvuf Dergisi, Yıl 4, Sayı 10, Ankara 2003.
- Bağdatlı İsmail Paşa, Keşfü'z-Zunûn Zeyli, İstanbul, 1971, C. 1
- Bağdatlı İsmail Paşa, Hediye'tü'l Ârifîn Esmâü'l Müellifîn ve Âsârü'l-Musannifîn, İstanbul, 1955
- BEKTAŞ, Ekrem, Muhammed Nazmî'i Halvetî, Sırr-ı Manevi (İnceleme-Metin), Selçuk Üniversitesi, Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi, Konya, 2009
- Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, İstanbul, 1333, C. 1
- BURSALI MEHMET TAHİR, Osmanlı Müellifleri, C.I, Bizim Büro, Ankara 2000.
- CEYLAN, Ömür, Tasavvufî Şiir Şerhleri (Yayımlanmış Doktora Tezi), Kitabevi Yay., İstanbul 2000.
- ÇELEBİOĞLU, Âmil, Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları, MEB, İstanbul 1998.
- GÖKMAN, Muzaffer, Murat Molla Hayatı Kütüphanesi ve Eserleri, İstanbul Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1943.
- GÖKYAY, Orhan Şaik, Katip Çelebi, Hayatı-Şahsiyeti ve Eserleri, T.T.K Yayımı, Ankara 1957.
- GÖLPINARLI, Abdalbaki, Mevlana Celâleddin, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1985.
- GÖLPINARLI, Abdalbaki, Mesnevi Tercümesi ve Şerhi, 6 Cilt, İnkılap ve Aka Yay., İstanbul 1981.
- GÖLPINARLI, Abdalbaki, Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2004.

- GÖLPINARLI, Abdalbâkî, “Nazmî Şeyh Mehmed”, İslâm Ansiklopedisi, Eskişehir, 2001.
- İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu, İstanbul, 1967.
- ÖZBUDAK, Veled Çelebi, Mevlana, Mesnevî, MEB, İstanbul 1988.
- Kâtip Çelebi, Mizânü'l-Hakk fî İhtiyâri'l-Ehakk, Haz. Orhan Şaik Gökyay, İst.1972
- KARAALİOĞLU, Seyit Kemal, Türk Edebiyatı Tarihi (BaşlangıçtanGünümüze), İnkılap Yay., İstanbul 1980.
- Kâtip Çelebi, Mizânü'l-Hakk fî İhtiyâri'l-Ehakk, Haz. Orhan Şaik Gökyay, İst.1972
- RİFÂÎ, Kenan, Mesnevî Tercüme ve Şerhi, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2000.
- KOCATÜRK, Vasfi Mahir, Başlangıçtan Bugüne Kadar Türk Edebiyatı Tarihi Tahlili ve Tenkidi, Edebiyat Yayınevi, Ankara 1964.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ankara 1984
- Kur'ân-ı Kerîm ve Muhtasar Meâli, Hayrat Neşriyat, İlmi Araştırma Merkezi, İstanbul 2001.
- Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2003.
- KÜBRA, Necmeddin, Tasavvufî Hayat , (Haz. Mustafa Kara), İstanbul, 1996
- LEVEND, Agah Sırrı, Divan Edebiyatı (Kelimeler, Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar), Enderun Kitabevi, İstanbul 1984.
- Mehmet Nâ'ilî Tuman, (Divân Şairlerinin Muhtasar Biyografileri), hzl: Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatçı, Ankara, 2001, C. 2.
- Mehmed Süreyyâ, Sicill-i Osmanî Osmanlı Ünlüleri, İstanbul, 1996, C. 4.
- Mustafa Safayî Efendi, Tezkire-i Sâfayî, (hzl. Pervin Çapan), Ankara 2005.
- Müstakim-zâde Süleyman, Hulâsatü'l Hediye, Millet Kütüphanesi, Şer'iyye No. 1128;
- Müstakim-zâde Süleyman, Mecelletü'n-Nisâb (Tıpkıbasım), Ankara, 2000.
- Osmanzâde, Hüseyin Vassâf, Sefîne Evliyâ, (hzl. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz), İstanbul, 2006.
- ÖZTÜRK, Ali, XVI Yüzyılda Halveti Şiirinde Din ve Tasavvuf, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Ankara 2003.
- TÜRER, Osman, Türk Mutasavvıf ve Şairi Şeyh Muhammed Nazmî, Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İzmir 1988.
- ŞENTÜRK, A. Atillâ - KARTAL, Ahmet, Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi,

Dergâh Yay., İstanbul 2004.

ŞENTÜRK, M. Hüdâyî, Şeyh Mehmed Murâd-ı Nakşibendî Ve Vâkâyınâmesi, İstanbul Araştırmaları, İstanbul 1997.

Şemsettin Samî, Kâmûsu'l-A'lâm, Tıpkıbasım, Ankara, 1996, C. 6

Şeyhi, Vakayi'u'l-fuzala, (hızl. Abdulkadir Özcan), İstanbul 1989

YARDIM, Ali, Mesnevî Hadîsleri, Damla Yay., İstanbul 2008

Yazım Kılavuzu, TDK Yay., Ankara 2005.

YENİTERZİ, Emine, Mevlana Celâleddin-i Rûmî, TDV, Ankara 1995.

YILDIRIM, Suat, Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali, Işık Yay., İstanbul, 2005.

YILMAZ, Mehmet, Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözler, Enderun Kitabevi, İstanbul 1992.

YURDAYDIN, Hüseyin, "Kâtip Çelebi", Türkiye Tarihi Osmanlı Devleti (1600-1908), III, Cem Yayınevi, İstanbul 2005

YILDIRIM, Ali, Baki'nin Devriyye Türünde Yazdığı Bir Gazeli, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 10, Sayı1, s. 207-215

UÇMAN, Abdullah, "Devriyyeler Üzerine Rıza Tevfik'in Yayımlanmamış Bir Makalesi" M.Ü. Türklük Araştırmaları Dergisi, İstanbul 1993

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, Osmanlı Tarihi, c. III/1, Ankara 1977

ULUDAĞ, Süleyman, "Aşk", DİA , İstanbul, 1991, c.IV

SÖZLÜKLER:

- CEBECİOĞLU, Ethem, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, Ağaç Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2009.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Kitabevi Yay., Ankara 2003.
- İPEKTEN, Haluk, Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Ankara, 1988
- Mahmud Salahi, Kamus-ı Osmanî, İstanbul 1313.
- Mütercim Âsım Efendi, Burhan-ı Katı, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 2000.
- Mütercim Âsım Efendi, Kamus Tercümesi, C. I, İstanbul 1305.
- ONAY, Ahmet Talât, Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü, Haz: Cemal Kurnaz, Birleşik Yayınevi, Ankara 2007.
- PALA, İskender, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, LM Yay., İstanbul 2003.
- REDHOUSE Sözlüğü (Osmanlıca-İngilizce), Sev Yay., İstanbul 1999.
- SALEHPUR, Cemşid, Farsça-Türkçe Genel Sözlüğü, Lale Yayınevi, 1996.
- STEINGASS, F. Persian English Dictionary, Londra, 1930s.
- Şemseddin Sami, Kamus-i Türkî, (Haz.: Ömer Faruk Akün), Alfa Yayınları, İstanbul 1998.
- Türkçe Sözlük, TDK Yay., Ankara 2005.
- ULUDAĞ, Süleyman, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Kabalcı Yay., İstanbul 2002.

MAKALELER:

AKKUŞ, Metin, “Metin şerhi Geleneği Tarlan Mektebinden Haluk İpekten’e”, Yedi İklim, S. 32, İstanbul 1992.

DOĞAN, Muhammed Nur, “Metin şerhi Üzerine”, Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler, İstanbul 1999.

GÜNDOĞDU, Cengiz, Abdülmecîd Sivâsî, ss. 63, “XVII. Yüzyılda Tekke-Medrese Münâsebetleri Açısından Sivâsîler-Kadıızâdeliler Mücâdelesı”, İLAM, c. III, sy.: 1 (Ocak-Haziran 1998)

AKLAN, Serhan, “13. 14. 15. Asırlarda Divan Nesrine Genel Bakış”, Yedi İklim, S.51, Haziran 1994.

MAZIOĞLU, Hasibe, “Metin şerhi, Tahlili ve Tenkidi Üzerine Düşünceler”, Dergah S.93, Kasım 1997.

MENĞİ, Mine, “Metin şerhi, Tahlili, ve Tenkidi Üzerine”, Divan şiiri Yazıları, Dergah, Kasım 1997.

“Murad Nakşibendi”, DİA, C. 32.

SARAÇ, Yekta, “Divan Tahlilleri Üzerine”, İlmî Araştırmalar 8, İstanbul 1999.

ÜNVER, İsmail, “Mesnevî”, Türk Dili, Türk şiiri Özel Sayısı, C. II, No. 415-417, Ankara 1986.

YENİTERZİ, Emine, “Metin şerhi ile Görüşler”, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S.5, Konya 1999.

TEZLER:

- AKTAN, Muhammed Felat, “Murad Molla”nın Saib-i Tebrizî Şerhleri”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2008.
- BAZ, İbrahim, Şeyh Abdülehad Nurî-i Sivâsî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tasavvuf Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2004
- BEKTAŞ, Halime, Şeyh Muhammed Nazmî Divanı (Edisyon Kritik İnceleme), Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış YLT), 2005.
- CAN, Yusuf Kenan, Nazmî Mehmed Efendi'nin Mesnevî Tercümesi, İstanbul, Fatih Üniversitesi, SBE, (Yayımlanmamış Y. Lisans Tezi), 2009.
- CANPOLAT, Hülya, “Sadi'nin Gülistan Önsözüne Yapılan Türkçe Şerhlerin Karşılaştırılmalı İncelenmesi”, (Doktora Tezi), Ege Üniversitesi, 2006.
- CEYHAN, Semih, “İsmail Ankaravî ve Mesnevî şerhi” (Basılmamış Doktora Tezi) Uludağ Üniversitesi, Bursa 2005.
- KAPLAN, Yunus, 17. Yüzyıl Şairlerinden Fevzi Divanı, (Basılmamış Doktora Tezi), Samsun 2008.
- KORKMAZ, Işık, XVII. Yüzyıl Siyasi Hayatının Klasik Türk Şiirine Etkileri, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya 2009.
- KÖSE, Davut, “Mehmed Murad Nakşibendi Dîvânı”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2008.
- DOĞMUŞ, Lokman, “Türkiye’de XVII.Yüzyıldaki Dini Çatışmalara Sosyolojik Bir Bakış (Kadıızâdeliler ve Sivasîler)”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2002
- KUNT, İbrahim, “Mesnevî Sözlükleri ve Abdullatif B. Abdullah'ın Letâ'fül-Lugâtı”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya 1996.

TRANSKRİPSİYON METİN
Mİ'YÂR-I TARİKAT-I İLÂHİ

(1a)

Mi' yâr-ı Târîkât-i İlâhî eş-Şeyh el-ârif-i billâh Ebü'l-Kirâm Muḥammed el-Nazmî el-Ḥalvetî a' la'llâhi bi-mennihi

Terceme-i evvel-i cild-i Meşnevî lil-ârifî'l-mezbûr sellemehu'llâhi te'âlâ

مما انتظم الى سلك الفقير الله جل شانہ السيد محمد معصوم بلعلى زاده المدرس عصر خالقهما يوم البلا في [...] 1164

(1b)

DER-TEVḤĪD-İ BĀRĪ ' AZZE İSMUHU

Bismi'llâhi'r-raḥmāni'r-raḥîm

mefâ' ilün mefâ' ilün fa' ulün

- 1) Cenâb-ı Ḥaḳḳ'a ola ḥamd ü minnet
Sipâs u hem şenâ vü şükr ü midḥat
- 2) Semî' vü hem Başîr ü hem ' Alîm ol
Mükevvin hem Mürîd ü hem Kelîm ol
- 3) Hem oldur Ḥayy oldur Ḳâdir Allâh
Şifât-ı zâtıdur bunlar ol âgâh
- 4) Bu esmâ ile oldı âşikârâ
Eger ' ulvî eger süflî bu eşyâ
- 5) Ne Ḳâdir'dür ki oldı rûhı ḥâlik
Ne Ḳâdir'dür lisâni itdi nâṭıḳ

- 6) Ne ḥallāk-ı ḥakīm olur o Mevlā
İde ḥikmetle mevcūdātı inşā
- 7) Vücūd-ı ʿilmīyi bāṭından ızhār
Vücūd-ı ʿaynīyi zāhirde der-kār
- 8) İden ol Kādir-i muṭlaḳdur el-ḥaḳ
Vücūd-ı muṭlaḳ anuñdur muḥaḳḳaḳ
- 9) Anuñdur ḥavl ü kuvvet aña minnet
Anuñdur ṭul u niʿmet aña midḥat
- 10) ʿUḳūli vāhib ü mübdiʿ Ḥudā'dur
Nuḳūli nāşib u müşriʿ Ḥudā'dur
- 11) Viren oldur bize envāʿ-i naʿmā
Ḥuşuşā kim vücūdı itdi iʿtā
- 12) İdüp her ādemi bir isme mazḥar
Anuñ'çün kimi mü'min kimi kāfir
- 13) Kimine faẓl-ı Ḥaḳ idüp ʿināyet
Sülük ile idüp kesb-i vilāyet
- 14) İdüp ʿilm ile ʿirfān aña iḥsān
Olur bir zerre iken mihr-i raḥşān
- 15) Olup maḳbūl-i dergāh-ı İlāhī
Görüp eşyayı bilmişdür kemāhī
- 16) Çü mebdē ʿādeme Bārī Teʿālā
Aña olur maʿād-ı cümle eşyā
- 17) Odur hem Evvel ü oldur hem Āḫir
Odur hem Bāṭın u hem daḫı Zāhir

(2a)

- 18) Nice dirsîñ ki zâhirdür o Mevlâ
Görürdük zâhir olsa Hâk Te'âlâ
- 19) Ne hõş dimiş bunı bir kân-ı 'irfân
Ma'ârif menba'ı ol kuṭb-ı devrân
- 20) Zuhûrı perde olmışdur zuhûra
Gözi olan delîl ister mi nûra
- 21) 'Adem bil pes vücûd-ı mümkinâtı
Ne zâtı var ne âşâr u şîfâtı
- 22) Görürseñ hâlik ü fânî sivâyı
Bilürsîñ Bâkî vü Zâhir Hudâ'yı

Fİ'Ş-ŞALÂTİ 'ALE'N-NEBİYYİ 'ALEYHİ EKMELİ'Ş-ŞALAVÂT VE ETEMMİ'T-
TAHİYYÂT

mefâ'îlün mefâ'îlün fa'ülün

- 23) Şalâh ile selâm u hem tahıyyet
Niçe yüz biñ dürûd u nûr u raḫmet
- 24) Ola rûḫına ol faḫr-i cihânuñ
Vücûdına sebebdür cism ü cânuñ
- 25) Hudâ didi aña *levlâke levlâk*¹⁷⁴
Anuñ'çün ḫalk olındı cümle eflâk
- 26) Nücûm u mâh-ı ḫürşîd-i cihân-tâb
Zemîn-i heft ü baḫr-i dürr-i nâyâb

¹⁷⁴ Hadis-i Kudsi. "Sen olmasaydın (felekleri yaratmazdım)". Bkz. Acluni, II: 164, Hakim el Müstedrek, II: 615

- 27) Anuñ'çün halk olındı cennet ü nār
Benī Ādem melā'ik cinn ü eṣrār
- 28) O oldı 'illet-i gā'ibe haqqā
Mufavvażdur aña dünyā vü 'uqbā
- 29) Şefī' -i rüz-ı maḥşer Muştafā'dur
Aña ümmet olanlar murtezādur
- 30) Hüdā'ya ḥamd olduk aña ümmet
İlāhī ide maḥşerde şefā' at
- 31) İķāmet itdi i' lām-ı hüdāyı
Bize gösterdi rāh-ı muştafāyı
- 32) Hem itdi başt-ı metn-i 'ilm ü 'irfān
Hem itdi şerḥ-i fenn-i vaşl-ı cānān
- 33) Daḥı āline aştābına her ān
Şalāt ile selām-ı şad-hezārān
- 34) 'Azizān-ı kirāmuñ Rabb-i aqdes
İde ervāḥını nūr u muqaddes

DER-ZİKR-İ SEBEB-İ TE'LİF

mefā' ilün mefā' ilün fa' ulün

- 35) Pes ez-ḥamd ü şalāt-i faḥr-i 'ālem
Bu nazma budur bādī[-i] a' zam
- 36) Gelüp ḥalvet zamānı ḥalvet itdüm
Tamām-ı erba'ine niyyet itdüm

(2b)

- 37) H̄udā'ya eyler idüm z̄ikr dā'im
Devām-ı z̄ikre olmışdum mülāzim
- 38) Derūnum eyledi bir ūevk ihāta
Vücūdum eyledi bir z̄evk ihāta
- 39) Bunı ilhām-ı ğaybī itdi ilhām
Ki ey Nazmī-i 'ālī-ṭab' -ı nezzām
- 40) Elūne al ḳalem taḫrīr eyle
Sülūk aḫvālını taṣṭīr eyle
- 41) Yedi esmāyı bir bir eyle inṣā
Mufaṣṣal aṣl u fer' in eyle imlā
- 42) Nedür eṭvār u envār u ne esrār
Beyān eyle nedür evṣāf u āṣār
- 43) Bilüp bu emri vaḫy-i Rabb-i 'ālī
Alup destüme kil-k-i imtiṣāli
- 44) Yazıldı vü çizildi oldu te'līf
Hemān üç gün içinde oldu taṣnīf
- 45) Bunı bildüm budur ilhām-ı Raḫmān
Ki ḫāzır olsa yazmaḳ olmaz āsān
- 46) Tamām olduḳda bu nazmum hidāyet
Didüm ismine Mi' yār-ı Ṭarīḳat
- 47) Resā'ilden yazılmadı bu ma' nā
İṣidilme degüldür hem bu feḫvā
- 48) 'Azīzüm Ḥazret-i 'Abdü'l-eḫad'dan
O Nūrī-maḫlaṣ o nūr-ı Ṣamed'den

- 49) Ne gördümse anı taḥrīr itdüm
Ne aldumsa anı taṣṭīr itdüm
- 50) Kelāmın naql idersem de kirāmuñ
Delīli ola tā kim müdde‘ āmuñ
- 51) Bu ‘abd-i ‘āciz [ü] ḥāṭī-i aḥḳar
Muḥammed Nazmī-i miskīn [ü] efḳar
- 52) Sitanbul maskaṭ-ı re’süm mekānum
Biñ otuz ikide doğdum zamānum
- 53) İmām-ı A‘zam’a mezhebde yārem
Ṭarīḳ-ı Ḥalvetī’den behre-dāram
- 54) Yavaşça Cāmi‘i’nde şeyḫ ü vā‘iz
‘İbādullāha iderem mevā‘iz
- 55) İdüp sālīkleri olduḳça irṣād
Ne ta‘līm itdi ise baña üstād
- 56) ‘Azizüm Nūrī şeyḫi pīri anuñ
Sīvāsī Efendī cānı cānuñ
- 57) Anuñ da Şems Efendī bil sen anı
Anuñ ‘Abdü’l-mecīd-i Şīrvānī
- (3a)
- 58) Anuñ da Şeh-ḳubād-ı Şīrvānī
Anuñ Muḥammed Ruḳıyye cānı¹⁷⁵
- 59) Anuñ da Yūsuf-ı Maḥdüm pīri
Ṭarīḳ erbābınuñ pīr-i kebīri

---

¹⁷⁵ Vezin bozuktur.

- 60) Anuñ da Seyyid-i Yahyā-yı pür-nür
Ki oldur Halvetiler içre meşhür
- 61) Odur ser-çeşme-i cümle tarīkat
Odur dānende-i sırr-ı haqīkat
- 62) Bu tarz ile irer Şīr-i Hudā'ya
‘Alī dāmād-ı Aḥmed Murtezā'ya
- 63) İlähī nūr-ı Ādem haqqı için
Ḥabībūñ faḥr-i ‘ālem haqqı için
- 64) Cemī‘ -i enbiyā vü mürsel için
Cemī‘ -i evliyā-yı kümmel için
- 65) Fenā-yı sālīk-i dil-dāde için
Beḳā-yı ‘ārif-i āzāde için
- 66) Belā-yı ‘āşīkân-ı rezmūñ için
Velā-yı şādīkân-ı bezmūñ için
- 67) Ḳuluñ Nazmī'yi eyle maḥrem-i ‘aşḳ
Cemālūñ gösterüp it hem-dem-i ‘aşḳ
- 68) Aña vir bir dil-i pür-intibāhı
Ki ola ḳābil-i ‘aşḳ-ı İlähī
- 69) Şıfātuña İlähī eyle maşdar
Hem eyle zātuña yā Rabb maḫzar
- 70) Kemāl-i feyz ü fazluñla İlähī
Bu eşyâyı aña göster kemāhī
- 71) Nebīlerle ola yā Rabb maḫşūr
Velīlerle ola cennetde mesrūr
- 72) Vişālūñ cennetinde cilve-ger ḳıl
Cemālūñle aña dā'im nazar ḳıl

- 73) Aña her ān ile bir tecellī
İdüp dünyāda ʿuqbāda tesellī
- 74) Ẓabūl eyle duʿāsın yā İlāhī
Ki sensin hem muʿīni hem penāhı
- 75) Murād u maṭlebin itmiş saña qaşr
İdüp efkār u ezkārın saña ḥaşr
- 76) Ẓapuñdan ğayra itmez ilticāyı
ʿİbāduñdan sen itdürme recāyı

Fİ'S-SEYRİ'N-NÜZŪL

(3b)¹⁷⁶

mefāʿīlün mefāʿīlün faʿūlün

- 77) İşit saña diyeyüm bir hikāyet
Ola zımnında ammā kim şikāyet
- 78) Velī şanma ola bir qurı şekvā
Bu şekvādan olur niçe tesellā
- 79) Ben olmuşdum ezel bir cevher-i ferd
Gezerdüm lā-mekān ilinde bī-derd
- 80) O mülküñ olmuş idüm pādīşāhı
Mücerredler idi baña sipāhı

¹⁷⁶ Sayfa sağ kenarında Li-Mevlânâ başlığıyla şu iki beyit yer almaktadır:

منبسط بوديم و بك كره همه
بی سر و بی پا بوديم ان سر همه

بك كهر بوديم همچون افتاب
بی كره بوديم و صافی همچو اب

- 81) Şehenşâh idi ammâ ğayb-ı muṭlaḳ
Bir adı lâ-ta^ç ayyündür muḫaḳḳaḳ
- 82) Murâd itdi ki ola bu ta^ç ayyün
Niçe gül bitüre şâḫ-ı tekevvün
- 83) Şifâtn eyleyüp ızhâr zâtı
^ç Ademden itdi inşâ mümkinâtı
- 84) Şifâtına idüp zâtı tecellâ
^ç Avâlim oldı anuñla teḫallâ
- 85) Pes itdükde tecellî zât-ı muṭlaḳ
Şifât olur vücūd-ı vâşıl-ı Ḥaḳ
- 86) O deryâdan bu ḳaṭre oldı zâhir
Zuhûr itdi daḫi cümle mezâhir
- 87) Meleklerle iderken devr ü seyrân
Mevâlîde irişdi râh-ı imkân
- 88) Gelüp iḳlîm-i insânîye âḫir
Ki oldur ekmel-i cümle mezâhir
- 89) Bulup seyr-i nüzûli bunda pâyân
Bi-ḫamdillâh Nazmî oldum insân
- 90) Girüp her şûrete bildüm kemâhû
Bilindi sîret-i heb cümle yâhû
- 91) Tenâsüh ḳann olunmasun bu aḫvâl
Tenâsüh bâṭıl andan eylemem ḳâl
- 92) Tenâsüh hem ṭabî^ç i hem ḫululî
Ḥaṭâ idüp yañıldı ṭoĝrı yolu
- 93) Bize meslek olubdur râh-ı vaḫdet

Gelür mi bir vücūda hīc keşret

- 94) Vücūdı koķmamışdur enf-i a' yān
Bu keşfe kā'il oldı ehl-i ' irfān
- 95) Eger dirseñ ki ya nedür bu keşret
Direm saña budur nisbet izāfet
- 96) Budur hem daħı āşār-ı maħabbet
Zuhūr-ı sırr-ı esmādur bu hālet

Fİ VAHDETİ'L-VÜCÜD

(4a)

mefā' ilün mefā' ilün fa' ulün

- 97) Vücūduñ vahdetinde didi pīrān
İki kısım oldı ammā kim ' azizān
- 98) Biri didi vücūd ikidür el-ħaķ
Ĥaķīķī vü Ĥayālīdür muħaķķaķ
- 99) Ĥaķīķī Ĥaķ vücūdı oldı cānā
Ĥayālīdür vücūd-ı cümle eşyā
- 100) Ĥaķīķatde vücūd oldı yine bir
' Adem olur Ĥayāl olınsa taķdır
- 101) Didi bir kısmı taķķīķ idüp anlar
Ki vāhiddür vücūd olmaz mükerrer
- 102) Kim anuñ bāṭını bir nūr oldı
O nūr ile bu ' ālem cümle ṭoldı
- 103) Anı bu şem' e beñzetmiş erenler

Aña āyīne mevcūdāt yek-ser

- 104) Görinür şem‘ a ol āyīnelerden
O şem‘ i ‘ āşıq-ı āyīne bil sen
- 105) Gör āyīneden zīrā cemālin
Anuñla seyr ider kendü kemālin
- 106) Yeñilenür egerçi āyīneler
Velī turur ebed şem‘ a muqarrer
- 107) Bilindi pes Hudā'dan ğayrı yoqdur
Egerçi zāhiren mevcūd çoqdur

VAŞL Fİ'L-VÜCÜD

mefā‘ ilün mefā‘ ilün fa‘ ulün

- 108) Vücūdı eyleyeyüm saña tibyān
‘ Ale't-tafşıl olınsun şerh ü iz‘ ān
- 109) Vücūd-ı vācib ‘ ayn-ı zātıdur hem
Olur mümkinde zā'id aña ādem
- 110) Bu qavl-i ekşer-i erbāb-ı hikmet
Dağı dirler ki Haq olmışdur ‘ illet
- 111) Cemī‘ ‘ illet ‘ illet-i Hudā'dur
Vücūdı ‘ aql-ı külle mübtedādur
- 112) Vücūd-ı muṭlaqı kayd itdi bunlar
Münāsib mi bu sözler ey hūner-ver
- 113) Dimek muṭlaq vücūda selb-i taqyīd
Ve illā kayd ü iṭlāq oldı taḥdīd

- 114) Cenāb-ı ḥazret-i kibrit-i aḥmer
Fütūḥāt'ında didi Şeyḥ-i Ekber
- 115) Ḥudā zātıyladur mevcūd-ı mutlak
Degül 'illet 'ileli ḥalk ider Ḥaḳ
- 116) Daḥı ehl-i kelām itdiler inbā
Budur anlar yanında ḳavl-i aḳvā
- (4b)
- 117) Vücūd-ı vācib ü mümkin muḳarrer
Olur māhiyyete zāyid didiler
- 118) Ḥasenü'l-Eş'arī bunlardan ammā
Didi olur vücūd-ı cümle eşyā
- 119) Eger vācib eger mümkin muḥaḳḳaḳ
Olur zātınūñ 'aynı budurur Ḥaḳ
- 120) Didi şūfiyye budur keşf ü meşhūr
Vücūd ola çü zātı ile mevcūd
- 121) Muḡā'ir olmaya zātına aşlā
Ki münfekk olamaz zātından eşyā
- 122) Taşavvur mümkin olmaz infikāki
Nice ḥāricde ola inhimāki
- 123) K'olur şābit ki 'ayn-ı zātıdur hem
Vücūd-ı vācib-i ma'būd-ı 'ālem
- 124) Buña pes ḳā'il oldı ehl-i ḥikmet
Olanlar ehl-i taḥḳiḳ ü ḥaḳiḳat
- 125) Didiler hem vücūdı 'ayn-ı zātı
Ki ḡayruñ yoḳdurur zātı şıfātı

126) Nedür dirseñ vücūd-ı kâ'inâtı
Şü'ünât añla cümle mümkinâtı

127) Budur aqvâl içinde kavlı-i aqvā
Şühūd ile olınmışdur bu inbā

FĪ İHTİLĀFİ MENŞE'İ'L-MEVCŪDĀT

mefā'īlün mefā'īlün fa'ūlün

128) Dağı ol bir vücūd ol ola menşe'
Bu mevcūdāta ya'nī ola mebde'

129) Olındı ihtilāf ile o mezkūr
Velī iki söz oldı bunda meşhūr

130) 'Alā'ü'd-devle Rükne'd-dīn ol er
Dağı ehl-i kelām u hikmet ekşer

131) Dağı şūfiyyenüñ gāyet kalīli
Bu vechile idüp kāl ile kıli

132) Didiler Hāq'dan oldur bir şıfat o
İfāza-i vücūd iden budur bu¹⁷⁷

133) Didi kibrīt-i aḥmer nūr-ı ezher
Dağı cumhūr-ı şūfiyye münevver¹⁷⁸

134) Didiler mebde'-i āşār u eşyā
Muḥakkaḳ kim vücūd-ı Hāq Te'ālā

135) Ma'ıyyet üzre eşyā vü ḥaḳīḳat
Velī mechül keyf oldı ma'ıyyet

(5a)

¹⁷⁷ Sayfa sağ kenarında şu ifade vardır: Mevcūdāta ifāza-i vücūd iden şıfat-ı Hāq feyz-i vücūd-ı vücūd-ı 'ākili ve nefs-i Raḥmāni ile müsemmādur.

¹⁷⁸ Sonraki beyit kâralanmıştır.

- 136) Bu sırra olmadı bir ferd vāşıl
Duyar miqdār-ı isti' dādınca kāmīl¹⁷⁹
- 137) Budur āşār u eṭvār-ı ṭarīkat
Budur emvāc-ı deryā-yı ḥaḳīkat
- 138) Sülūk aḥvālını sālīkler añlar
Sülūki olmayan bu ḳālī n'eyleyler
- 139) Ḥaḳīkat n'idügi çünki bilindi
Sivā naḳşı gönülden heb silindi
- 140) Şimāḥ-ı cāna irdi pes o dem hū
Bu eşyā hālik ü bāḳī hemān o
- 141) Saña bildürdüm aşluñ olma ğāfil
Çalış tā kim olasın aşla vāşıl
- 142) Revā mı 'ālem-i kübrā iken sen
İdesin 'ālem-i esfelde mesken
- 143) Didi ḥubbü'l-vaṭan īmāndan Aḥmed
Ḳalur mı hīc vaṭandan dūr erşed
- Fİ'S-SEYRİ'L-'URŪCİ
- mefā' ilün mefā' ilün fa' ulün*
- 144) Pes ol seyr-i 'urūciye heves-cū
Ḥaḳīkat tā ki saña göstere rū
- 145) Kemā-kān olasıñ şāh-ı cihān-bān
Vücūba iresin gide bu imkān
- 146) İki ḳavs i' tibār olındı ey cān

---

¹⁷⁹ Vezin bozuktur.

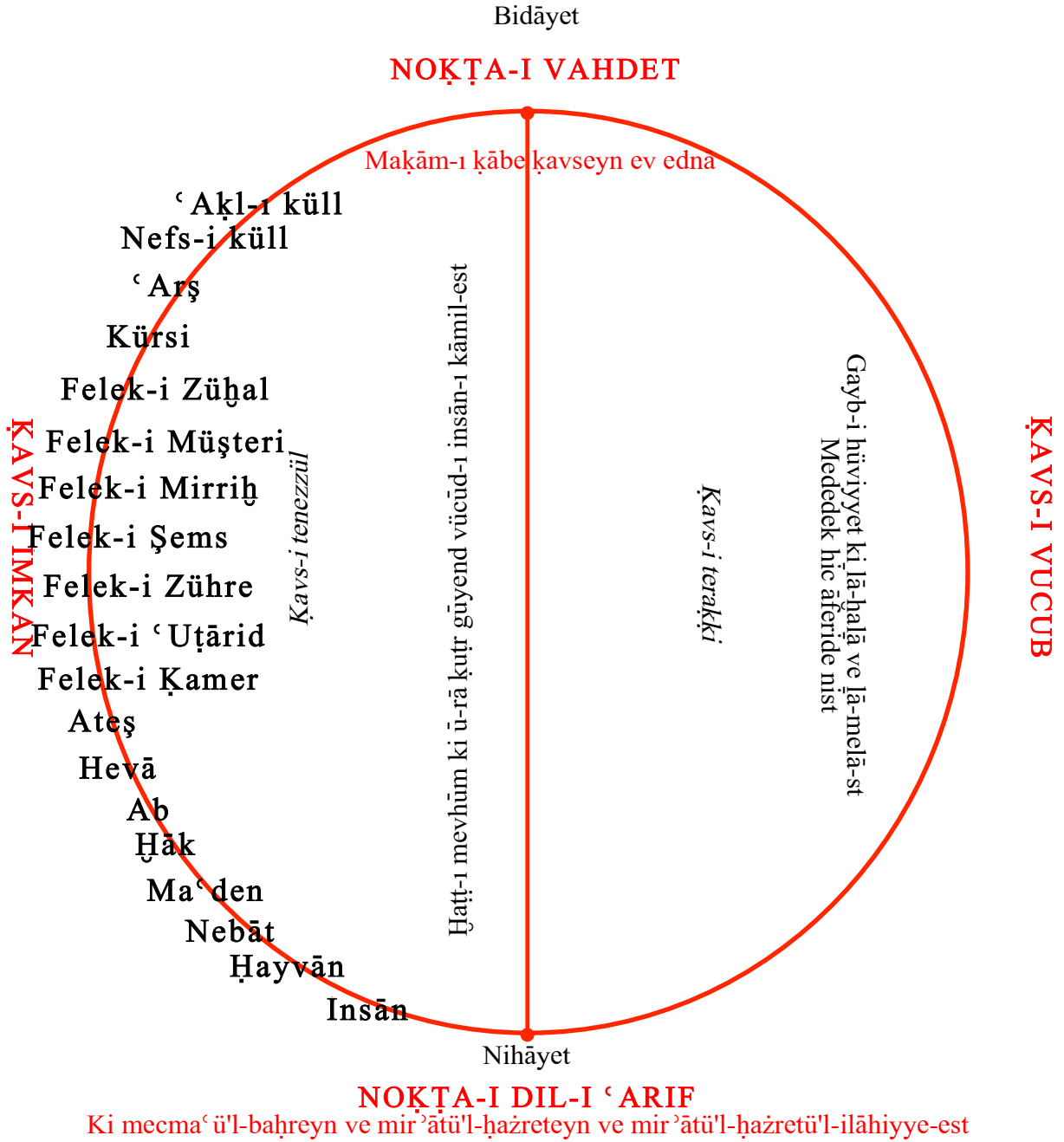
Vücüb-ı vâcib ü imkân-ı insân

- 147) İki kavş-i muḳâbil vaşl it sen
Olur bir dâ'ire bi-şübhe andan
- 148) Pes oldı noḳta-i vaḫdet bidâyet
Dil-i 'ârifde bulur ol nihâyet
- 149) Budur kavş-i tenezzül añla cānâ
Velî kavş-i teraḳḳîde bu ammâ
- 150) Bulur hem noḳta-i vaḫdetde encâm
Olur pes dâ'ire yine añnâ nâm
- 151) Ma'âd-ı dâ'ire mebdedür elbet
Bu sözde kimse itmez şekk ü raybet
- 152) Elif çek ortasına dâ'ire tâ
Yine olsun iki kavş aşikârâ
- 153) Elif nedür vücuduñ ol ki mevhûm
Bu böyle oldı ehl-i keşfe ma'lûm¹⁸⁰

¹⁸⁰ Sayfa sol kenarında bulunan metin:

TERŞİH

Hükemâ ile şüfiyye arasında ihtilâf olup didiler ki ya'nî ol bir vücuduñ mevcûdâtüñ mebdedü ve menşedü olmışdur zi-vücuddur pes Şeyh Rükne'd-dîn 'Alâ'ü'd-devle ḳaddese sirrahu ve şüfiyyenüñ ḳalîli ve hükemânuñ ve mütekelliminüñ ekşeri anuñ üzerinedür ki ol bir şıfatdur Haḳ subḫânehu ve te'âlânüñ şıfatlarından ki ifâza-i vücûd eylemişdür mevcûdât üzerine ki ol müsemmâdur feyz-i vücûdiyye ile ve vücûd-ı 'âmmile ve nefsi-Raḫmân'ile ve Şeyh Muḫyi'd-dîn 'Arabi ḫâzretleri ve anuñ etbâ'ı ve müteḳaddiminden ve müte'aḫḫirinden şüfiyyenüñ ekşeri ve hükemânuñ ve mütekelliminüñ ḳalîli anuñ üzerinedür ki ya'nî bir vücûd ki mebdedü-i âşâr olmışdur ol vücûd ḫaḳdur ki kendü ḫaḳıḳatinüñ 'aynıdır lâ-gayr pes dükeli mümkinât vâcibüñ vücûdıyla mevcûddur ya'nî zâtuñ eşyâ ile ma'ıyyet 'alâḳası vardır ki ol ma'ıyyet meḫülül-keyfiyyedür ve bir eḫad erbâb-ı taḫḳîḳden enbiyâdan ve evliyâdan ve hükemâdan ol ma'ıyyetüñ sırrına ve anuñ ḫaḳıḳatine yol iletmişdür ve anuñ ḡâyeti oldur ki efrâd-ı insândan bir bölük ma'ıyyet sırrına ḳâbiliyyetleri ve isti'dâdları miḳdârınca muḫḫali' olmışlardır.

154) Didi İṣrâkiyûn bu sözde cümmâ
Taḥayyüzden olur pes noğta peydâ

155) Ḥareket itdi noğta oldı ḥaṭ hem
Ḥareket itdi ḥaṭ saṭḥ oldı ol dem

156) H̄areket itdi çün o saḥ cānā
O h̄areketden oldı cism peydā

157) Net̄ice tābi‘ oldı bunda anlar
Mez̄āk-ı şūfiyūna ey birāder

EL-MİŞĀLİ'L-ĀḤER FĪ VAḤDETİ'L-VÜCŪD

mefā‘ ilün mefā‘ ilün fa‘ ülün

158) Bunuñ noḡta daḥi olur mişāli
Ki bunda kāmilinüñ var maḡāli

159) Ki vardur noḡtanuñ zātı şıfātı
Daḥı esmā ziyāsı vāridātı

160) Hüviyyet ‘ālemidür noḡta gūyā
Ḥurūf u dā’ire āşār-ı esmā

(6a)

161) Ḥurūfuñ cümlesinüñ ey birāder
Olubdur menşe’i noḡta muḡarrer

162) Eger itseñ ḥurūfı kıt‘ a kıt‘ a
Zuhūr eylerdi andan niçe noḡta

163) Ḥurūf u ḥaḡ olubdur sür‘atinden
Ve illā noḡtadur diḡḡatle baḡ sen

- 169) Eḥaddan zāhir oldı vāḥidiyyet
Hem oldı vāḥidiyyetden bu keşret
- 170) Şaķın zann eyleme ḥāricde eşyā
Vücūd-ı vācib ola lā vü ḥāşā
- (6b)
- 171) Dimek mecmū^ç ālemler Ḥudā'dur
Bu söz küfr ü ḥaṭā-ender-ḥaṭādur
- 172) Vücūdı yoķdurur eşyānuñ el-ḥaķ
Vücūd-ı muṭlaķ anuñdur muḥaķķaķ
- 173) Kimüñ oldıysa *ev ednā*¹⁸¹ maķāmı
Kemāliyle ol añlar bu kelāmı
- 174) İden taḥşıl-i ma^ç nā-yı ev ednā
Olur ol ^ç ārif-i billāh-i a^ç lā
- 175) Anuñ'çün didiler insān-ı dānā
Olupdur berzaḥ-ı kübrā-yı ma^ç nā
- 176) Ṭarīķın diyeyüm fi'l-cümle saña
Hidāyet eyleye Bārī Te^ç ālā
- 177) İderseñ i^ç tişām-ı şer^ç -i evvel
Olursañ şer^ç ile kāmil mükemmel
- 178) Kim ide ḥabl-i şer^ç e i^ç tişāmı
Olur maķbūl anuñ cümle kelāmı
- 179) Sarāy-ı vuşlatuñ bu oldı bābı
Kim eylerse bu bāba intisābı

---

¹⁸¹ Kur'ān-ı Kerīm, 53/9

180) Olur ol pâdişâh-ı mülk-i ma' nâ
Olur maqbûl-i Hâk maqbûb-ı Mevlâ

181) O kim şer' -i şerîfe hem-dem olmaz
Didiler ' ârifân ol âdem olmaz

182) O kim şer' -i şerîfi ide inkâr
Odur mülhid odur zındîk zinhâr

183) Dağı hem eyleyüp tehzîb-i ahlâk
Olagör bende-i maqbûl-i hallâk

184) Mühezzeb olmayan olur mı insân
Nice insân degüldür belki hayvân

185) Tarîk-ı Hâk'da budur rükn-i a' zam
Kişi olup mühezzeb ola âdem

186) Velîler cümle olmışdur mühezzeb
Nebîler hod mühezzeb-ber-mühezzeb

187) İdersiñ ba' de-i taşşîl-i ' irfân
Olursiñ vâkıf-ı esrâr u a' yân

188) Budur maqlûbı cümle enbiyânuñ
Budur maqşûdı cümle evliyânuñ

189) Buña ol kim beyân isteye ey cân
Oğu ve mâ halaktü'l-inse ve'l-cân

DER-LÜZÛM-I MÜRŞİD-İ KÂMİL

mefâ' ilün mefâ' ilün fa' ulün

190) Gerekdür bu yola ammâ ki rehber
Hem ola âdem-i ma' nâ o server

(7a)

- 191) Ki dest-i nâkış oldu dest-i şeytân
Olubdur farz andan kaçmaq insân
- 192) Muhaqqıq katı azdur bu cihânda
Muqallid bulınur her bir mekânda
- 193) Muqallidden idenler bî' at ammâ
Olurlar dîn ü îmânda müberrâ
- 194) Olur taqlîd ü sem'e qurı da' vâ
Bu küfre iletür hıfz ide Mevlâ
- 195) Bu yolda pes gerek bir kâmil insân
Kim ide seni vaşl-ı bezm-i cânân
- 196) Yegâne olsañ ' ilm ile eger sen
Qılavuzsuz gidemezsiñ müberhen
- 197) Gidilmişdür velî gâyetde nâdir
Olur mı nâdiri bu kimse zâkir
- 198) Gidilmez Ka' be'ye olmasa rehber
Haqqî Ka' be'ye nice giderler
- 199) Buyurdı Muşafâ maħbûb-ı Raħmân
Ki şeyhi olmayanuñ şeyhi şeytân
- 200) Buyurdı bir hadîşinde daħı hem
Mü'eddib oldu baña Rabb-i erħam
- 201) Huşuşâ Cibrîl eylerdi ta' lîm
Olaydı şübhesi eylerdi tefhîm
- 202) Huşûr-ı Haşret-i Hışr'a muhaqqak
Kelîmullâh'a emr itdi sefer Haş

- 203) İde ʿ ilm-i ledünnîyi taʿ allüm
O vādiden daḡı ide tekellüm
- 204) Elinde var iken Tevrāt-ı Mūsā
Niçün gönderdi anı Hızır'a Mevlā
- 205) Niçün olmadı mürşid aña Tevrāt
Bunu aña ki cānuñ bula lezzāt
- 206) Ki başkadur nübüvvet ʿ ilmi zīrā
Vilāyet ʿ ilmi başka aña cānā
- 207) Anuñla bilinür ḡükm-i şerīʿ at
Bunuñla görünür didār-ı vaḡdet
- 208) Nebilerde vilāyet efḡal oldı
Vilāyetden nübüvvet ekmel oldı
- 209) Yeter mürşid baña Qurʾān dir iseñ
Mürebbidür baña Furḡān dir iseñ
- 210) Yañıldıñ yolu ḡalduñ māt u ḡayrān
Görinmez saña rāḡ u rüy-ı cānān
- 211) ḡalālet ehlinüñ cümle delīli
Olubdur ḡazret-i Qurʾān bi-küllī
- 212) İder teʾvīl-i bāḡıl meşrebince
Viren maʿ nāyı kendi mezhebince
- 213) Nice mürşid olurmuş aña Qurʾān
ḡalālet oldı aña eyle izʿ ān
- 214) Anuñ'çün ibn-i ʿ amm-ı faḡr-i ʿ ālem
ʿ Alīyyi'bni Ebā ḡālib o ekrem
- 215) ḡavāricle münāzaraya ol şīr

Şahâbîden birini eyledi yir

- 216) Naşîhat idüp aña didi ey yâr
Şaķın Qur'an ile baḡş itme zinhâr
- 217) Ki Qur'an herkesün olur delîli
Bulur bâḡl yola andan sebîli
- 218) Velî sünnetle it anları ilzâm
Ki sünnetle olur maḡşûd i' lām
- 219) Meşâyihdür bilen sünnet ḡarîķın
Kim anlardan ider ise refîķın
- 220) Şırâḡ-ı müstaķîme oldı ihdâ
Görinür âḡir el-ḡaḡ rûy-ı Mevlâ
- 221) Belî Qur'an mürşiddür muḡarrer
Velî fehmünde var noḡşân-ı ekber
- (7b)
- 222) Murâduñca idüp Qur'an'ı te'vîl
İdersiñ bâḡlı ber-ḡükm tenzîl
- 223) Anuñla dūr olursiñ râh-ı ḡaḡ'dan
İşâbet itdüñ añlarsın velî sen
- 224) Pes imdi olmasa ḡâlibde ' irfân
Şırâḡ-ı müstaķîm olmaz nümâyân
- 225) Müzekkî olmayınca nefis-i insân
Bilinmez ma' ni[-i] âyât-ı Qur'an
- 226) Muḡaḡķaḡ birdurur ma' nâ-yı âyet
Bir âyetde nedür bunca rivâyet

- 227) Sebebdür fehm-i fāhim iḥtilāfa
Ve illā kimse düşmezdi ḥilāfa
- 228) Ḥilāf-ı ümmet oldı raḥmet-i Rab
Ḥilāf iden olursa müctehid heb
- 229) Hevā ıssı olan ehl-i ṭabī' at
Olur mı iḥtilāfı hīc raḥmet
- 230) Ki olmuş vesveseyle ḳalbi mālı
Olup ilhām-ı Raḥmān'dan o ḥālī
- 231) Aña bir mürşid-i kāmīl ehemdür
Ve illā rāh-ı Ḥaḳ'dan müttehemdür
- 232) Ḥabībullah'a mürşid ola lāzım
Kelīmullah ola bu semte 'āzīm
- 233) Nice dirsiñ baña lāzım degüldür
Meger Mevlā saña lāzım degüldür¹⁸²
- 234) Bulup bir böyle mürşid it inābet
İdüp ḥidmet şeb ü rüz ile ḥidmet

Fİ'L-İNĀBETİ VE'N-NİYYETİHİ

mefā' ilün mefā' ilün fa' ulün

- 235) Bu yoluñ evveli oldı inābet
İnābetde gerekdür şıdḳ-ı niyyet
- 236) Buyurmuş bir ḥadīşinde o sulṭān
Nebīler pādişāhı cāna cānān
- 237) Ki niyyetle olur maḳbūl a' māl

¹⁸² Kenārda "ḥ'āce" ibaresi var. Hz. Mevlana'ya iṣaret edilmektedir.

Ki niyyetsüz olur merdūd ef' āl

- 238) Kişi niyyeti neyse añā irer
Bunı böyle buyurmuşdur o server
- 239) Eger dünyā ise dünyā bulur ol
Eger 'uqbā ise 'uqbā bulur ol
- 240) Zübeyde Hatun ol mäh-1 seḥāvet
Ṭariḳ-1 Ka' be'de bā-şıdḳ-1 niyyet
- 241) Kuyular qazdurup itmişdi ḥayrāt
Ṭariḳ-1 Ḥaḳ'da itmişdi müberrāt
- (8a)
- 242) Medīne Mekke'de ḥayrānı çoḳdur
Zenān içinde anuñ mişli yoḳdur
- 243) Ölince gördiler düşde didiler
Saña ne eyledi Allāh-1 ekber
- 244) Didi luṭf eyledi cennetde baña
'Ulüvv-i mertebe eyledi i' ṭā
- 245) Didiler eylemişdüñ ḥayr-1 vāfir
Anuñ'çün böyle luṭf itdi o ḳādir
- 246) Didi şāhiblerine gitdi ḥayrāt
Baña ḳaldı velīkin şıdḳ-1 niyyāt
- 247) Pes olsun cümle kārūñ niyyet eyle
Velī niyyetde şıdḳa himmet eyle
- 248) İnābet ile ḥüsn-i niyyet eyle
Tecellī[-i] vişāle himmet eyle

- 249) İnābet idicek bu ʿabd-i ednā
Bu gūne oldı baña luṭf-ı Mevlā
- 250) Gözümden maḥv olup cümle mezāhir
Vücūd-ı muṭlaḳ oldı baña zāhir
- 251) Vücūdum daḥı oldı maḥv-ı muṭlaḳ
Vücūd-ı Ḥaḳ ḳalur ancaḳ muḥaḳḳaḳ
- 252) Ledünnī ʿilmi zāhir oldı ol dem
O ʿilmüñ ḥācesı Allāhu aʿlem
- 253) Şıfātına idüp zātı tecellī
Pes itdi ʿilmi zātıyla taḥallī
- 254) Velī buña didiler ʿilm-i icmāl
Sülük ile olur tafşıl-i aḥvāl
- 255) Degüldür bu ḥayāl ü vehm-i bāṭıl
Bunu taşdıḳ idemez gerçi ḡāfil
- 256) Benüm başuma gelmişdür bu ḥālet
Bu rüʿyetdür degül naḳl ü rivāyet
- 257) Geliş böyle ola ey merd-i şādıḳ
Şoñı āsān olur ḡam çekme ʿāşık
- 258) Buña cezbe ʿināyet didi pīrān
Bu her eşḥāşa olmaz Ḥaḳ'dan iḥsān
- 259) Ḥudā'ya ola yüz biñ ḥamd ü minnet
Ṭarīḳ-ı vaḥdete itdi hidāyet
- 260) Velī pīrüm yüzinden oldı iḥsān
O yüzden zāhir oldı vech-i cānān
- 261) Anuñ'çün pīrüm ol dem itdi telḳīn
Baña dördinci ismi itdi taʿyīn

262) Didi kim muṭma ʾinnedür maḳāmuñ
Bu mevṭında senüñ çünkim kıyāmuñ

(8b)

263) Vücūduñda bu ismüñdür taşarruf
Buña meşgūl ol itme tevaḳḳuf

264) Üç ismi şoñra itdi baña taʿ līm
Birer birer yolıyla itdi tefhīm

265) Ḥalīfe olalı oldu otuz yıl
Ḳuşūr olmaz riyāzetde yine bil

266) Ḥudā'dan böyle luṭfa maḷhar iken
ʿAzizümden bu feyze maşdar iken

267) Yine kendümde bulmam hic kemālāt
Görürem heb ḳuşūr u naḳş u zellāt

268) ʿAbeş maḳlūḳı yok Ḥaḳḳ'uñ cihānda
Eger var ise ol daḳı bu bende

269) Bilürem kendümi böyle muḥaḳḳar
Görürem kendümi aḥḳardan aḥḳar

270) Daḥılān itmede daʿ vā-yı bātıl
Daḳı nefsinı bilmez merd-i ğāfil

271) Ne ola ḥālī āyā rüz-ı maḷşer
ʿİtāb-ı ḥazrete olursa maḷhar

272) Niçe biñ tevbeler olsun İlāhī

273) Bağışla pādişāhlar pādişāhı

274) Derünī tevbeler her itdügüme

Ma'āşī yollarına gitdügüme

Fİ FAZİLETİ'T-TEVBETİ

mefā' ilün mefā' ilün fa' ulün

- 275) Pes imdi sâlike tevbe muqaddem
Ki tevbe zaḥm-ı cāna oldı merhem
- 276) Hıuşuşâ ola bir kâmil elinden
İnâyetdür Hudâ'dan itme şek sen
- 277) Bulur tevbeyle sâlik vuşlat-ı Rab
Bu şu çirk-i günâhı maḥv ider heb
- 278) Resûlullâh'a didi kim bir âdem
Günâhum ' avf ider mi Rabb-i erḥam
- 279) Didi Aḥmed günâhuñ çok mı kumdan
Ağaçlar yaprağından bileyüm ben
- 280) On kişi didi çoqdur pâdişâhum
Daḥı çoq kaṭreden cürm ü günâhum
- 281) Ḥabîbullâh didi luṭf-ı Hudâ'dan
Günâhuñ çok mı añlarsın ' aceb sen
- 282) Didi ḥâşâ ki çoqdur fazl-ı Yezdân
Didi pes saña eyler ' afv u iḥsân
- 283) Didi hem bir ḥadîşinde o sultân
Cenâb-ı Ḥaqq'a böyle didi şeytân
- (9a)
- 284) İdeyüm kullaruñı cümle idlâl
Olalar heb cehennem içre pāmâl

- 285) Celālüm ' izzetüm'çün didi Raḥmān
Çü tevbe idüp olalar peşimān
- 286) Bağışlayup iderem luḥf u iḥsān
Olursa suçları bî-ḥadd ü pāyān
- 287) ' Aḫā-yı Ḥaḫḫ'a olur mı nihāyet
İder ḫullarına dā'im ' ināyet
- 288) Hemān sen nādīm ol gel bāb-ı Ḥaḫḫ'a
Gelen mesrūr olur ebvāb-ı Ḥaḫḫ'a
- 289) Dinildi tevbeye hem bāb-ı ebvāb
Olur bunuñla fetḫ-i bāb-ı Vehhāb
- Fİ'T-TESLĪM
- mefā' ilün mefā' ilün fa' ulün*
- 290) Muḫaddem tevbe soñra oldı teslīm
Gerekdür şeyḫüñe ta' zīm ü tekrīm
- 291) Olup teslīm şeyḫe dime ḫic lā
Hemān ḡassāl elinde meyyit-āsā
- 292) Ki teslīm ile sālīk vāşıl olur
İdüp tekmil-i nefis ü kāmīl olur
- 293) O kim teslīm olmaz oldı maḫrūm
Olur şeyḫān gibi ol daḫı mercūm
- 294) Saña naḫl ideyüm bir ḫoş ḫikāyet
Alursıñ ādem iseñ andan ' ibret
- 295) ' Azizümün ' azizi Şems Efendī
Bulunmaz idi ' aşırında menendi

- 296) Kitāb-ı naqd-i hâırda yazup dir
Ki bu bir özge ʿibret alacak yir
- 297) Didi şeyhütm baña bir gün ki yâ Şems
Ki nūr u fazl-ı Hâk itsün seni dems
- 298) Fülân mesʿelede ne kavı-i ahsen
Didim kim şöyledür ey nūr-ı rüşen
- 299) Didi şöyle degül midür didüm yok
Didi sende dağı nâ-puhte yir çok
- 300) Hemân ol dem düşüp qalbe bürüdet
Zuhür itdi derûnumda qasâvet
- 301) Huzûrında qarâra gitdi imkân
Caħim oldu baña ol bâğ-ı rıdvân
- 302) Gelüp Sīvās'a itdüm halka taʿlîm
ʿUlûm-ı şerʿi itdüm neşr ü tefhîm
- 303) Bu minvâl üzre niçe mâh ile sâl
ʿAzîze gitmede itmişdüm ihmâl
- (9b)
- 304) Gelüp kendüme didüm ne bu vahşet
Nedendür bu tenezzül bu küdüret
- 305) Teveccüh itdi qalbe dîde-i cân
Görür mûm gibi qalmış nūr-ı îmân
- 306) Geçüp kendümden ol dem zâr u giryân
Bu zaħmuñ merhemini itdüm izʿân
- 307) Alup bir deve pişkeş dîdede yaş
Gelüp pirûñ ayağına qodum baş

- 308) Didi kim olmaduñ teslīm-i fermān
Dağı dursañ sönerdi nūr-ı ĩmān
- 309) Egerçi söz senüñdür ol süħanda
Bulunmadı velī teslīm sende
- 310) Şuçuñdan geçmişüz didükde ol ān
Cihānı tutdı nūr-ı şems-i ĩmān
- 311) Bu deñlü cürme ola bu mükāfāt
Reh-i Hāķ'da nedür añla mücāzāt
- 312) Şaķın gerden-keş-i teslīm olma
Şaķın kim tārik-i ta' zīm olma
- 313) Ki teslīm ile olur vaşl-ı dildār
Ki teslīm olmayanlar qaldı nā-çār

FĪ TELĶĪNĪ'L-İSMĪ'L-EVVEL

mefā' ĩlün mefā' ĩlün fa' ũlün

- 314) Saña tevħīd olur evvel mūlaķķan
Sürerseñ gice gündüz durmayup sen
- 315) Ki oldur lā-ilāhe illallāh ey cān
Saña elzem olur tevħīd-i Raħmān
- 316) K'olur tevħīd ile def' -i ħavātır
Bunuñla şāf olur mir'āt-ı ħātır
- 317) Ne isme sālīk itse intiķāli
İder tevħīde lā-būd iştiğāli
- 318) Ne mümkin ola terk-i şuğl-ı tevħīd
Olur tevħīd ile tefrīd ü tecrīd

- 319) Olur bir kerre tevḥīdūñ sevābı
Yedi at gokden aır bil ḥisābı
- 320) Ki budur efal-i ezkār-ı Mevlā
Bunı boye didi ol nur-ı ezkā
- 321) Yazarsaq fal-ı tevḥīdi mudellel
Mucelled bir kitāb olur mufasal
- 322)  emmāredr evvel nefis-i sālīk
Anı tevḥīd ider tebdīl  hālīk
- 323) Bu mevında olur bu nefis sulān
Vezīri ‘ al olur nā-ār u nālān

(10a)

- 324) uvāsı ‘ askeri Şehvet ‘ adāvet
Daı cmle zemā ’im hem riyāset

F UULZ-ZEMĀ ’İM

mefā ’iln mefā ’iln fa ’ln

- 325) Zemmenn uli mmehātı
On ikidr didiler cmle zatı
- 326) ased ḥır u āzab ‘ ucb ile Şehvet
Kibir tl-ı emel ḥıd ile ıybet
- 327) ‘ Aceledr ta ‘ aubdur buul hem
Bunı tebdīl idenler oldu ādem
- 328) Didiler ba ‘ zılar ondur uli
Bu bāba boye itdiler fuli

- 329) Ğāzab buĥl u ĥased sevmek ʔaʕ āmı
Kibir ʕ ucb u riyā sevmek kelāmı
- 330) İdüp hem māl u cāha meyl-i küllī
Bunuñla ĥāʔırı ola tesellī
- 331) Fūrūʕ ın her birinüñ biñ dimişler
Olur on biñ zemīme ey birāder
- 332) Bu evşāf olmalıdur cümle tebdīl
Zemāʕim ola heb tebdīl ü taĥvīl
- 333) Ve illā kimde olursa bu ef ʕāl
Degüldür ādem ol ĥayvān-ı bed-ĥāl
- 334) Bu ĥaşletlerdurur ef ʕāl-i ĥayvān
Bu ĥaşletler olur mı ĥūy-ı insān
- 335) Bu ĥaşletler melekde var mı cānā
Melekden efđal ādemde ola tā
- 336) Bu nefse şūr-ı insān oldı mesken
Bunuñ nūrı gök olmışdur kederden
- 337) Olubdur vāķıʕ ātı cümle ĥayvān
Sübāʕ vü hem vuĥuş u mār u şüʕ bān
- 338) Ki her birisi şerĥi bir şifātuñ
Bunuñla bilinür evşāfi zātuñ
- 339) Görilür yuĥarudan vāķıʕ ātı
Meşāyih āña itmez iltifātı
- 340) Bu istiʕ dādı şerĥidür didiler
Muĥaddem görünür saʕ y ide ol er
- 341) Necimden māha olmuş intisābı
Yevimden sebt iledür fetĥ-i bābı

- 342) Nebîlerden olup mensûb-ı âdem
Eşer buña fenâ-yı mâ-sivâ hem
- 343) Ki zîrâ seyrdür seyr ilallâh
Sivâyı koyup ola Hâk'dan âgâh
(10b)
- 344) Olursa vesvese sâlikde zâhir
Olur ya dâfi' ismi anı kâhir
- 345) Buña tavr-ı kamer didi ' azizân
Olur sâlikde âşârı nümâyân
- 346) Kamer kettânı maḥv eylerse cānâ
Bu daḥi mâ-sivâyı eyler ifnâ
- 347) Kamerden reng alur eşmâr u ezhâr
Bu da elvân-ı tevḥîd ile der-kâr
- 348) Bi-küllî mâ-sivâyı itse hâlik
İkinci isme mazhar ola sâlik
- FÎ FAZLÎ'L-'UREFÂ VE FÎ TEBDÎLÎ'L-ESMÂ VE TA' BÎRÎ'R-RÛ'YÂ
- mefâ' ilün mefâ' ilün fa' ulün*
- 349) Eşerle olıcaḥ tebdîl-i esmâ
Aña yüz gösterür vech-i müsemmä
- 350) Ola tebdîl-i esmâda yaḳîni
Çeküp ḥalvetler ide erba'îni
- 351) O sulḫâna virildükde nübüvvet
Bir ay itdi Hırâ taḡında ḥalvet
- 352) ' Aḳîb-i erba'înde Hâk Te' âlâ

Kelīm'e eyledi Tevrāt'ı i' t̄ā

- 353) Heb itmiş evliyā 'ullāh ḥalvet
Ki ḥalvetdür medār-ı ins-i ḥazret
- 354) Ḥuşūşā ḥalvetiler itdi maṭleb
İderler erba' īni yılda bir heb
- 355) Kimi yılda ider üç erba' īni
Her işinde olur Mevlā mu' īni
- 356) Çekerler niçe ḥalvet çekdürürler
Bunuñla mürde olur nefis-i ejder
- 357) Ve illā kim ' abeş tebdīl-i esmā
Ne mümkindür duya sırr-ı müsem mā
- 358) Muḥakkiḳler eşerle itdi tebdīl
İderler berzahīler düşle tekmīl
- 359) Düşinde pādişāh olsa bir ādem
Olur mı zāhiren ol şāh-ı ' ālem
- 360) Kemāli ' ilm-i rü'yā zann idenler
Ṭariḳatde olur kāmīl birāder
- 361) Ḥaḳīḳat ' āleminde kāmīl olmaz
Çalır yolda murāda vāşıl olmaz
- 362) Nübüvvet itdi rü'yā ile Aḥmed
Velīkin altı ay oldu buña ḥad
- 363) Ki soñra bil ki ol maḥbūb-ı Yezdān
Aña virdi Ḥudā vaḥy ile ' irfān

(11a)

- 364) Bu fennüñ evvelidür gerçi ta' bîr
Ki eyler sâliküñ hâlini tefsîr
- 365) Sülüküñ evvelinde mu' teberdür
Mu' abbir olma çaķ haylî hünerdür
- 366) Velî taḥṣîli âsândur bunuñ hem
Olur taḥṣîl-i ' irfân iden âdem
- 367) Kişi ta' bîr ile kâmil olur mı
Cenâb-ı ḥazrete vâṣıl olur mı
- 368) Vişâle bâ' iş olmaz ' ilm-i ta' bîr
Olur ta' bîr ile a' mâl tağyîr
- 369) Çalışursa olur gerçi mühezzeb
Mühezzeb başkadur başka muḳarreb
- 370) Mühezzeb olana ebrâr dirler
Muḳarreb olana Őeṭṭâr dirler
- 371) Olur a' mâli ebrâruñ muḳarrer
Muḳarreblere nisbet zenb-i ekber
- 372) Nübüvvet ' ilmidür ta' bîr-i rü'yâ
Bu aḥlâķı ider tehzîb ü ra' nâ
- 373) Vilâyet ' ilmidür ' irfân-ı ma' nâ
Bunuñla bilinür ol Rabb-i a' lâ
- 374) Nübüvvet münḳatı' aḥkâmı ma' lûm
Vilâyet ' ilmidür bâķî vü melzûm
- 375) O mürşidsüz olur taḥṣîl ü peydâ
Buña lâzımdurur bir mürşid ammâ
- 376) Begüm keşf ü ' ayâna vâṣıl olan
Ḥayâli vü mişâli n'eyler ol cân

- 377) Taşavvufdur murādı vāşıl̄nūñ
Ma'ārifdür merāmı kāmıl̄nūñ
- 378) Olubdur ehl-i berzah ehl-i rü'yā
Olur mı ādem-i ma' nā-yı dānā
- 379) Çalış kalma bu mevkıfda birāder
Bu menzilde kalanlar olamaz er
- 380) Meşāyihden çoğı erbāb-ı berzah
Bular ehl-i sülūke oldı dūzah
- 381) Murādum şanma ola zemm-i ihvān
Velī t̄alib ola cezm üzre her ān
- 382) Degül zem zemm olursa zemm-i ğayret
Eger daħl olsa ta' n oldur mezemmet
- 383) Murādum olalar ehl-i kemālāt
İdüp tahşīl-i hālāt u maķāmāt
- 384) Ğarābet bunda kalmadı mu' abbir
Bile adĝāş u ahlām u mübeşşir
- (11b)
- 385) Ki berzah ehli kāmil daħı nādır
Bu erbāb-ı kemāle keşf ü zāhir
- 386) Nedür erbāb-ı berzah diyem anı
Mişāl 'ālemini geçmeye cānı
- 387) Ğayālī zikri fikri ola rü'yā
Ğaķīķat n'idügin bilmeye aşlā
- 388) Bu Ğod ma' lūm kim heb sivādur
Buña ķāni' olanlar bī-nevādur

- 389) Eşer oldur ola tehzīb-i ahlāk
Ola hem ‘ arif-i billāh-ı hallāk
- 390) Bu mevıtında fenā-yı mā-sivādur
Dağı terk-i huzūz ile hevādur
- 391) Meger sālīkde isti‘ dād ola az
Olurlar vākı‘ ayla terbiyet-sāz
- 392) Ki qalmaya tenezzülde bi-küllī
İderler mertebesince tesellī
- 393) Meger sālīkde var mı biñde bir ya
Eşerle eyleye tebdīl-i esmā
- 394) Hemān qalmışdurur bir ism ile resm
O da yoq qalmamışdur şūret ü vesm
- 395) Meşāyih n'eylesün böyle mürīde
Olursa terbiyet olur reşīde
- 396) Dürüst esmāyı tekmil eylemiş yoq
Zemā ’imden birin tebdīl itmiş yoq
- 397) Hudā eyleye cümleye ‘ ināyet
Bozılmışdur be-ğāyet bu tarīkat
- 398) Ne taqlīd ehli qalmışdur ne taḥkīk
Cenāb-ı Hāzret-i Hāq vire tevfiq
- 399) Mişāli geçmeyüp mürşid geçinen
‘ İtāb ider aña maḥşerde zū'l-menn
- 400) Bu mevıtın sālīke oldı bidāyet
Ya nice mürşide ola nihāyet

- 401) Meger berzahda itdürdükde tekmîl
Diye bundan ötesin eyle taḥṣîl
- 402) Benüm cây-ı qarârum budur ey yâr
Bulup bir şeyhi it taḥṣîl-i esrâr
- 403) Benüm ta' bîr-i rü'yâda kemâlüm
İlerüsi degül ma' lüm u ḥâlüm
- 404) Bu nağmeden iderem ben terennüm
Maḳâmâtı bilenden it ta' allüm
- 405) Olaydı böyle bir inşâf-şâhib
Olurdum ben aña yâr u muşâhib
- (12a)
- 406) Degülken tıfl-ı ebced-ḥ'ân-ı ' irfân
Geçinür her biri ḳuṭb-ı cihân-bân
- 407) Bir iki vâkı' a vehm ü ḥayâlât
Anuñ yanında olmuş çok kemâlât
- 408) Kemâl oldur ki bile nefsin âdem
Bile nedür daḥı Allâh-ı a' zam
- 409) Ki mec'ül-i ilâhadur rabekşer
Hevâ olmaz ise ma' bûd-ı ekber
- 410) Su'âl itseñ nice bildüñ Ḥudâ'yı
İder ümmî ve ' âmî-veş edâyı
- 411) Ne olmuş oldu farḳ ḥâş ile 'âm
Aña yazıḳ degül mi şeyḫ ola nâm
- 412) Tezekkî şanma bunı ḥâşe-lillâh
Ki ben noḳşân-ı maḥzam ey dil-âgâh

413) Benem başdan ayağa cürm ü noķşān
Benem hem hāk-i pāy-i cümle iħvān

414) Velīkin böyledür aħvāl-i ʿālem
Çatı az ҡaldı hālā kāmīl ādem

415) Ҷuluñ Nazmī'dür ednālardan ednā
Bu ednādan cemīʿ halk aʿlā

416) Hāķīrūñdür ʿibāduñ içre aħķar
Faķīrūñdür efendim ğāyet efķar

417) Derūnı derdine sen eyle dermān
Ümīdi bu ola iħsāna ŧāyān

418) Añup noķşān u baʿdin aĝlamaķda
Fırāķ odıyla baĝrın daĝlamaķda

419) Pes imdi zāhir olmaĝa bu esrār
Gice gündüz gerekdür saʿy-i bisyār

FĪ NEVĀFİLİ'Ş-ŞİYĀM VE'Ş-ŞALĀT

mefāʿīlün mefāʿīlün faʿūlün

420) Teheccüd ile evvābīn ü iŧrāķ
Duħā ŧükr-i vuđūdan ala ezvāķ

421) Huzūr-ı ҡalb ile ҡıla namāzı
Cenāb-ı Hāķķ'a eyleye niyāzı

422) Şalāt ile olur miʿrāc-ı mü'min
Şalāt ile olur ķurb-ı müheymin

423) Namāz ile bilinür küfr ü imān
Namāz ile olur kiŧi Müselmān

- 424) Ayıran mü'mini kâfirden el-ḥaḳ
Namâz oldu didi Aḥmed muḥaḳḳaḳ
- 425) Namâz oldu necât u nûr u ĩmân
Namâzı kılmayan Fir'avn u Hâmân

(12b)
- 426) Namâzından bilürdi ḥalkı eslâf
Namâzından bilinür sâ'ir evşâf
- 427) Kimüñ Ḥaḳ'la ola nâz u niyâzı
Ḥużür-ı ḳalb ile ḳılur namâzı
- 428) Namâza niçe olursa müdâvim
Ola şavma daḫı öyle mülâzim
- 429) Ḥuşuşâ kim orucdur aşl-ı erkân
Bunu böyle buyurdu cümle pîrân
- 430) Ḥamîs işneyni şâ'im ola her-bâr
Ṭuta eyyâm-ı beyzi eyleye kâr
- 431) Ola hem şavm-ı Dâvûd'a mülâzim
Yıl orucın ṭuta mümkünse dâ'im
- 432) Ki şavm ile olur esrâr u 'irfân
Yimegi çok yiyen olur mı insân
- 433) Şevâbına nihâyet yok şıyâmuñ
Şıyâm ile olur ḥâşıl merâmuñ
- 434) Buyurmuşdur Cenâb-ı Rabb-i zü'l-menn
Ben eylerem cezâ şâ'imlere ben
- 435) İderem anlara ben 'arz-ı dîdâr
Olurlar maḥrem-i envâr u esrâr

- 436) Olur şâ'implere envâ' -i âşâr
 Qabûl olur du'âsı vaqt-i iftâr
- 437) İştidûñ fazlını çün kim şalâtuñ
 Orucdan añladuñ pes vâridâtuñ
- 438) Tüt oruç kıl namâzı olma ğâfil
 Bu eltâfi taleb itmez mi 'âkıl

Fİ'L-ĤALVETİ VE'L-'UZLETİHİ

mefâ'îlün mefâ'îlün fa'ülün

- 439) İdüp ĥalk-ı cihândan daĥı ĥalvet
 İşinden ehl ü evlâdından 'uzlet
- 440) Ola bundan murâdı üns billâh
 Daķîķ-i ĥîle-i nefse ol âġâh
- 441) İdenler ĥalveti dünyâya âlet
 Olurlar müftazîĥ rûz-ı kıyâmet
- 442) Ki terkûñ evvelidür terk-i dünyâ
 Şoñdur terk-i mâ-fihâ vü 'uķbâ
- 443) Ki terk-i terk olur daĥı nihâyet
 Ne işdür kim ola dünyâ irâdet
- 444) Olanlar tãlib-i dünyâ-yı mekkâr
 Degüldür şeyĥ ü şüfî ol tãma' kâr
- 445) Qapu kapu gezen cerrâr-ı nâdân
 Olur mı 'âşık-ı dîdâr-ı Raĥmân

(13a)

- 446) Unutduñ mı 'aceb *be 'ise'l-faķiri*¹⁸³
İdersiñ böyle bir zenb-i kebiri
- 447) Hıuşuşâ seni gördükde oğurlar
Yine geldi gümüş arayıcı der
- 448) Revâ mı kendüni taħķir idesin
Zen-i dünyâ için teşhir idesin
- 449) Qanı 'ırzuñ qanı şānuñ efendî
Qanı nāmuñ qanı şānuñ efendî
- 450) Meşāyih devr-i ebvāb itmek el-ħaq
Nezāket ile cerr oldı muħaķķaq
- 451) Buyurdı bir ħadîşinde o sulţān
Ĥazer mevtâ ile oturmañ ihvān
- 452) Didiler kimdurur mevtâ beyān it
Ġanîler didi bunı ħırz-ı cān it
- 453) Bu dünyâ cîfedür t̄alibleri kelb
Dimişdür faħr-i 'ālem eyleme selb
- 454) Ġanîler qapusını devr idenler
Girer ellerine gerçi niçe zer
- 455) Belî taħşîl ider sîm ü zer ammâ
Olur andan berî Bārî Te' ālâ
- 456) Olanlar ħayr için dünyāya t̄[ā]lib
Didi 'İsâ odur ħayr ola hārib
- 457) Bilinme dimiş iken faħr-i 'ālem
Bilinmek isteyen olur mı ādem

---

¹⁸³ Kur'ân-ı Kerîm, 22/28.

458) Didi hem şöhret oldı āfet-i cān
 Qıyar mı cānına hīc ʿāqıl olan

459) ʿAzīzüm kimseye varmazdı aşlā
 Aña pes iqtidādur farz baña

460) Kemāl ise sülükünde merāmuñ
 Yiriñi bekle terk itme maqāmuñ

RUBĀʿĪ

Ahreb

Tā çend yeter bu devr-i ebvāb ey dil
 Tā çend yeter bu zūll-i erbāb ey dil
 Çün māniʿ ü muʿtādur o Rabbül-erbāb
 Qo şirki yeter saña o Vehhāb ey dil

RUBĀʿĪ

Ahreb

Te ʿşīr-i sebep egerçi kim vāfidür
 Esbāba heves tevekküli nāfidür
 Esbāba teşebbüsi qo elden Nazmī
 Her hālde Hazret-i Hudā kāfidür

(13b)

Fİ'L-CŪʿİ VE KÜLLİ'L-ḤALĀL

mefāʿ ilün mefāʿ ilün faʿ ulün

461) Qalīl olmaq gerekdür dahı tuʿ me

Halâl olmak gerekdür hem o loğma

- 462) Ki açlık nür u toklık oldu zulmet
Ki çok yimek virür insāna kısvet
- 463) Ma' arif kıpusın toklık ider sed
İder hem bāb-ı Hāğ'dan kişiyi red
- 464) Kālīl eyle ta' āmuñ olma cānī
465) Saña keşf ola dīdār-ı ma' ānī
- 466) Ki fetḥ-i bāb-ı hikmet az yimekdür
Kilīd-i kıfl-ı vuşlat az yimekdür
- 467) Dimiş bu beyt-i pāki bir hünerver
Dokındı sem' -i cāna eyle ezber
- 468) Eger ten besler iseñ fīl olasın
Gıdāyı rûḥa vir Cibrīl olasın
- 469) Gıdā-yı rûḥdur tevḥīd ü ezkā
' İbādet tā' at u ḥayrāt her-bār
- 470) Didi ' Āyişe kim aylar geçerdı
Muḥammed yirdi ḥurmā şu içerdı
- 471) Ocağda yanmaz āteş yok yiyecek
Ne et var ne nefāyis var ne etmek
- 472) Geçine böyle ol maḥbūb-ı Mevlā
Şıgır gibi yimek lāyık mı saña
- 473) Ḥabībullah'a eyle iktidāyı
' İnāyet iste Hāğ'dan it recāyı
- 474) Beyān idüp didiler cū' ı pīrān
Ki var on fā'ide açlıkda ihvān

- 475) Şafā-yı ҡalb biri biri riķķat
Üçincisi ħafīf olur me'ennet
- 476) Birisi oldu ҡalbüñ inkisārı
Beşinci dilde olur zıkr-i Bārī
- 477) Biri nevminde ҡillet oldu cānā
Biri cisminde şıĥhat oldu cānā
- 478) Temekkündür biri işārda bil
Toķuzuncı olur 'işyānı taķlīl
- 479) Onıncı bu ider řā' at 'ibādet
Yimek vaķtinde idüp bezl-i himmet
- 480) Ĥalāl olsun yidiģüñ loķma cānā
'İbādetde mu'īn ola saña tā
- 481) Buyurmuşdur resūl-i ĥazret-i Ĥaķ
Ĥarāmı yise bir kişi muĥaķķaķ
- (14a)
- 482) Ґabūl olmaz namāzı kırķ gün anuñ
Du'āsı hem niyāzı kırķ gün anuñ
- 483) Ĥarāmdan ĥāşıl olan laĥm-ı ūlā
Budur yanup cehennemde kül ola
- 484) Şaķın imdi ĥarāmı yime aşlā
Ĥalāl olduķda loķma az ye cānā

FĪ TERKĪ'N-NEVM

mefā'īlün mefā'īlün fa'ülün

485) H̄arām olsun gözũne h̄āb-ı ğaflet
Uyur mı ‘ aşık-ı dīdār-ı h̄azret

486) Eger bir dilberi sevseñ mecāzī
Çomazsıñ dāmenin idüp niyāzı

487) Koyup cümle işũn olup aña rām
H̄arām olur gözũne nevm ü ārām

488) H̄udā'dan yeg midür saña o dilber
Ya andan aşığı mı Rabb-i ekber

489) Rivāyet itdi erbāb-ı hikāyet
Buḥārī Seyyid Aḥmed kân-ı himmet

490) Olup Şeyḥ İlähī'nüñ mürīdi
Mürīdānuñ sa‘ īdi vü reşīdi

491) Buḥārā'dan çü şeyḥi itdi rıḥlet
Diyārında gelüp ide iḳāmet

492) İdüp şeyḥi yolında bezl-i emvāl
Diyārın daḥı terk itdi o ḥōş-ḥāl

493) Gelüp Sīmāv'da itdi tevaṭṭun
Ma‘ ārifde idüp küllī tefennün

494) Cemī‘ ḥizmet-i pīri iderdi
Oraġa oduna cüfte giderdi

495) Mūsāfir gelse hem eylerdi ḥizmet
Daḥı eylerdi beş vaḳte imāmet

496) Bu deñlü ḥizmeti olurdu rā‘ ī
Reh-i Ḥaḳ'da yine olurdu sā‘ ī

497) Didi şeyḥi bizüm Seyyid Buḥārī

Bunuñ budur hemîşe kesb ü kârı

- 498) ‘İşâ âbdesti ile fecre ihvân
İmâmet itdi yedi yıl kemâ-kân
- 499) Mürîd-i şâdık olan ictihâdı
Reh-i Hâk'da ider böyle cihâdı
- 500) Yedi yıl her gice bîdâr olmak
Beşer kâdir degül buña muhâkkağ
- 501) Buña ifrâṭ-ı ‘aşk-ı pāk ister
Ola hem ‘avn-i Mevlâ dağı rehber
- 502) İmâm u muḳtedâmuz Bū Hanîfe
Aña reh olmuş idi bu vazîfe
- (14b)
- 503) Edâ itdi şalât-ı şubḫı kırk yıl
‘İşâ âbdesti ile didiler bil
- 504) Zârûrîdür yimek içmek uyumağ
Ḥulûş ile kim olsa ṭâlib-i Hâk¹⁸⁴
- 505) Faḳîre didi bir insân-ı dānâ
Gözüme uyḫu gelmez oldu aşlâ
- 506) Niçe günler niçe aylar geçer ben
Uyuyamam kemâl-i zevḳ-i Hâk'dan
- 507) Uyumağa iderem rağbet-i tām
Ki za‘ file vücûdum oldu nâ-kām
- 508) Bilindi ḫâl-i kâmil merd-i şâdık
Uyuma sen dağı ol Hâkḳ'a ‘âşık

¹⁸⁴ Beyit, sayfa sol kenarında olup metindeki yeri tespit edilemedi. Burası uygun görüldü.

509) Uyuyana virilmez zevk u emvāl
Açılmaz aña bāb-ı feyz ü aḥvāl

510) Uyur mı 'āşık-ı dīdār-ı Mevlā
Mu'īn ola bize ol Rabb-i a' lā

FĪ UŞŪLİ'Ṭ-ṬARĪKAT

mefā' ilün mefā' ilün fa' ulün

511) Sükūta hem olup dā'im mülāzim
İdüp nefsüne şamtı farz-ı lāzım

512) Ne dir işit o faḥr-i kā'inātı
Sükūt iden kişi bulur necātı

513) Bunı daḥı işit hem Muştafā'dan
Ḥayır söyle ve illā sākit ol sen

514) Kemālün rükni beşdür didi pīrān
Sükūt u 'uzlet ü aç olmaḫ insān

515) Uyumayup giceler ola ḳā'im
Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ı ide zıkr dā'im

516) Bularladur kemāli sālīkīnün
Bunuñladur vişāli vāşılīnün

517) Cenāb-ı ḥazret-i ma'būd çün kim
Buyurdu *fe'zḳürünī ezḳürküm*¹⁸⁵

518) Lisānuñda hemişe ola ezḳār
Gönülde Ḥaḳ ola ezḳār u efḳār

¹⁸⁵ Kur'ân-ı Kerîm, 2/152.

- 519) Olur her mevṭinuñ ezkāri başka
Olur her bir dilüñ efkāri başka
- 520) Cemī^ç vechile ol Ḥaqq'ı zākır
Ola her bir nefesde kalb hāzır
- 521) Hemīşe eyleyen ezkā-ı Mevlā
Sivādan āḥır ider ol teberrā
- 522) O rūḥ-ı evvele olunca maḥrem
Ḥabībullah ile olunca hem-dem
- 523) Oturma ṭurma eyle sa^ç y-i bisyār
Yüzüñi yirlere sür ağla her-bār
- 524) Seni ol rūḥ ider Mevlā'ya vāşıl
Olursıñ dürlü dür[lü] ḥāle nā'ıl
- (15a)
- 525) Bir iki gün çekersıñ bunda zaḥmet
Olursıñ cennet-i a^ç lāda rāḥat
- 526) Velī^ç uşşāka ṭā^ç at zaḥmet olmaz
Ḥaqq'ı zıkr itmedükçe zevk bulmaz
- 527) Ve bi'l-cümle budur¹⁸⁶ aqvā-yı aqvāl
Ki ḥarq-ı^ç ādet ile olur aḥvāl
- 528) Ki^ç ādetdür teḳāzā-yı ṭabī^ç at
Ṭabī^ç at muḳtezāsı oldı şehvet
- 529) Ṭabī^ç at olmadukça şāf u işlāḥ
Gelür mi nefis ü kalb ü rūḥa iflāḥ
- 530) Pes it ḥaqq-ı cihād ile cihādı

¹⁸⁶ Metinde "budurur" şeklindedir. Vezne uygun olarak okundu.

Bu güç yolu kolay ide o Hādī

- 531) Cihād-ı nefis bil kim tezkiyedür
Huzûz-ı nefsdan hem tahliyedür
- 532) Edā-yı haqq-ı halk u Haq'durur hem
Bu mevzında bu oldı farz-ı elzem
- 533) Cihād-ı haqquñ ednāsı budur tā
Ki bir lahza fütür olmaya ašlā
- 534) Geçersin bunda on biñ perdeden sen
Ki zūlmānī hicāb-ı nā-sezādan
- 535) Bilem dirseñ eger sen bu hicābı
Zemīmedür bunuñ geçdi cevābı
- 536) Kaçan kim kalb ola āyīne-i šāf
Görinür anda dā'im vech-i evšāf
- 537) İkincide olur ammā bu hālet
Buña taşfiyye dirler eyle himmet
- 538) ' Alāmātı bu tavruñ zār u efgān
Uyumaz giceler nālān u giryān
- 539) Tefekkürdür tezekkürdür riyāzet
Semā' vü i'tişām-ı şer' ü sünnet
- 540) Hudā'dan isteyüp 'ālī merātib
Olur hem niçe elḫāf u mevāhib
- 541) Fenāya virüben heb mā-sivāyı
Görür ol dem tecellīde Hudā'yı
- 542) Haqqīkatde budur tebdīlü's-semā
Bu tebdīl ile olur vaşl-ı Mevlā

543) Olur ھاqqı anuñ ism-i Celāl'e
İrişür 'ākıbet sırr-ı vişāle

Fİ'T-ṬAVRİ'Ş-ŞĀNĪ

mefā' ilün mefā' ilün fa' ulün

544) Aña telķin olınur ism-i Allāh
Cülüs ider sarāy-ı ھاalbe ol şāh

(15b)

545) Terakķi itse nefis emmārelikden
Dinür levvāme aña ey hūner-fen

546) Anuñ'çün dindi levvāme ki zīrā
İki yüzlü olup nefis-i müzekkā

547) Gehi ṭā' atde eyler sa' y-i bisyār
Ḥaṭā ile olur gāhi heveskār

548) İdüp kendüni levv olur peşimān
Şırāṭ-ı müstaķim olur nümāyān

549) Her iki ismün ortasında taḥķik
Olur berzaḥ olınmışdu[r] bu tedķik

550) Olur emmāreye bu yüzle nāzır
Biri mülhemeye olur menāzır

551) Bu berzaḥda görür yalduzlı şeyler
Daḥı ھاalb aḥça iki yüzli şeyler

552) Buña beñzer şey olur vāķi' ātı
Bu berzaḥda budur anuñ şifāti

553) Geçince berzaḥı sālİK tamāmet

İde mürşid olanlar sa' y ü himmet

- 554) Baqıyye qalür ise olmaz işlâh
Qalür nâkış kim eyler anı iflâh
- 555) Maqâmıdır bu tavrũn qalb-i insân
Muşaffâ it nüzûl ide o sultân

Fİ'L-ĞALBİ VE AĞSÂMİHİ

mefâ' ilün mefâ' ilün fa' ulün

- 556) İki ma' nâya olur qalb ıtlâk
Buña qâ' il tabî' i ehl-i İşrâk
- 557) Biri bir et ki şeklidür şanavber
Ki şol cânibde şadrunda muqarrer
- 558) Mücevvedür içinde bir siyâh qan
Ki oldur menba' -ı ervâh-ı hayvân
- 559) Haqîkat qalb anuñla çün bulındı
Mecâzen aña qalb ıtlâk olındı
- 560) Şıfat mevşüfuñ ismiyle olur yâd
Virilür hâmil ü maħmûla bir ad
- 561) Bu qalb ile o qalb oldı birâder
Biri güyâ ki zâhir biri mażhar
- 562) Bu qalb andan zuhûr ider mu' ayyen
Nitekim nâr taş ile demürden
- 563) Bu olmadı murâd-ı ehl-i ma' nâ
Ki mevzû' ı anuñ ıbb oldı zîrâ
- 564) Tariqat ehlinüñ qaş u penâhı

İkinci ki laṭīfe-i İlāhī

(16a)¹⁸⁷

- 565) Budur ḳalb ü budur nefis ü budur rūḥ
Sarāy-ı vaşla budur bāb-ı meftūḥ
- 566) Şifātından gelür buña bu esmā
Pes aşlı birdurur ey ehl-i ma' nā
- 567) Dinür emmāre eylerse şekāvet
Dinür hem şāfiye eylerse ' iffet
- 568) İki yüzlü olubdur ḳalb-i insān
Biri ḥalka biri Ḥaḳḳ'adur ey cān
- 569) O yüzinde olur anuñ ḳasāvet
Ḥaḳ'a olan yüzi pür-nür u şafvet
- 570) On yüzinden olur cümle şakāvet
Bu yüzi bā' is-i feyz ü sa' ādet
- 571) Didi ammā ki ba' z-ı ehl-i taḥḳīḳ
İdüp bu bābda taḥḳīḳ u tedḳīḳ
- 572) Mücerred cevher-i nūrānīdür ḳalb
Bunu erbāb-ı keşf eyler mi hīc selb
- 573) Tavassuṭ itdi beyne'n-nefs ve'r-rūḥ
Bunuñla bāb-ı ' irfān oldı meftūḥ
- 574) Olubdur cāmi' -i evşāf-ı Mevlā
Daḥı aḥvāl-i rūḥāniyye cānā
- 575) Ḳuvā-yı ādeme ḥod oldı mence'
Mizācı ḳuvvete de oldı melce'

¹⁸⁷ Sayfa sol kenarında Arapça ve Farsça karışık yazılmış bir metin var.

- 576) Mizācı rūhı cāmi‘ alb-i nācī
 avāşş-ı rūhı evşāf-ı mizācı
- 577) Göñül āyīne-i rūh-ı İlähī
 Ki ol cisme müdebbirdür kemāhī
- 578) Merātib üzre oldı bunda insān
 Sülükince ider her kişı iz‘ ān
- 579) Velī külliyyetin idrāk idenler
 Bilen anlardurur a’ı muarrer
- 580) aatde nedür İslām u ĩmān
 Bilüp eylediler taşıl-i ‘ irfān
- 581) Vilāyet ne nübüvvet ne risālet
 Bilürler ne kemāl ü ne ilāfet
- 582) Ne adr-i müşterek kim ola cāmi‘
 Ne her birin mümeyyiz daı māni‘
- 583) Sülük ile riyāzetden araż bu
 Daı alvetle ‘ uzletden araż bu
- 584) Ki ola şüret-i albiyye zāhir
 Daı akāmı cümle ola bāhir
- 585) Bunı bilenler oldı merd-i dānā
 Hem anlar oldılar mabüb-ı Mevlā
- (16b)
- 586) Bunuñ od ictihādı taşfiyedür
 Zemā’imden bi-küllī taliyedür
- 587) Ki albüñ taşfiyesi ictihādı

İki dünyâyı terk oldı cihādı

- 588) İki ‘ālemden it kaç‘-ı ta‘ alluğ
Havâtır ref‘ ola gide teferruğ
- 589) Dağı efkârũnı olup murâkıb
Olup hem cümle melhûzâtı râkıb
- 590) Şühüd ile hüruc eyleye enfās
Duğûli dağı hem ey zübde-i nās
- 591) Didiler Nağş-bend erbâbı pîrân
Buña bil hûş der-dem ol ‘azizân
- 592) Budur qalbe cihād u taşfiye hem
İdenler taşfiye oldılar âdem
- 593) Bunuñ nûrı kıızıldur bî-kederdür
Görenlerden bu qavl-i mu‘teberdür
- 594) Gelür bir pâre zirâ nefse şafvet
Anuñ‘çün görünür kırmızı şüret
- 595) Olupdur vâkı‘âtı bâğ u büstân
Çerâğ u necm ü gökler hem gülîstân
- 596) Mesâcid Ka‘be dağı âsmândur
Ki bunlar şerh-i qalb-i sâlikândur
- 597) ‘Uğârid[‘dü]r necimden buña enseb
Eğad kevneyne hem oldı bu aqreb
- 598) Saña şerh eyleyem nedür bu nisbet
O mensûbuñ ide vaz‘ıyla ülfet
- 599) Ki pîrüm qutb-ı ‘âlem idi haqqâ

Cemî' i müşkil āsān idi añā¹⁸⁸

600) Göñüldür 'ilm ü 'irfānuñ mekānı
'Uḫārid şāhib-i 'ilm ü ma'ānī

601) Kıyās it buña cümle intisābı
İdegör ortadan ref'-i hicābı

602) 'Azīzüm nisbete itmezdi rağbet
Nedür eyyāma yāhūd necme nisbet

603) Dir idi medḫali yok rāh-ı Hāḫ'da
Buña rağbet olur mı māh-ı Hāḫ'da

604) Velī bulduḫ bunuñ daḫl-i 'azīmin
Ki her şey aḫz ider vaşf-ı nedīmin

605) Ne ism olsa münāsib meşrebine
Ol ism ile irişür maṭlebine

606) Hūşūşā ṭālī' i ol necm ola hem
Düşer ol ism añā pes ism-i a'zam

607) Yedincide iderüz bunu tafşıl
Hele şimdi bu deñlü oldı tescıl

(17a)

608) Mezāḫ-ı Mevlevī bu ma'nevīde
Beyān idüp buyurdı Meşnevī'de

609) هرکرا با اختر بیوستگیست
مرور ابا اختر خودهم تکیست

610) طالعش کز زهره باشد در طرب

¹⁸⁸ Beyit kenardadır.

میل کلی دارد و عشق و طلب

- 611) وربود مریخی خونریز خو
جنک و بهتان خصومت دارد او
- 612) Olur Nūḥ'a nebīler içre mensūb
Pes ef' āle fenādur bunda maṭlūb
- 613) Fenā ef' āle iki dürlü ammā
Biri ḥāş u biri 'ām oldı cānā
- 614) Bu mevṭında olınur kesb-i a' māl
Olur taḥşīl-i taqvā zühd ü aḥvāl
- 615) Daḥı ḥüzni ile eşfāk u maḥabbet
Recā vü ḥavf u ḥaşyet daḥı raġbet
- 616) İdüp bunlara sālİK iltifātı
Olur maḥcūb görmez sırr-ı zātı
- 617) Bu yüzden der[d]mendi eyler ihlāk
Bu mevṭında ḳalursa oldı ihvāk?
- 618) Bu aḥvāle fenā virmek gerek tā
Ola cümle ḥaṭarlarından müberrā
- 619) Bu ifnādur fenā-yı ḥāş-ı sālİK
Odur 'ām ola her ef' āl[i] hālİK
- 620) Bu infā kimde kim olursa zāhir
Aña tevḥīd-i ef' āl oldı bāhir

Fİ'T-TEVḤĪD VE İḲĀMET

mefā' īlün mefā' īlün fa' ulün

- 621) Begüm tevḥīd üç kısım üzre oldı
Mükāşifler bunı böylece buldı
- 622) Biri tevḥīd-i ef'āl ü biri zāt
Biri oldı şıfāt ey nīk-ḥālāt
- 623) Odur tevḥīd-i ef'āl añla 'aşık
Cemī' fi'li Hāḳ'dan göre şādık
- 624) Şıfāt oldur ki sālīk ide meşhūd
Ne deñlü var ise 'ālemde mevcūd
- 625) Şıfātı cümlesinüñ ḳahr u elṯāf
Cemāl ü ger celāl ola bu evşāf
- 626) Şıfāt-ı Hāḳ'durur eşyā mezāhir
Mezāhirden şıfātı oldı zāhir
- (17b)
- 627) Ḥayāt anuñ ḥayātından bulur cān
Kelām anuñ senüñ dilüñde gūyān
- 628) Odur tevḥīd-i zāt-ı Rabb-i mālīk
İrişe bir maḳāma 'ilm-i sālīk
- 629) Ki göre maḥv u fānī cümle eşyā
Ḥudā'dan ğayrı yok mevcūd aşlā
- 630) Vücūd-ı muṯlaḳ-ı bāḳī Ḥudā'dur
Kim andan ğayrısı cümle fenādur
- 631) Bunuñ seyrine dindi seyr lillāh
Görinür sālīke zīrā ki dergāh
- 632) Olursa vesvese sālīkde peydā
Ola meşḡül-i ism-i 'Afv cānā

633) Komayup geçüre 'arşda burada
Ola ki qalmaya bir hār arada

Fİ'L-KEŞFİ'L-CİNNİ

mefā' ilün mefā' ilün fa' ulün

634) Bu mevçında bir özge hāl vardur
O hāl içinde hem çok al vardur

635) Olısar keşf-i cinnî bunda saña
Açılur bāb-ı māl u cāh-ı dünyā

636) Görinür gözüñe eşyā-yı mestūr
Olursıñ hāş u 'āma cümle manzūr

637) Musahhar ola cinniler tamāmet
İdeler saña 'arz-ı hāl ü hācet

638) Belī keşf oldı a' lā-yı merātib
Eger keşf-i zamīr olursa tālīb

639) Ne imiş keşf-i cinninüñ zuhūrı
Neye yarar efendī keşf-i şūrī

640) Sivāya iltifāt eyler mi 'āşık
Hudā'dur maṭleb ü maqşūd-ı şādık

641) Yazıldı buña gāyetde ehemdūr
Bunı geçmezse sālīk mütthemdūr

642) Qalır bu berzah içre hayli sālīk
Olur bunda katı çok kimse hālīk

643) Virüp dīnini alur māl-ı dünyā
Olur dünyā için maḥrūm-ı 'uqbā

(18a)¹⁸⁹

- 644) Diyüp levvāme aña Hâk yüzinden
Şalâh-ı hâl ile olduñ müzeyyen
- 645) Hûşûşâ yok vücûdı mümkünātuñ
Ola mı hîc şifâtı kâ'inātuñ
- 646) Hüdâ'dur evvel âhir gizli zâhir
Çün oldu mümkünât aña mezâhir
- 647) Bunı fehm idene 'uzlet hâdâdur
Bu remzi duyana hâlvet hâdâdur
- 648) 'İbâdetde yeter farza ri'âyet
Ziyâdesi ne lâzım çekme zahmet
- 649) Olup beglerle kâdiya muşâhib
Olup a' yân u erkân ile şâhib
- 650) Güzel yüzlerde gör âşâr-ı Hâk'ı
Bağup hûbâna gör esrâr-ı Hâk'ı

(18b)

- 651) Görürken mâl u manşibda tecellî
Ya niçün olmayasıñ sen tesellî
- 652) Saña lâzım olan zevk u şafâdur
Ki bunlar cümlesi fi'l-i Hüdâ'dur
- 653) Saña bundan zarar yokdur muğarrer
Belî nâkışları eyler mükedder
- 654) Olubdur sende zâhir çok kerâmât
Bi-ğamdillâh itdün kesb-i hâlât

---

¹⁸⁹ Sayfa başındaki ilk 14 beytin üstü çizilmiştir.

- 655) Bu yüzden eyler ol bî-çāreyi dāl
İder haq şūretinden anı ızlāl
- 656) Dimez kim bu baña mekr-i Hūdā'dur
Bu istidrācdur ' ayn-ı haṭādur
- 657) Kimi cinci geçinür kimi kühhān
Kimi efsūncı olur kimi dehhān
- 658) Kimisi ḥod ider ' arz-ı kerāmet
Kimi düş görüp ider ḥalkā himmet
- 659) Neticesi çıkar cerr ü sü'āle
Ne dünyāya irer ne ḥod me'āle
- 660) İder mi buña ' aşıklar kanā' at
Çalışur kim ide keşretde vaḥdet
- 661) O kim ola Resūlullāh'a ümmet
Aña peyrev olur ol ' ālī-himmet
- 662) Şeb-i Mi' rāc'da şāh-ı risālet
Hūdā'dan ğayrıya itmedi rağbet
- 663) Murādı olmuş idi vaşl-ı Mevlā
Aña zātıyla itdi Haq tecellā
- 664) O *māzāġa'l-başarla*¹⁹⁰ oldu mevşūf
Daḥı hem *mā taġā*¹⁹¹ şānında mevcūd
- 665) Ne cennāt u ne ḥūra baqdı ḥāşā
Sivāya itmedi bir nazre kellā
- 666) O ' ulviyyāta olmadı nigeḥ-zen
Bu süfliyyāt saña ola reh-zen

¹⁹⁰ Kur'ān-ı Kerīm, 53/17.

¹⁹¹ Kur'ān-ı Kerīm, 53/17.

- 667) Aña ümmet misin ey d̄ün-himmet
Bilinmedi ne millets[in] ne millet
- 668) Su 'āl idüp saña s̄ā 'il dise hem
Bu nefsi medḥ idüp didüñ muḥaddem
- 669) Olup ṣāliḥ ider ṭā' at ' ibādet
Didüñ ṣimdi ider dürlü fesādāt
- 670) Nice tevfiḳ olur bu muḥtelif ḳāl
' Aceb tafṣīl olunmaz mı bu aḥvāl
- 671) Bunuñ budur cevābı bil me 'āli
Begüm emmārelikdür nefis ḥāli
- (19a)
- 672) Velī ḥükmini itmekdür izāle
İdüp aḥkām-ı Mevlā'ya imāle
- 673) Bunuñla oldı zīrā nāsa teklīf
Olur emmāreye terḥīb ü talṭīf
- 674) Eger emmāre olmasa beşerde
Melek gibi olurlardı bular da
- 675) Ne teklīf olur idi ne ḥod elṭāf
Ki ṣehvetden gelür tuḡyān u isrāf
- 676) Ṭabī' atdur kişide ṭāliḥ olmaḳ
Pes emr-i ' arızīdür ṣāliḥ olmaḳ
- 677) Buña ṣāhid saña ef' āl-i ṣıbyān
Ki ma' ṣūm iken eyler cümle tuḡyān
- 678) Gerekdi kim olalar cümle ' ābid
Olalar müttāḳī s̄ā' ī vü zāhid

- 679) Bunuñ olur delîli kavlı-i Aḥmed
Ki buyurdı ḥadîşinde Muḥammed
- 680) خلق الله فى ظلمة الانسان
عليه ثم رش نور الايمان
- 681) Ḥilâf-ı ṭab‘ ile emr itdi Raḥmân
Mükerrem oldu anuñ'çün bu insân
- 682) Riyâzetle olur aḥkâmı bâṭıl
Bunuñla ‘âlem olur ḳalb-i câhil
- 683) Fesâd emmâreden oldu muḳarrer
Şalâhı ḳalb ü rûḥ u sırruñ eyler
- 684) Saña da ola dirseñ sırr-ı mi‘ râc
Virile saña daḥı ḥulle vü tâc
- 685) Gerekdür vâşıl-ı Mevlâ olunca
Sarây-ı vaḥdete sâlik girince
- 686) Sivâ fikrin ḳoma ḥâṭırda ḳaṭ‘ â
Murâduñ ancaḳ ola vaşıl-ı Mevlâ
- 687) İdüp envâ‘ -i ṭâ‘ âṭ u ‘ibâdât
Cihâd u sa‘y idüp eyle riyâzât
- 688) Olasıñ lâyıḳ-ı bezm-i vişâli
Göre cân gözi envâr-ı cemâli
- 689) Olursıñ Muştafâ'ya sen de ümmet
İdersıñ Aḥmed-âsâ sen de himmet
- 690) Geçersıñ bunda da on biñ ḥicâbı
Velî nûrânîdür añla cevâbı

- 691) Bunı ref' eyleyen ahlāk u a' māl
Buña maḥşūş olan ef' āl ü aḥvāl
- 692) Yazılmışdı muḳaddem ḥavf u ḥaşyet
Ḥuşū' vü ḥüzn ü eşfāk u maḥabbet
- (19b)
- 693) Bu yoluñ çoḳdurur ḳardaş belāsı
Belāsında olur lākin velāsı
- Fİ'L-BELĀ' LĪ-EHLĪ'L-VELĀ'
- mefā' ilün mefā' ilün fa' ulün*
- 694) Belā-yı ' aşḳdan idem bir ḥikāyet
Saña ola bu mizān-ı maḥabbet
- 695) Giderdi Şiblī bir gün bir diyāra
O yolda rāst geldi özge kāra
- 696) Görür bir köyde bir elsüz ayaksuz
Mezābilde durur gözsüz ḳulaḳsuz
- 697) Uşaklar başına üşmiş uru[r]lar
Sögerler taş atarlar aña yekser
- 698) Ta' accüb eyleyüp Şiblī-i ' ārif
Didi kim ey olan esrāra vāḳıf
- 699) Ne ḥāletdür bu ḥālet ey kerem-kār
Bu ḳuluñ böyle ola zār u nā-çār
- 700) Bunı ḥalkā idesiñ ḥ'ār u maḳhūr
Ḥuşūşā kim ola bu deñlü ma' zūr

- 701) Velīlerden idi ol ferd-i kāmīl
İdüp keşf-i zamīr ol merd-i ‘āqıl
- 702) Çağırup didi kim ey Şiblī-i yār
Bu ma‘lūmuñ ola ey Şiblī-i zār
- 703) Budur ‘aşıkларуñ evvelki hāli
Dönüşde biline ‘aşkuñ me’āli
- 704) Gidüp Şiblī tamām itdükde kārın
Dönüp geldükde bulmadı o yārın
- 705) Su’āl itdi ki kıanda gitdi ol yār
Sürünerek şu tağā gitdi nā-çār
- 706) İşidüp bu cevābı Şiblī der-ān
Gidüp tağā görür ol merd-i meydān
- 707) İki gözlerini yir iki ilan
Bunı gördükde Şiblī oldı hayrān
- 708) İdüp keşf-i zamīr ider hiṭābı
Bu ey Şiblī degül ‘aşkuñ nişābı
- 709) Bu ‘uşşāka ikinci mertebedür
Üçincisinde gör ne meşrebedür
- 710) Diyüp bir kerre yā Allāh ol er
Virüp cān oldı zerre şems-i enver
- 711) Bu yolda terk-i cān itmek hüner mi
Bu yolda hānmān virmek eşer mi
- 712) Hūdā'dan cān dirīğ eyler mi ‘āşık
Kābül itsün tek ol maḥbūb-ı fāyık

(20a)

- 713) Olanlar rāh-ı Hāḡ'da böyle şādīḡ
Olurlar şoḡbet-i maḡbūba lāyīḡ
- 714) İlāhī ḡıl bize dā'im 'ināyet
Ṭarīḡ-ı vaşlına eyle hidāyet
- 715) Bu mevṭında olur levvāme sulṭān
Buña olur bu demde 'aḡl yārān
- 716) Buña muḡtaş 'ibādetdür ḡuvāsı
Yazılmışdı olınmışdı edāsı
- 717) Görinse bunda ḡayvānāt u taḡcīr
Olınmaz ṭavr-ı evvel gibi ta' bīr
- 718) Deve ḡıḡda ḡatır kizbe işāret
Bu olur ṭavr-ı evvelde kināyet
- 719) Deve bunda taḡammūlden kināyet
Ki oldu Ka'be-i ḡalbe 'azīmet
- 720) ḡatır sür'atle ḡitmek rāh-ı Hāḡ'da
Bunu böyle bilür maḡbūl bende
- 721) Deve yāḡud riyāzetden 'ibāret
ḡatır ḡod ḡaṭ' -ı şehvetden kināyet
- 722) Tenezzül olduḡı vardur bu ḡālet
Mu'abbirler bilür yoḡ şerḡe ḡācet
- 723) Cemī' ṭavrda bundan ḡiyās it
Münāsib olan evşāfi esās it
- 724) Olursa ki tenezzül vāḡı' ātı
Gehī olur teraḡḡī bu şifātı

Fİ'T-TENEZZÜLİ'Ş-ŞÜRİ

mefā' ilün mefā' ilün fa' ulün

- 725) Tenezzül oldu üç kısım ile mu'lem
Biri şürî birisi ma'nevî hem
- 726) Birisi şürî vü hem ma'nevîdür
Bir âdemde gehî bu meşnevîdür
- 727) Tenezzül kim ola şürî kayırmaz
Teraqqîye sebebdür gâhî bu râz
- 728) 'Ömer'den bu olınmışdur rivâyet
Hudâ râzî ola hem ide raḥmet
- 729) Olup bir gün şalât-ı fecr nâ-gâh
'Ömer'den fevt uyuyup ol seḥer-gâh
- 730) Uyanup eyledi nefsin melâmet
Didi ḥayfâ ki fevt olmuş kerâmet
- 731) Hudâ'ya eyledi 'arz-ı niyâzı
O deñlü eyledi sūz u güdâzı
- 732) Ki virdi Bārî aña çok revâtib
Daḥı cennetde a' lā-yı merâtib
- (20b)
- 733) Teraqqî oldu aña bu tenezzül
Pes oldu aña bâdî-i tebettül
- 734) Haṭâ ile uyusa ba' dezîñ kâr
Gelüp iblîs iderdi anı bîdâr
- 735) Bunuñ gibidür âdem Şeyḥ-i Şan'ân
Ki vardur bunda nice sırr-ı Sübhân

- 736) Biri p̄rūmden itdi bu su'āli
Ki kāmiller ider mi su'-i ḥāli
- 737) Kebāyir şādır olur mı velīden
Beyān eyle bunı bize müberhen
- 738) Didi kim *kāne emrullāhi ḳaderā*¹⁹²
Tenezzül olmaz ammā ki bu aña
- 739) Velīden nādir olur zēnb şādır
Olıcaḳ daḥı 'afv eyler o ḳādir
- 740) Didi Aḥmed ḥadişinde ki Mevlā
Ḳaçan bir ḳulı sevse Ḥaḳ Te'ālā
- 741) Żarar itmez aña zēnb ü ḥaḫāsı
Olur Mevlā'nuñ aña çoḳ 'aḫāsı
- 742) Didi p̄rūm ki hem bir kāmīl insān
Aña bu ḥāḫıra oldı nümāyān
- 743) Geçe deryāyı öte ide sür'at
Binüp bir gemiye itdi 'azīmet
- 744) Zinā itdi varup ol köyde ol er
Şuda meşy iderek döndi o server
- 745) Ḥaḫādan şanma kim ola teraḳḳī
Teraḳḳī aña olmışdur tevaḳḳī
- 746) Günāha şanma kim ruḫşat ola bu
Ḥaḫāya şanma kim cür'et ola bu
- 747) O kim ola nihādında kemālāt
Anı 'avḳ idemez yoldan fesādāt

---

¹⁹² Kur'ân-ı Kerîm, 33/38.

- 748) Teraḳḳī yolını bilür erenler
Teraḳḳī şanma ola zenb-i ekber
- 749) Ne itmek gerek ol şāhib-kemālāt
Aña iḥsān olına böyle ḥālāt
- 750) Bunı temşil ü teşbīh itdi pīrān
Bu gūne itdiler ta' rif ü tibyān
- 751) İdüp ma' ḳūli hem teşbīh-i maḥsūs
Yir altında hevā pes olsa maḥbūs
- 752) Yarılup yir hevā olduḳda ḥāric
Çü ' ulvīdür olur a' lāya ' āric

Fİ'T-TENEZZÜLİ'L-MA' NEVİ

(21a)

mefā' ilün mefā' ilün fa' ulün

- 753) Birisi ma' nevī oldı tenezzül
Olur bundan niçe dürlü tezelzül
- 754) Olur bu tā ebed ḥirmāna bā' iş
Ne mümkindür ola ḡufrāna bā' iş
- 755) Nedür pes ma' nevī diyem anı ben
Bunı cān levḫine taḥrīr it sen
- 756) İde bir kişi zāhirde ' ibādet
Velī cānında olmaya ḥalāvet
- 757) Derūnında ola dürlü fesādāt
Eger zāhirde eyleser ' ibādāt

- 758) Derūnı idemez aḥkāmı taşdıķ
Olur zāhirde taķlīd ile şıddıķ
- 759) Bunı ḥod böyle teşbīḥ itdi pīrān
Göge bir taş atılsa olsa ğaltān
- 760) Hevāda dura mı ol taş fikr it
‘İbādātın bunuñ da böyle zıkr it
- 761) Nihādında konılmışdur tenezzül
Ne mümkindür ki ide ol tecemmül
- 762) Mürāyī şeyḥ ü şūfī böyledür heb
Ki dünyā olmuş ola aña maṭleb
- 763) İlāhī sen bizi ḥıfz eyle bundan
Teraķķīler virüp dā ’im bize sen
- 764) Kelīmullāḥ ‘aşrında bir ādem
Şalāḥ-ı ḥāl ile olmuşdı hem-dem
- 765) Giceler kā ’im idi rāḥ-ı Ḥaķ’da
O her gün şā ’im idi rāḥ-ı Ḥaķ’da
- 766) İdüp envā’ -i ṭā’āt u ‘ibādāt
Velī ṭā’atden almamışdı lezzāt
- 767) ‘Aķībinde dir idi itse ṭā’at
Eger gerçekse Mūsā ne sa’ādet
- 768) Kıyās iderdi anı kavm-i Mūsā
Ki olmuş ola ol maķbūl-i Mevlā
- 769) Vefāt itdi çün ol bi’z-zāt Mūsā
İdüp techīz ü tekfīn müheyyā
- 770) Münācāta varınca didi Allāḥ

Kelīm'ine ki ey Mūsā ol āgāh

771) Degüldi ol ulum kārında ādık
Olup ehl-i cehennem ahra lāyık

772) alubdur tā ebed dūza içinde
Neler ekse gerek berza içinde

773) Pes eyle cümle kārūñ ıd ile sen
Olasın zümre-i mabūl Hā'dan

(21b)

774) Hūlū oldu kiiye farz u elzem
Riyādan ictināb ide muaddem

775) İit bunı Muammed Mutafa'ndan
Didi idūñ hazer gāyet riyādan

776) Mūrāyīnūñ ıyāmetde  itābı
Anuñ dōrt ism ile olur hiābı

777) Ki fāsık fācir ü kāfirle gādir
Fezāhatden bizi hıfz ide ādir

778) Buyurdı hem daı ol nīk-ef  āl
Hūlū u ıd ile olursa a māl

779) Ne deñlü az ise o ide Mevlā
Birine nice biñ ide  aāyā

FİT-TENEZZÜLİ'-ÜRİ VE'L-MA NEVİ

mefā ilūn mefā ilūn fa ulūn

780) Olan ūretde ma nāda tenezzül
Fesādāta tevaguldur tevagūl

- 781) Ne zāhirde ne bātında 'ibādāt
Müyesser ola aña heb fesādāt
- 782) Mişāl oldı buña fir'avn u iblīs
Olanlardur dağı her kārı telbīs
- 783) Dağı Nemrūd u cebbārīn ü Hāmān
Dağı anlara beñzer nice hayvān
- 784) Cemī' kısmuñ oldı aqbehi bu
Dağı her nev'üñ oldı efzağı bu
- 785) Velī iblīsüñ evvelki fi'ālī
Mişāl-i ma'nevīdür aña kālī
- 786) Pes anda olan el'ān bu tenezzül
Olur şüretde ma'nāda tezelzül
- 787) Bu mevçında bu olmuşdur 'alāmet
Tevekkül ile teslīm ü kanā'at
- 788) Hem ider dā'imā Hāq'dan recāyı
İder Mevlā nice dürlü 'ağayı
- 789) İden bunlardur[ur] bu tavrı tekmlīl
Velī bunları müşkil oldı taşşīl
- 790) Saña birin ideyüm şerh ü tafşīl
Sen andan sā'irini eyle temşīl
- 791) Yazup bir yirde didi Şeyh-i Ekber
Velīler hātemi ol nūr-ı ezher
- 792) Tevekkülde olubdur dört 'alāmet
Biri tayy-ı mekān oldı rivāyet
- 793) Birisi meşy-i māder bil muḥaqqāq

Biri ħarħ-ı hevādur bil muħaħħaħ

(22a)

794) Yimekdür birisi gün ü hevādan
Ne kesb ola ne cerr ola ħinādan

795) Budur bil evvel-i bāb-ı ħarīħat
Olur ōnra maħāmāt u kerāmet

796) Eger varise sende bārekallāh
Ki olduñ maħrem-i āgāh-ı dergāh

797) Ķapu bu olıcaħ añla sarāyı
Nedür fikr it ħarīm-i kibriyāyı

798) Ola sālilere ħün bu bidāyet
Nedür kāmillere añla nihāyet

799) Anuñ kim olmaya bundan naşībi
Gönül derdinüñ olmaz ol ħabībi

800) Nice ide o da' vā-yı meşīħat
O ħod daħı degül tıfl-ı ħarīħat

801) Ķaçan sālilde zāhir olsa mezkūr
Üçünci ism ile olur o manzūr

Fİ'Ṭ-ṬAVRİ'S-SĀLİŞ

mefā' ilün mefā' ilün fa' ulün

802) Pes aña olmur telħin-i yā hū
Ola fānī şıfātı daħı ħamu

803) Fenā virmişdi ef' āle ħü sālīk
Egerħi geħmiş idi ħoħ mehālik

- 804) Beli virmişdi ef' âle fenâyı
 oyup ef' âl ilinde bu beâyı
- 805) Mecâzî varlığı bâîdür ammâ
 Vücûd ile olur mı val-ı Mevlâ
- 806) Mecâzî varlığın itdükde fânî
 Hüviyyet sırrın añlar fehm ü cânı
- 807) Anuñ'çün Hû olunur añna telîn
 Sürer mürşid ne kim itdiyse ta' yîn
- 808) Şıfâtı mav ola gide ta' ayyün
 Ta' ayyünden olur keşret tebeyyün
- 809) İder Hâ ismi zâtın daı ifnâ
 Görür her bir fenâda nice ma' nâ
- 810) Fenâ zirâ iki kısım oldu taî
 Bunı böyle didiler ehl-i tedî
- 811) Fenânuñ birisi ısqât-ı evşâf
 Velî zâtı ola ol zât ile şâf
- 812) Buña bâ' ısdurur çok çok riyâzât
 Şıfâtı mav olup gide ala zât
- 813) Bu mevında budur malûb-ı sâlik
 ala zâtı gide cümle memâlik
- (22b)
- 814) Birisi oldu istiqrâ-ı dâ'im
 Şühûd-ı Hâ'da sâlik ola â'im
- 815) Olur pes avr-ı râbi' de bu malûb
 Muib mav ola zâhir ola mabûb

- 816) İki dürlü olur telkîn-i esmâ
Degüldür ittifağ üzre pes ārā
- 817) Virür ba' z meşāyih yā ile hem
Kimi yāsuz virür ol öyle mülhem
- 818) Bu her esmāda kânūn-ı mübeyyen
Bunı şanma ola Hū'ya mu' ayyen
- 819) Velī yāsuz virür bu 'abd-i miskīn
'Azizüm baña yāsuz itdi telkîn
- 820) Sülükinde ba'ı' olursa ammā
Aña yā ile telkîn olur esmā
- 821) Ba' id olana yā ile virürler
Karīb olana yāsuzdur muqarrer
- 822) Dağı bunda nice tafşıl vardur
Beyânında velī taṭvıl vardur
- 823) Meşāyih didi idüp ittifağı
Ki Hū'dur ism-i zāt-ı Rabb-i Bâkî
- 824) İmām-ı Faḥr-ı Rāzî itdi tafşıl
Kebîrinden anuñ var eyle taḥşıl
- 825) Zamir olmasına ba' z oldı zāhib
Kim olmamış aña maḥv u mevāhib
- 826) Eger görseydi maḥv-ı mümkināti
Bilürdi Hū'durur Hū ism-i zātı
- 827) Sülük itse görünse maḥv-ı eşyā
Nidā idüp kime Hū dirdi āyā
- 828) Bunı bilseñ eger kim cümle ḥayvān

İşidürdüñ ider tevḥīd-i Sübhān

- 829) Ki dāḥil ḥāric olan cümle enfās
Muḳarrer hūdurur ey zūbde-i nās
- 830) Eger Hū olmasaydı ism-i zātı
İder miydi fenā zātı şıfātı
- 831) Pes oldı ism-i Hū'ya rūḥ mesken
Nedür rūḥı mufaşşal añla bil sen

Fİ HAḲĪḲATİ'R-RŪḤ VE İḲĀME

mefā' ilün mefā' ilün fa' ulün

- 832) Didiler rūḥ ḥaḳḳında iki ḳavl
Mücerred biri biri cism idi ḳavl
- 833) Diyen cism-i laṭif ervāḥa ammā
İmām-ı Faḥr'dur hem İbni Pāşā
- (23a)
- 834) Gül-āb olduğı gibi gülde sārī
Bu da cisme olur sārī vü cārī
- 835) Cisimde pes olur miḳdār u ḳismet
Muḳarrer rūḥa olmaz ḳismet ü şet
- 836) Bu semte zāhib oldı çok efāzıl
Buña ḳā' il olur mı keşf-i 'āḳil
- 837) Ğazālī cümle şūfiyye ḥakīmān
Mücerreddür didiler eyle iz' ān
- 838) İder tedbīr ile cisme ta' alluḳ

Degül cismānī itmişdür tefevvuk

- 839) Olubdur lā-mekānī şübhe itme
 oyup sen oğrı yolu egri gitme
- 840) ayāl ile şühüd olur mı yeksān
 Buña yoğdur adış iinde bürhān
- 841) Kişi olurken? itdügi nazardan
 Ne lāzım cism ola cism-i mu' ayyen
- 842) Mücerreddür görünür hem muarrer
 Bu avl-i mu' teberdür eyle ezber
- 843) Görinmek mümkün olmasa mücerred
 Nice görürdi Cibril'i Muammed
- 844) Melek cism-i laif oldu didiler
 Muaıklar mücerred dir birāder
- 845) Egeri rühdan baı olmaz ammā
 Bir iki mertebe olunur inbā
- 846) Şühüd u keşf erbābı didi hem
 Olanlar ya' nī ervāh ile marem
- 847) Olur asām üzere rüh-ı insān
 alıř saňa dađı olsun nümāyān
- 848) Bu cism olmişdurur alk ' āleminde
 Bu oldu ittifa ile müberhen
- 849) Ne kim anda ola midār u ısmet
 Olur alk ' āleminde ol tamāmet
- 850) Lügatde alk bil kim oldu tadīr
 Lügāt erbābı böyle itdi tarīr

- 851) Bu ma' nāya bil imdi rūḥı kim sen
Olur bī-şübhe ol emr ' āleminde
- 852) Didi ba' z āferīde ḥalkā ma' nā
Bu kez ḥalk ' āleminde olur ammā
- 853) Qadīm oldı diyenler buña ḥāşā
Diyenler hem ' arazdur rūḥ-ı dānā
- 854) Yañılmışlardurur rāh-ı şavābı
Ḥaṭādur bunlaruñ cümle cevābı
- (23b)
- 855) Yazayum saña bu bābı mufaşşal
Ola keşf ile sözüme hem müdellel
- 856) Olubdur ḳalb içind[e] bir siyeh ḳan
Süveydā dırler aña budur ' unvān
- 857) Buḥārı rūḥ-ı ḥayvānī o ḳanuñ
Ḥavāssuñ feyzi andan ḳuvvet anuñ
- 858) Bu ḥayvān ile insāna olur ' ām
Anuñ'çün rūḥ-ı ḥayvānī buña nām
- 859) Bu da ḥalk ' āleminde oldı serber
O aḥlātuñ buḥārıdur muḳarrer
- 860) Fenā olur bu ikisine ṭārī
Olur maḥv u ' adem bunlarda sārī
- 861) Pes ammā rūḥ-ı ḳudsī bil mu' ayyen
Olubdur ' ālem-i emr-i Ḥudā'dan
- 862) Bu da maḥlūk ebedī oldı ammā
Fenā itmez teṭarruḳ buña zirā

- 863) Dürüst aña sözi ey ehl-i idrāk
Şadef ider zürüfî gevher-i pāk
- 864) Yaratdı şüretinde bunı Mevlā
Ḥalīfe itdi bunı Ḥaḳ Te'ālā
- 865) Dinilmişdür buña hem rûḥ-ı a'zam
Bu rûḥa 'aql-ı evvel dinilür hem¹⁹³
- 866) İzâfî rûḥa 'âlem oldı esmā
Odur ya'nî şıfât-ı zât-ı a'lā
- 867) Didiler vech-i bâķî buña cānā
Bunuñla ḳā'im olur cümle eşyā¹⁹⁴
- 868) Bunı fark itmeyüp ba'zı erenler
İzâfî ḳudsî birdür didi anlar
- 869) Bu cism olduḳda fānî rûḥa sîret
Ne kesb itdiyse olur aña şüret
- 870) Şıfât-ı ğālibedür aña şüret
Buyurdılar meşâyiḥ daḫı ḥazret
- 871) Odur berzaḥda maḥşerde aña cism
Olur ef'āl ü a'māli aña resm
- 872) Bu rûḥ olmaz müfāriḳ hîc bedenden
Ölince bu nefis çıḳmaz bu tenden
- 873) Velî var bir daḫı bu tende cānuñ
Dinür rûḥ-ı revān ismine anuñ
- 874) Budur bil *lem temüt fi'n-nevm*¹⁹⁵ cānā
Bu âyetden bilinür pes bu ma'nā

¹⁹³ Beyit sayfa sol kenarındadır.

¹⁹⁴ Sonraki beyit karalanmıştır.

¹⁹⁵ Kur'ân-ı Kerîm, 39/42. İlgili bölüm ayette şu şekildedir: لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا

- 875) Uyuduğda çıkar rûh-ı revānuñ
Ki şekli arı gibi olur anuñ

(24a)
- 876) Ki bu demde gezer cümle cihānı
Semāyı ‘ arşı hem kevn ü mekānı
- 877) Uyandığıñ gibi gelür tenüñe
Nerede ise gelür bedenüñe
- 878) Didiler ba‘ z erbāb-ı kemālāt
Ki vardur rûhda envā‘ -i hālāt
- 879) Kaçan kim itse ecsāma ta‘ alluğ
Eger zāhir eger bāṭın tetarruğ
- 880) Dinilür hālet-i bīdārlik aña
Şaḡın şek gelmesün bu sözde saña
- 881) Kaçan kaç‘ -ı ta‘ alluğ itse küllī
Dinilür hālet-i mevt aña belli
- 882) İderse zāhiri kaç‘ -ı ‘ alāḡa
Dinür nevm aña düşme gel şıḡāḡa
- 883) Bu bir başḡa mezāḡ-ı murtezādur
Reh-i taḡḡıḡden ammā cüdādur
- 884) Dinür nefsiñe bunuñ mülhime hem
Ki ider dā ‘ imā ilhām-ı elzem
- 885) Oḡınsun mülhime kesriyle hānuñ
Ki mülhim olmaḡ oldu şanı cānuñ
- 886) Meşāyiḡ buña dirler tıfl-ı ma‘ nā

Veled-i alb dirler dağı aa

- 887) Vel budur bunu taği cn
Yedincide dinilr tfl-1 ma n
- 888) Őer atde dinildi v iz-i alb
Rz-i Hağ'a eyler sliki celb
- 889) Hağinde buyurdu fağr-i alem
Sevince bir ulm Allh-1 a zam
- 890) ılur albinde anu v iz Allh
Ol eyler aa emr  nehy-i ağ
- 891) Olur albinde bu sultn lim
Bu olur zahir  batında hkim
- 892)  Ağıl olur vezri msteŐr
Rz-i Hağ'la olur cmle kr
- 893) Alur sultn-1 Cbl-y a yn
ızın hağan-1 Cbls'nu ol n
- 894) Pes ola bu nikh-1 ma neviden
Bir zge ittiğd-1 merd ile zen
- 895) O duğterden toğar bir zat-1 ekrem
O Şeh-zade olur gayet mkerrem
- 896) İden oldur lednn  ilmi ta lim
Peder mder olur Őkird-i teslim

(24b)

- 897) Nedr bild mi Cbl'y ardaŐ
Nedr grd mi Cbls'y ardaŐ
- 898) Birer Şehr-i mu azzam muğteremdr

Biri maşrıqda biri ğarba hemdür

- 899) Ne mümkindür ki ola halkı maşsüb
Merātib var kimi bed kimi maşbüb
- 900) Velīkin şehr-i Cābülkā'da cemmā
Olur maşlūķı nūrānī vü ra' nā
- 901) Olur ammā ki Cābülsā'nuñ ekşer
Kabīhü'l-vech ü zūlmānī mükedder
- 902) Hudā eyleye rūḥ u cismimüz heb
Münevver pāk ü hem ' irfān-meşreb
- 903) Ola kim ola yüz bu sırra maşrem
' Arūs-ı nefse ola rūḥ hem-dem
- 904) Qo ıssı ' ilm ile şabr u qanā' at
Tevāzu' la taḥammül hem seḫāvet
- 905) Olur bunda ledünnī ' ilmi meftūḥ
Bilür andan nedür rāciḥ ne mercūḥ
- 906) Bu tavra vāşıl olan sālīk-i ferd
Bu keşfe nā' il olan sālīk-i merd
- 907) Anı bend idemez esbāb-ı dünyā
Tenezzül eylemez dünyāya zīrā
- 908) Maşāmıdur anuñ ' aşq-ı İlāhī
Olur mı ' aşıkuñ dünyā penāhı
- 909) Velī bunda açılur bāb-ı ilḫād
Qavī mürşid gerekdür ide irşād
- 910) Bu tavrūñ vāķı' atı itme teb' id
Işıklar Mevlevīler māh u ḫürşid

- 911) Şarāb u sâz u söz ü meclis-i mey
Şadā-yı çeng ü def ü nağme-i ney
- 912) Bunuñ nūridurur hem nūr-ı aşğar
Şararmışdur ki nev'ā oldı enver
- 913) Olur eyyāmdan işneyne mensüb
Necimden buña Zühre oldı maħbüb
- 914) Olur Yaħyā'ya mensüb enbiyādan
Ki pür-şevk idi ol ' aşk-ı Hudā'dan
- 915) Bunuñ seyridurur seyr ' alallāh
Kişi bunda olur nefsenden āgāh
- 916) Bilür nefsinı bilür zāt-ı Haqq'ı
Bilür nedür mecāzī ne haqqī
- 917) Fenādur pes şıfata bunda āşār
Bu mevçında budur mi' yār-ı her kār
- (25a)
- 918) Geçersiñ bunda da on biñ hicābı
Degül zūlmānī nūrānī niķābı
- 919) Harāret bunda olur bil nümāyān
Anuñ'çün vaz' olındı ism-i Raħmān
- 920) ' Alāmātı rızā vü şabr u işār
Taħammül hem tevāzu' şıdķ-ı güftār
- 921) Bunuñ bil kim cihādı tecliyedür
Vücūdından bi-küllī taħliyedür
- 922) Vücūd-ı Haq'da zātın ide ifnā
Vücūd-ı Haq'da zātın ide ibķā

ET-TEZYİL Fİ'N-NAŞİHAT

mefā'īlün mefā'īlün fa'ūlün

- 923) Reh-i Hâk'da taḥammül farz-ı lâzım
Buña muḥliş olan olur mülâzım
- 924) Kişi ol vaqt olur şūfî muḥakḳak
Ki andan râzî ola ḥalk u hem Hâk
- 925) Didi şūfiliğün ednâsını Sehl
Cenâb-ı Hâk bunu ide bize sehl
- 926) Taḥammüldür daḥı terk-i mükâfât
İbâdullâha şefkat ide bi'z-zât
- 927) Ne ol bir kimseye ide ḥuşûmet
Ne anuñla ide kimse 'adâvet
- 928) Tevâzu' dur ḥuşûşâ ḥâl-i dervîş
Tevâzu aḥsen-i a' mâl-i dervîş
- 929) Tevâzu' itmeyen dervîş olmaz
Tevâzu' itmeyen tevķîr bulmaz
- 930) Tevâzu' itdi Ādem oldı mescûd
Tekebbür itdi şeytân oldı merdûd
- 931) Olur pes Ādem'e dâ'im taḥiyyet
Olur şeytâna dâ'im sebb ü la'net
- 932) Ḥuşûşâ 'aşîka lâzımdur işâr
Yeter 'uşşâka ancaḳ yâr ü dîdâr
- 933) Nedür işâr oldı terk-i taḥrîm
'İbâdı nefsün üzre oldı taḳdîm

- 934) Elüñde olanı iḥvānuña bezl
Saña lâzım iken yārānuña bezl
- 935) Cenāb-ı Hāzret-i faḥr-i risālet
Medīne şehrine itdükde hicret
- 936) Şaḥābīde yoğ idi nān u mesken
İdüp Enşār böyle bezl-i aḥsen
- 937) Anuñ kim nān u ḥurmā ḥānesi var
İderlerdi Muhācirlere işār
- (25b)
- 938) Kimüñ kim ola ḥatunı mükerrer
Boşayup virdi aşḥāba muḳarrer
- 939) Yine oldı sebep pes bu eyü kār
Senā idüp Ḥudā buyurdı ey yār
- 940) *Ve yü 'şirüne 'alā enfüsihim*¹⁹⁶ pes
*Velev kāne bihim ḥācceten*¹⁹⁷ ey kes
- 941) Saña ammā ki gelse aç u muḥtāc
Bir etmek virmeyesin olsa ger ac
- 942) Bu zannum ḳalsa tenhā ol faḳīri
Şoyarduñ eyler idüñ bu kebīri
- 943) Saña dervīşlik nāmı ḥaṭādur
Ki dervīşüñ işi bezl ü 'aṭādur
- 944) Bu işi işleyen olmaz Müselmān
Neden geldi k'ola dervīş-'unvān
- 945) Didi Aḥmed Müselmān'dur ol ādem

¹⁹⁶ Kur'ân-ı Kerîm, 59/9

¹⁹⁷ Kur'ân-ı Kerîm, 59/9. İbare ayette şöyle geçiyor: *وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ*

- Ki sālīm ola andan ḥalk-ı ʿālem
- 946) Daḥi öyle gerekdür şıdḳ-ı güftār
O deñlü şıdḳı derviş eyleye kār
- 947) Ki bilse ḳatlı iderler itmeye kizb
Eñ eñ toḡrasalar ger itmeye kizb
- 948) Sözüde şādık ola zī-saʿādet
Aña kim toḡrı sözi ide ʿādet
- 949) Resūlullāh buyurdı bir ḥaberde
Bu gūne vārid oldu bir eşerde
- 950) Ki toḡrı söz olur ḥādī-i cennet
Olur şıddīḳ ol ehl-i saʿādet
- 951) Yalan ammā çeker kişiyi nāra
Aña kezzāb dirler gel ḳaḫāra
- 952) Buyurdı bir ḥadīş-i fāhirinde
Ḥadīş eḫvaldür ammā āhirinde
- 953) Ki bil sen ey Muʿāz ehl-i cehennem
Olurlar dilleriyle ḥalk-ı ʿālem
- 954) Dilüni şaḳla pes kizb ü ḫaḫādan
ʿİbādullāha hem cevr ü ezādan
- 955) O kim ide bu mezkūrātı iḫrāz
Olur dördinci isme çehre-perdāz

Fİ'T-ṬAVRİ'R-RĀBİʿ

mefāʿ ilün mefāʿ ilün faʿ ulün

- 956) Maḳām-ı ʿaşḳda saʿy itdi sālīk

Fenā virdi şifāta itdi hālik

957) Aña Hāḡ ismini telḡin iderler
Hāḡ'a şuḡl itmegi ta' yin iderler

(26a)

958) İder Hāḡ ismine çün iştiḡāli
Olur puḡte bulur nev' ā kemāli

959) Olur vaḡdetde vaḡdet aña pes ḡāl
Zuhūr ider aña hem nice aḡvāl

960) Mecāzi varlığın itdi çün ifnā
Vücūd-ı Hāḡ olındı aña i' tā

961) Görür secde ider aña semāvāt
Daḡı aḡcār u eşcār u cemādāt

962) Olup bu kā'ināta püşt ü mesned
Alurlar feyz andan aña müsned

963) Bilüp Allāh'ı uzandı lisānı
Olur ḡikmetle heb cümle beyānı

964) Bu eşnāda dise ḡāhi' ene'l-ḡaḡ
Ba' id olmaz ki oldı maḡv-ı muḡlaḡ

965) Bi-küllī muḡmaḡil oldı vücūdı
Vücūd-ı muḡlaḡ oldı çün şühūdı

966) Ene'l-ḡaḡ didüḡi bunuñ da ḡüyā
Şecerden söyledüḡi gibi Mevlā

967) Olur bunda muḡib maḡbüb vāḡid
Olur ḡālib ḡaleb maḡlūb vāḡid

968) Yoḡ idi yoḡlıḡına oldı vāḡıf

Vücūd ancak Hâk'uñmıŝ oldu 'arîf

- 969) Gören Allâh görinen oldu Allâh
Diyen işiden o oldu bu âgâh
- 970) alup bir 'ilmi bir de zât-ı mula
Hayâl añlanmasun keşf-i muaa
- 971) Kimüñ olmaya bu keşf ü şühûdı
Ene'l-a dirse kâfirdür Yehûdî
- 972) Bu 'âlem halk olınmazdan muaddem
Hudâ mevcûd idi bî-keyf ü bî-kem
- 973) *Ki kâne lem yekün şey 'i ma' allâh*
Pes el 'ân kemâ-kân ey dil-âgâh
- 974) Hem a' yân-ı ŝevâbit didi pîrân
Vücûduñ ousun duymadı el 'ân
- 975) Kime bu sır olursa keşf ü manzûr
Budur ma' ûl ola ol kimse ma' zûr
- 976) Su 'âl idüp dise ehl-i ŝerî'at
Beyân it bu sözi bize tamâmet
- 977) Edeb idüp iderse anı te 'vîl
İder anı ŝerî'at ehli tebcîl
- 978) ŝerî'atden o kim opara bir aŝ
Anuñ yirine oma gerek ol baş
- (26b)
- 979) Velî Mansûr'a olmaz îl ile âl
Dinilmez itdi keşf-i sırr u avâl
- 980) Ahâlîye anuñ avâli ma' lûm

Ecānib eyleyemez anı mefhūm

- 981) Dağı anuñ gibiler müctebādur
Ki maḳbūl-i Cenāb-ı Kibriyā'dur
- 982) Olanlar ḫazret-i Manşūr'a deḫḫāl
Diyenler 'aşrımızda olsa bu ḫāl
- 983) Geçürürdük anı bu varḫadan biz
Aña şemşīr-i şer' olmazdı ser-tīz
- 984) Bunı diyenler anı şandı maḫcūb
Nice maḫcūb olur ma' şūḫ u maḫbūb
- 985) Ḳıyās-ı nefsdür bu söz muḫarrer
Ki dimişdür cenāb-ı Şeyḫ-i Ekber
- 986) Maḫāmından anuñ öte maḫāmāt
Ya var mı tā ola tebdīl-i ḫālāt
- 987) Geçürürdi Cüneyd olsa bu mehlek
Budur pes zirve-i 'ulyā-yı meslek
- 988) Cüneyd'e oldı anuñ ḫa' nı gūyā
Sözinüñ bilmedi ma' nāsın ammā
- 989) Bu her bir sālīke olmaz nihāyet
Ḳatı az kimseye olur be-ḡāyet
- 990) Hüviyyet sırrı kime olsa aḫher
Fenā bulup beḫāya oldı maḫhar
- 991) Bu mevḫında olur sālīk mükemmel
Bu ḫavr ile olur nūr-ı mübeccel
- 992) Bu ḫavr içre ider taḫşīl-i 'irfān
Olur hem 'ālim-i billāh ol cān

993) Eger eylemeseydi kesb-i 'irfān
Eger olmasa idi kāmīl insān

994) Virür miydi hilāfet hīc pīrān
Ḥalīfe eylemezlerdi 'azīzān

995) Eger olmasa idi ehl-i ma' nā
Ḥiṭāb-ı irci¹⁹⁸ itmezdi Mevlā

Fİ'L-ḤİLĀFET

mefā' ilün mefā' ilün fa' ulün

996) Bu vech ile fenāya vāşıl olan
Bu ṭavr ile beḳāya nā'il olan

997) Ḥalīfe olup itsün ḥalkı irşād
Ḥarābe dilleri ol itsün ābād

998) 'Azīzān-ı selef itdükde himmet
Bu mevṭında virürlerdi hilāfet

(27a)

999) 'Umūm üzre degüldür bu mevāhib
Ki bundan şoñra vardur üç merātib

1000) Egerçi olmuş idi bunda kāmīl
Ḥaḳīqatde kemāl anlarla ḥāşıl

1001) Fenāya irdi bunda oldı vāşıl
Fenā-ender-fenā anlarla ḥāşıl

1002) Daḥı anlarla olur çok merātib
Ne lāzım olına ṭaṭvīl-i ṭālib

¹⁹⁸ Kur'ân-ı Kerîm, 89/28.

- 1003) Anuñ'çün yedi esmāyı tamāmet
İdüp ʔāliblere telķin ü himmet
- 1004) Fūrū' ı dađı eylerlerdi telķin
Haķıķatde bulalar tā ki temķin
- 1005) Kemāl ile idüp kesb ü metānet
Haķıķatde olalar ehl-i ķuvvet
- 1006) Velī Şimdi meŐāyih geķinenler
Söz añlasa eger bir Őufi-i ĥar
- 1007) Lisān-ı ĥalkı bilse olsa ķallāŐ
Bilüp Őoĥbet ʔariķın olsa evbāŐ
- 1008) Virürler añna seccāde ĥilāfet
Muzill ü dāll olurlar zī-fezāĥat
- 1009) Dağı emmārede olan zelīli
Ururlar böyle bir ĥaml-i Őaķīli
- 1010) Nice ol derdmend añlar ʔariķı
Anuñ Őeytān u nefis iken refiķı
- 1011) Yolu bilmeyen itsün mi delālet
Őufi-i Őeyĥi de ehl-i dālālet
- 1012) Nedür bundan ĥaraż dünyā ve Őöhret
Ėavāyetdür fezāĥatdür ķabāĥat
- 1013) Ėarābet bunda ba'ż ehl-i 'irfān
Ėilāfet virse bir derviŐe ol cān
- 1014) Ėoparur başına anuñ ķıyāmet
İder meclis-be-meclis anı ĥıybet
- 1015) Bir iki yılda olsun mı ĥalīfe
Bu ādem bunu itmişdür vazīfe

1016) Niçün ider bu vaz' -ı nā-pesendi
 ' Aceb niçün utanmaz bu efendī

1017) İdüp aña bunuñ gibi ta' arruż
 İder bu faşl u ğıybetde temaññuż

1018) İki de bunuñ gerçi kabāhat
 İdelüm Hakk ile faşl [u] huşümet

1019) Yine anlarda var esrār u ' irfān
 Riyāzet icthād u zıkr-i Sübhān

(27b)

1020) ' Aceb sende ne vardur itseñ iz' ān
 Bu halkı aldayup cerr itme her ān

1021) O ' irfān anları bir yire ilter
 Size ammā ki emmāre ne eyler

1022) İki yılda virürse ol hilāfet
 Sen iki ayda virürsiñ nihāyet

1023) Degülken kendüler dağı halife
 Hilāfet virmegi'derler¹⁹⁹ vazife

1024) Yine da' vet iderler halkı āyā
 Ki bilmezler dağı ta' bir-i rü'yā

1025) Bu hod kāmillere olmışdur ebced
 Hic ebced bilmeyen olsun mı erşed

1026) Buyurdı pīr-i mā vü pīr-i pīrān
 Cenāb-ı hazret-i Sīvāsī-' unvān

¹⁹⁹ "...virmeği iderler..." ibaresi vezin gereği bu şekilde yazıldı.

- 1027) Didi Mevlā idüp baña ‘ināyet
Ki yedi yılda virdüm ben ħilāfet
- 1028) Virüp bir erba‘īn ile bir ismi
Aña gösterdüm esmāyı vü resmi
- 1029) Otuz yılda virürlermiş ‘azizān
Yigirmide olursa ehl-i iz‘ān
- 1030) Bi-ḥamdillāh baña oldu bu elṭāf
Bunu faḥr ile didi eyle inṣāf
- 1031) Bunı diyen ola ṣems-i ḥaḳīḳat
Mürīdi ḥod o ‘aşruñ ehl-i himmet
- 1032) Yine böyle ideler ihtimāmı
Eger insān iseñ aña kelāmı
- 1033) Mürīdi mürşidi ma‘lūm-ı ‘aşruñ
Sülūki sālīk[i] mefhūm-ı dehrūñ
- 1034) Olaydı mürşidi necm-i ṭarīḳat
Olurdu sālīkine ulu ni‘met
- 1035) Bunuñla yine nedür böyle ef‘āl
Ḥilāfet ne meṣīḥat ne ne a‘māl
- 1036) Cenāb-ı Ḥaḳ ide ‘avn ü ‘ināyet
Bozılmışdur bozılmışdur ṭarīḳat
- 1037) Ḥaḳ ismidür bilindi ism-i rābi‘
Budur kā’im-maḳām-ı ism-i sābi‘

FĪ BEYĀNĪ'S-SIRR

mefā‘ilün mefā‘ilün fa‘ülün

- 1038) Maḳāmı sırdurur pes eyle iz'ān
Nedür sır eyleyeyüm anı tıbyān
- 1039) Laṭīfe mūdi' edür ḳalbde ol
Olursañ Ḥaḳḳ'a meşgūl açılır yol
(28a)
- 1040) Bedende rūḥ gibi ḳalbe bu hem
Bunı añla ki budur sırr-ı elzem
- 1041) Nitekim ḳalb oldu cāy-ı 'irfān
Maḥall-i 'aşḳ oldu rūḥ-ı insān
- 1042) Müşāhede maḥalli oldu pes ser
İrenler sırra oldu sır ile ber
- 1043) Velī bunda bu oldu ḳavl-i aḳvā
Ki oldur hem mezāḳ-ı 'abd-i ednā
- 1044) Ḥaḳ'ı ḥaḳ bilmek oldu sırra ma' nā
Bu ma' nāyı ola dirseñ hüveydā
- 1045) Saña ta' līm idüp ol faḥr-i 'ālem
'Arefṫü rabbī bi-rabbī didi hem
- 1046) Dinildi muṫma' inne nefsi pes
Ki bunda eylemedi şübhe bir kes
- 1047) Ṭumāninet olur bu ṭavra mevḳūf
K'olur Ḥaḳ ḥaḳḳ-ı 'irfān ile ma' rūf
- 1048) Nebīlerdür velīler vāḳı' ātı
Görür vā' izleri daḥı ḳuzātı
- 1049) Oḳur Ḳur 'ān ider ḥaḳḳa imāmet
İder tevḥīd-i zātile şehādet

- 1050) Görinür bunda da Ka' be mesācid
Bilür vechin mu' abbir olsa rāşid
- 1051) Dağı ber-dār olup dimek ene'l-ḥaḡ
Hem altun görmek ü gökler yıķılmaḡ
- 1052) Bunuñ nūrı beyāz oldu ki zīrā
Kūdūretten tamām oldu muşaffā
- 1053) Bunuñ seyridurur seyr ma' allāh
Ki Ḥaḡḡ'ı ḡaḡḡ ile seyr eyler ol şāh
- 1054) Geçersin bunda da on biñ ḡücübden
Velī nūrānī bil bu perdeyi sen
- 1055) Olubdur şemse bunuñ intisābı
Ki ref' olmuşdurur keşret niḡābı
- 1056) Se-şenbihdür buña yevm-i mu' ayyen
Olur İdris'e mensüb enbiyādan
- 1057) Fenā-yı zātduz bunuñ fenāsı
Fenā ma' nāsınuñ oldu edāsı²⁰⁰
- 1058) Ḥarāret ıztırāb olursa ḡālib
Ola meşḡul-i yā Şāfī o ḡālib²⁰¹
- 1059) ' Alāmātı yaḡin ü ' ilm ü ḡikmet
Dağı faḡr ḡumāninet sekīnet

Fİ'L-FAḠR

(28b)

mefā' ilün mefā' ilün fa' ulün

²⁰⁰ Sonraki beyit çizilip sayfa sol kenarına başka beyit yazılmıştır.

²⁰¹ Beyit sayfa sol kenarında "sahh" kaydıyla birlikte yazılmıştır.

- 1060) İdem faqrı saña fi'l-cümle taqrır
Bir iki mebħası olına taħrır
- 1061) Faqrır oldur olasın Ĥaqq'a muħtâc
Olasın vâkıf-ı esrâr-ı mi' râc
- 1062) Görinen gören ola Rabb-i a' lâ
Tecellî ide zâtıyla o Mevlâ
- 1063) Sen olmasañ olur Allâh ma' lûm
Faķire muştalâh ma' nâ bu mefhûm
- 1064) *İzâ temme'l-faķır fehüvallah*
Bunuñ şerħinde dinildi ol âgâh
- 1065) Niçe ma' nâsı vardur faķruñ ammâ
Bunuñ fehm it münâsibdür bu ma' nâ
- 1066) Bunuñ bir hõşca zabt it ey dil-ârâ
Fenâfillâh oldı faķra ma' nâ²⁰²
- 1067) Bu mezkûrâtı kesb itdükde şadıķ
Beşinciye olur ĥaqqâ ki lâyıķ
- 1068) Bu gûne itmeyen tebdîl-i esmâ
Olur mı vâkıf-ı sırr-ı müsemmâ
- Fİ'Ṭ-ṬAVRİ'L-ĤÂMİS
- mefâ'îlün mefâ'îlün fa'ûlün*
- 1069) Beşinciye aña telķin iderler
Aña Ĥayy ismini ta' yin iderler
- 1070) Sivâ evvelde olur maħv u fânî

²⁰² Beyit sayfa sol kenarındadır.

İder ef' āli fānī ism-i şānī

- 1071) Üçinci ḥod fenā virür şifāta
Olur dördüncü bā' is maḥv-ı zāta
- 1072) Ḥilāfın yazdı bunuñ ba' zı pīrān
Bize budur olan lākin nümāyān
- 1073) Çün oldı mā-sivā bi'l-cümle hālik
Daḥı cümle şifāt u zāt-ı sālīk
- 1074) Fenā oldı mu' ayyen ḳaldı vaḥdet
Ne ḳaldı imtiyāz u ne bu keşret
- 1075) Ḳalup ancaḳ vücūd-ı Ḥaḳ Te' ālā
Ta' alluḳ itdi sālīk ' ilmi āña
- 1076) Merātīb kim ola mensüb insān
Bu mevṫında bulur ḡāyāt u pāyān
- 1077) Velī üç mertebe ḳalır muḳarrer
Merātīb-i ilāhiyyedür insler
- 1078) Olur pes ba' dezīn anlar muḥaşşal
Bu üç ṫavr ile olur kāmil ekmel
- 1079) Bu mevṫın ehline didi ' azizān
Ki olur berzaḥ-ı kübrā o insān
- 1080) Anuñ'çün berzaḥ-ı kübrā didiler
Ki olur berzaḥ-ı cāmi' muḳarrer
- 1081) Kemāhī bunda eşyā bāhir olur
Ḥaḳīḳat-i Muḥammed zāhir olur²⁰³
- 1082) İde cem' -i vücüb u daḥı imkān

²⁰³ Sayfa sol kenarında bulunan bu beyit, yeri belirgin olmadığı için sayfanın son beyti olarak yazıldı.

Ki olur ba' dezīn ol kāmīl insān

1083) Pes oldı cāmī' -i kavseyñ zīrā
Olup hem mazhar-ı sırr-ı ev ednā²⁰⁴

1084) Yedincide olur bunuñ kemāli
Velī bunda görür evvel bu hāli

1085) İdüp Hıyy ismine şuğl-ı müdāmī
Bunuñla eyleyüp zıkr-i devāmı

1086) Mesīh-āsā ider ihyā-yı emvāt
Olur maḥmūdeti'l-avsāf ve'z-zāt

1087) Hıķ ismi itmiş idi ref' -i keşret
Anuñla ittihāda itdi himmet

1088) Şaķın zann itme mümkin ola zāhib
Buña ķā'il midür ehl-i mevāhib

1089) Gerekdür ittihāda iki olmaķ
Vücūdı bātıl ider bu muḥaķķaķ

1090) Bu fi' l ü infi' āle oldı mevķūf
Muvahḥidler degüldür böyle ma' rūf

1091) Eşerle hīc mü'eşşir ola mı bir
Bunu bir hōşca añla eyle tedbīr

1092) Muḥaķķiķler mezāķı buña vāhid
Olur a' dāda sārī olma cāhid

1093) Buña beñzer vücūd-ı muḥlaķ el-ḥaķ
Mezāhirle olınsa nisbet-i Hıķ

1094) Pes evvel olmış idi ehl-i tevḥīd

²⁰⁴ Kur'ân-ı Kerîm, 53/9.

Gide keşret görine rûy-ı tefrîd

- 1095) Pes andan ittiḥāda itdi himmet
Bu mevṫında murādı oldı vaḥdet
- 1096) Bu ṫavr içre görünür rûy-ı vaḥdet
Tekellüf ref' olup gider bu keşret
- 1097) Ki bûy-ı keşret olur ittiḥāda
Velî vaḥdetde yok naşş u ziyāde
- 1098) Diyem tevḫîdi daḫı ittiḥādı
Üçinci mertebe vaḥdetdür adı
- 1099) Bir itmek hem bir olmak birlik ey cān
Bunı böyle bilüp böyle it iz' ān
- 1100) Fenā-ender-fenā ey merd-i ḫābil
Aña işbāt u nefy olmaz muḫābil
- 1101) Olur altıncıda ol ḫāl zāhir
Müyesser eyleye Mevlā-yı ḫādir
- 1102) Beḫā-yı Ḥaḫ'la bâḫî ṫoñra olur
Yedinciye varan bu zevḫı bulur
- (29b)
- 1103) Olur yine umūr u i' tibārāt
Yedincide aña maṫlûb bi'z-zāt
- 1104) Maḫāmı sırr-ı sırdur ey dil-ārā
Bunı cümle ' azizān itdi inbā
- 1105) Egerçi şırzime didi ḫafādur
Velî tedḫîḫ olunmamış edādur

Fİ BEYĀNİ SIRRİ'S-SIRR

mefā' ilün mefā' ilün fa' ulün

- 1106) Nedür hem sırr-ı sır şerh idem anı
Bunuñ lâzımdur olınsun beyānı
- 1107) Cenāb-ı ħazret-i Қuddūs ü Қādir
Ola a' yāndan peydā vü zāhir
- 1108) Münezzehdür mekāndan Ḥaқ Te' ālā
Şıfāt-ı Ḥaқk'a maḫhardur bu eşyā
- 1109) Pes oldur sālīke bu sır nümāyān
Ve illā böyledür eşyā kemā-kān
- 1110) Pes olur küllü şey'in hālik²⁰⁵ aña
Hem illā vechehu²⁰⁶ olur hüveydā
- 1111) Bu tavrıñ dağı var nice beyānı
Öte geçmeyelüm sözde nişānı
- 1112) Bize bu böyle oldı keşf ü zāhir
Laḫıfe müdi' edür sırda bāhir
- 1113) Ḥafī ħod sırr-ı sırra oldı şāyān
Biri birine bunlar oldı çün cān
- 1114) Bunuñ rüḫ ile oldı kār u bārı
Bularda birbirinüñ cān u yāri
- 1115) Dinildi rāziye nefsine cānā
Ki oldı pādişāh-ı mülk-i ma' nā
- 1116) Olur ihyā-yı mevti vākı' atı

²⁰⁵ Kur'ân-ı Kerîm, 28/88

²⁰⁶ Kur'ân-ı Kerîm, 28/88

Müzeyyen yeñi eşvâb ile zâtı

1117) Balıklar hem dağı deryâ-yı ağıdar
Dağı şular yeni yeñi binâlar

1118) Görür kevşer dağı âb-ı hayâtı
Görür hayye olur tebdîl zâtı

1119) Yeşildür nûrı seyri seyr fi'llâh
Ki ref' -i perde-i vahdetdür ey şâh

1120) Eşer bu şavırda bil kim fenâdur
Vücûdından dağı sâlik cüdâdur

1121) Yevimden erba' âya intisâbı
Bunuñ Mirrih iledür iktisâbı

1122) Nebîlerden olur 'İsâ'ya mensûb
Ki evşâfiyla anuñ oldı maşhûb

(30a)

1123) Olur ise harâret bunda peydâ
Hafîz ismi ile olur müdâvâ²⁰⁷

1124) Geçüp nûrânî on biñ perdelerden
Verâsında ne şeyler göresin sen

1125) 'Alâmâtı şafâ-yı vaqt ü himmet
Dağı şevk u vücûd u farğ-ı kuvvet

1126) Tevâcüddür begüm dördinciye dek
Olur dördincide vecd eyleme şek

1127) Beşincide vücûd oldı muqarrer
Bunuñ bir hoşca añla eyle ezber

²⁰⁷ Sonraki 4 beytin üstü çizilmiştir.

1128) Tevācüddür taleb ya' nî vücûdı
Ki ola zāt-ı Hâk anuñ şühûdı

1129) Vecid oldı şühûd-ı zāt-ı muṭlaḡ
Vücûd ol gide senlik ḡala ol Hâk

1130) Bu vechile sülûk itdükde 'âşık
Olur altıncıya ol kişi lâyıḡ

Fİ'Ṭ-ṬAVRİ'S-SÂDİS

mefâ'îlün mefâ'îlün fa'ûlün

1131) Aña altıncı olmur mülâḡḡan
Ki Ḳayyûm ismidür olan mu' ayyen

1132) Bu isme şugl ider pinhân u peydâ
Sürer bu ismi gizlü âşikârâ

1133) Görür tâ kim ḡıyâm-ı cümle eşyâ
Şıfât-ı Hâk velî bundan hüveydâ

1134) Bu tevḡîd-i şıfât olmaz muḡarrer
Ki tevḡîd-i şıfât aña didiler

1135) Şıfât-ı sâlik ola maḡv u fânî
Şıfât-ı Hâḡḡ'ı göre çeşm-i cânı

1136) Bu sâlikden şıfât-ı Hâk zuhûrı
Ki sâlikden ola cümle şudûrı

1137) Eger Ḳayyûm u Ḳayy'ıñ farkı çoḡdur
Velî bir vechile hem farkı yoḡdur

1138) Yaḡın biri birine ṭavr u âşâr
Müşâbihdür biri birine envâr

(30b)

- 1139) Anuñ'çün hazret-i pîrüm efendî
Bu iki ismi birden virür idi
- 1140) Virürdi Hayy ile Qayyüm'ı birden
Bu idi ekşeriyâ de'bi bil sen
- 1141) Maqâmına hafâ dirler muhaqqak
Hafâyı diyeyüm tevfiķ ide Haķ
- 1142) Laṭife mūdi' edür rūḥda bu
Tecelliyyât ile ḥaṣıl olur o
- 1143) Olurdı rūḥda bi'l-ķuvve mestūr
Tecellî ile bi'l-fi'l oldı ol nūr
- 1144) Tavassuṭ itdi beyne'r-rūḥ ve'r-rab
Qabūl-i feyze 'illet oldı bu heb
- 1145) Dinür nefsine marziyye birāder
Bunuñ nūrı siyāh oldı münevver
- 1146) Olubdur vāķı' ātı ile iz' ān
Melekler cennet ile ḥūr u ğilmān
- 1147) Görür la'l ile yāķūt u cevāhir
Görür eṣyāyı kendüne müzāhir
- 1148) Ḥamisedür bunuñ hem intisābı
Necimden Müṣṭerî ile cevābı
- 1149) Nebîlerden Ḥalîl'e oldı mensūb
Ḥalîl-āsā olur mergūb [u] maḥbūb
- 1150) Bunuñ seyridurur seyr 'an'illāh
Bu mevṭında budur seyrān-ı eṣbāh

- 1151) Fenā-ender-fenādur bunda āṣār
Yazılmışdı muḳaddem ey niḡū-kār
- 1152) Geçer bunda daḡi on biñ ḡicābı
Begüm nūrānīdūr bunuñ niḡābı
- 1153) ʿ Alāmātı birisi sekr ise ger
Birisi maḡv olubdur ey birāder
- 1154) Olur zīrā yedinciyle bu hem-rāz
Ki olmışdur anuñla yār ü hem-bāz
- 1155) Ḥarāret ıztırāb olursa serber²⁰⁸
Raḡīb ismini durma eyle ezber
- 1156) O kim Ṣaʿ bān Efendī'den ḡalīfe
Ola anlara bu oldı vazīfe
- 1157) Yine Hū virür altıncıda bunlar
Bu ṭavruñ ismi Hū dirler muḡarrer
- 1158) Yedincide virürler yine Allāh
Bu tekmiḡ ismidür dirler ol āḡāh
- 1159) Muḡālīfdür buña cümle ʿ azīzān
Ki naḡl itdügümüzdür ḡavl-i pīrān
- (31a)
- 1160) Bu mümkindür ola tevfiḡ u taḡḡiḡ
Velī taṭvīle bāʿ iş bunu tenmiḡ
- 1161) Varınca bu maḡāma ṭavr-ı sālik
Yedinciye düşer ḡayrı mesālik

²⁰⁸ Mısra, üstü çizilmiş mısranın yanına, sayfa sağ kenarına yazılmıştır.

Fİ'Ṭ-ṬAVRİ'S-SĀBİ'

mefā' ilün mefā' ilün fa' ulün

- 1162) Yedinci olunur ta' līm ü telkīn
O ahhār ismidür ey ehl-i temkīn
- 1163) Sürer bunı gice gündüzde sālīk
Olur bir gūne dađı yine hālīk
- 1164) Buña hālīk olındı gerçi ta' bīr
Mes-i albe bu oldı līk iksīr
- 1165) ayāt-ı zātiye pes oldı mağhar
Olur eṣyā aña küllī musahđhar
- 1166) aıatde ayāti Şimdi buldı
ilāfet il' atıyle ādem oldı
- 1167) Bulur pes bunda seyr-i seba ğāyet
Cemī' rütbeye budur nihāyet
- 1168) Bu oldı evliyānuñ intihāsı
Velī bu enbiyānuñ ibtidāsı
- 1169) Yoğ ammā bu nihāyetde nihāyet
Ki a'uñ yoğ tecellīsine ğāyet
- 1170) Rücū' ider udā'dan alka kim tā
İde bu alkı vağl-ı a Te' ālā
- 1171) Görür a ile alkı a'ı bā-alk
Bu fark-ı Őānīdür ey Őāhib-i del
- 1172) Beā ba' de'l-fenā dīrler buña hem
Dağı cem' ü'l-cem' dinildi ādem

- 1173) Olur keşretde vaḥdet sırrı zāhir
Daḥı vaḥdetde keşret remzi bāhir
- 1174) Biri birinden itmez iḥticābı
Tamām oldı dükendi hem ḥicābı
- 1175) Yedinciyi ki sālİK itdi tekml̄
Ki ḩavr u nūr u sırrın itse taḩşıl
- 1176) Yine esmāya ol meşğūl olur mı
Ferāgat eyleyüp şöyle durur mı
- 1177) Sürer birini esmādan muḩarrer
Anuñla cān u dil olur münevver
- 1178) Velī her bir ‘azīzūñ de’bi āḩer
Mizāc u meşrebe göre iderler
- 1179) Meşārib muḩtelifdür çünki cānā
Muḩālifdür mezāk-ı ehl-i ma‘nā
- (31a)
- 1180) Kiminūñ budurur ḩāl ü me’ālī
Her ay bir isme eyler iştigālī
- 1181) Kimi tevḩīde itmiş şuĒl-ı dā’im
Zuhūr ile olur kimi müdāvim
- 1182) Ne ismūñ görür ise vāḩı‘ātın
Ol ismi eyler ol telḩīn ü ta‘yīn
- 1183) Kimi vird eylemiş ism-i Celāl’i
Anuñladur celālī vü cemālī
- 1184) Kibārü'l-keşr bu semte zāhib olmuş
Bunuñla maḩşad-ı aḩşāyı bulmuş

- 1185) Olanlar sālīk-i rāh-ı ʔarīḳat
Olanlar ʕārif-i remz-i ḥaḳīḳat
- 1186) İdinmişler Celāl ismini evrād
İderler sālīki bunuñla irşād
- 1187) Cenāb-ı Şeyḥ-i Ekber zıḳri budur
Celāle'd-dīn-i Rūmī fikri budur
- 1188) Kimi bir isme eyler şughlı her dem
Ki añā düşmiş idi ism-i aʕzam
- 1189) ʕAzīzümüñ bu idi deʔbi ekşer
Celāl ismin virürdi baʕza ol er
- Fİ'L-İSMİ'L-AʕZAM
- mefāʕilün mefāʕilün faʕulün*
- 1190) Olur aʕzam ḳamu esmāʔ-i ḥüsnā
Velākin ism-i aʕzam birdür ammā
- 1191) Olup erbāb-ı ʕilmüñ iḥtilāfi
İderler ism-i aʕzamda ḥilāfi
- 1192) Kimi Hū didi kimi Ḥayy ü Ḳayyūm
Rivāyetle şaḥābīden bu mefhūm
- 1193) Velākin didiler aşḥāb ekşer
Daḥı erbāb-ı ʕilm-i ʕaḳl-perver
- 1194) Ḥuşūşā didi ehl-i keşf ü ʕirfān
Celāl ismidür ism-i aʕzam olan
- 1195) Edille yazsaḳ olur söz muḫavvel
Netice budurur itdük müseccel

1196) İki nev^ç oldı çünkim ism-i Mevlā
Şıfāt u zāta başka başka esmā

1197) Şıfātından çü zātıdur mu^ç azzam
Pes Allāh ismi oldı ism-i a^ç zam

1198) Mezākı bu velī^ç abd-i faķırūñ
Budur keşf-i şarihi bu haķırūñ

1199) Celāl ismidür a^ç zam Haķķ'a nisbet
Muğāyir^ç abde olınsa izāfet²⁰⁹

1200) Olur her ādeme bir ism-i a^ç zam
Ki aña ol olupdur yār ü hem-dem

(32a)

1201) Anuñla fetḥ olur bāb-ı umūrı
Anuñladur büṭünı hem zuhūrı

1202) Aña andandur heb feyz ü imdād
İden oldur anı her semte irşād

1203) Buña şāhid yeter kavmūñ hilāfı
Ki bundan neş^{et} ider iḥtilāfı

1204) Ola küfrile kāfir yār ü hem-dem
Celāl ismi olur mı aña a^ç zam

1205) Celālüh ism-i a^ç zam olsa aña
Muvahḥid olur idi cümle tersā

1206) Müzill ismidür aña ism-i a^ç zam
Bu oldıysa mübeyyen añladuñ hem

²⁰⁹ Beyit sayfa sol kenarına yazılmıştır.

- 1207) Muḥaṣṣal her ne isme ola maẓhar
O ism-i a'zam olur aña server²¹⁰
- 1208) Bilindi ism-i a'zam ism-i Allāh
Muḳarrer oldu bundan olduĝ āgāh
- 1209) Olinsa ism-i a'zamlā du'ā ger
Didi Aḫmed ḳabūl olur muḳarrer
- 1210) Du'ā iderüz Allāh ismi ile
Daḫı hem nice esmā ile bile
- 1211) Niçün olmaz du'āmuz Ḥaḳḳ'a maḳbūl
Çün ism-i a'zam imiş ism-i menḳūl
- 1212) Budur bunuñ cevābı ey niĝū-zāt
Şürūḫıyla olur maḳbūl da' avāt
- 1213) Biri şartuñ ḫalāl ola ḫa'āmı
Biri her-bār şıdḳ ola kelāmı
- 1214) Hem istiĝfārı ide dilde tekrār
Derūnı nādım olup ola bızār
- 1215) Bunuñ bundan eyü ḳavl ü beyānı
Lisānı olsa isti'dād lisānı
- 1216) Anuñ ḫic redd olunmaz bir du'āsı
Ḳazā-yı mübrem olur her edāsı
- 1217) Bu ḫavruñ āḫirindedür bu ḫālet
Evā'il daḫı yazılsun tamāmet
- 1218) Maḳāmı bil ḫafā-yı muḫlaḳ oldu
Ḥafāsında ḫafā-yı Ḥaḳḳ'ı buldı

²¹⁰ Beyit sayfa sol kenarına yazılmıştır.

- 1219) Didiler şāfiye nefsine cānā
Bi-küllī bunda olmışdur muşaffā
- 1220) Olubdur vāqı' ātı ğarķ ile ħarķ
Daħı hem şā' iķa hem ra' d ile berķ
- 1221) Daħı bunda görür kendüyi sulţān
Ne emr itse olur şan naşş-ı Kır'ān
- 1222) Görür ya kīmyā görür ħacer ya
Misü āhen olur elinde zer ya
- (32b)
- 1223) Aşāğda görür iseñ yıldırım sen
Ġazabdur ya mizācuñ bozuğundan
- 1224) Daħı görseñ aşāğda mīr ü sulţān
Üçincide olursa rūĥ-ı insān
- 1225) Kırıyās olına bundan vāqı' ātı
Bu ķānūn ile biline şıfātı
- 1226) Bunuñ nūrıyla olmaz reng ü elvān
Cemī' levni cāmi' ile iz' ān
- 1227) Bunuñ nūrın siyāh oldı diyenler
Maķāmı ŧavr-ı sādisdür muķarrer
- 1228) Olupdur seyr billāh buña seyrān
Beķā billāhdur āşarı yārān
- 1229) Yevimden cum' ayadur intisābı
Ki ' iyd-i mü'min'in cum' a cenābı
- 1230) Zuħal'le intisābı hem necimden
Ki yedinci felekde añā mesken

- 1231) Olurise Һarāret bunda zāhir
Mu‘īn ismini sālīk ola zākīr
- 1232) Nebīlerden Һabībullāh'a mensūb
Ki maħbūbiyyet ile oldı maħlūb
- 1233) Olup kâ‘im-maķām-ı faħr-i ‘ālem
Dinilür ğayrı aña ğavş-i a‘zam
- 1234) Ki zīrā ism-i a‘zam mazharıdur
Hem aħlāķ-ı Muħammed maşdarıdur
- 1235) Olur iki cihāna maħz-ı raħmet
Olur ‘ālemlere ‘ayn-ı hidāyet
- 1236) Bu vech ile dinilür ‘Abdu'r-raħmān²¹¹
Degül maħşüş aña bu ism ü ‘unvān
- 1237) Olupdur ķutbuñ ‘Abdullāh nāmı
Aña maħşüşdur birķaç esāmī
- 1238) Biri ‘Abdü'l-eħad'dur ism-i maħşüş
Olur ma‘nāda bu da ķuţba menşüş
- 1239) Mecāz olur bu ğayruñ olsa nāmı
Haķīķatdür bu söz aña kelāmı
- 1240) Һabībullāh'a soñra ķuţba maħşüş
Bu iki ism olınmaz ğayra menşüş
- 1241) ‘Alāmātı olur tecrīd ü tefrīd
Fenā vü hem beķā vü daħı tevħīd
- 1242) Gehī ma‘şūķ ğāhī ‘aşīķ olur

---

²¹¹ Vezin bozuktur.

Gehî ednâ vü gâhî fâ'ik olur

1243) Gehî tâlib olur hem gâhî maṭlûb
Gehî olur muḥibb ü gâh maḥbûb

(33a)

1244) Gehî vuşlat olursa gâh firḳat
Gehî vaḥdet olursa gâh keşret

1245) Bilinürse eger vaşf-ı İlâhî
Bunuñ da bilinür ḥâli kemâhî

1246) Sülûki böyle ekşer kâmilinüñ
Muḥâlif buña ba'z[1] sâlikinüñ

1247) Buyurmuşdur bunı bil kim o ḥazret
Bu ḥalkuñ nefesinedür ṭariḳat

1248) Ki her bir meşrebüñ başka mezâkı
Aña göre olur anuñ vifâkı

1249) Velî tezkiye taşfiye muḳarrer
Bizüm yazduğumuzdur eyle ezber

1250) Daḥı taḥliye tecliye taḥallî
Yazılan vechile olur bi-küllî

1251) Olursiñ remz-i esmâya muvaffaḳ
Didüğümüz saña olur muḥaḳḳaḳ

1252) Uşul-i fer' beşdür ey birâder
Velâkin iḥtilâf itdi erenler

1253) Baña Sîvâsî kim ol kân-ı 'irfân
Bu gûne itdi telḳin ile iz'ân

1254) Ki Ḳâdir hem Ḳavî Cebbâr'dur hem

Dağı Mālik Vedūd ey rāz-ı maḥrem

- 1255) Mübārek ḥaṭṭı ile şoñra gördüm
Yazılmış böyledür yüzümi sürdüm
- 1256) Didiler ba' zılar Vehhāb u Fettāḥ
Dağı Vāḥid Eḥad Şamed it ifşāḥ
- 1257) Dağı var bunda niçe iḥtilāfāt
Müfid olmaz olınsun ṭayy maḳālāt
- 1258) İki ism arasında dağı esmā
Virürler kim sülük āsān ola tā
- 1259) İki ism arası berzaḥ muḳarrer
Ol esmā olur anda aña rehber
- 1260) Odur ekmel olinmişdur bu tescil
İde esmā-i ḥüsnā ile tekmil
- 1261) Yedi esmāya nedür vech-i ḥaşrı
Bu esmāya niçündür ḥaşr u ḳaşrı
- 1262) Bu tertib üzre niçün oldu āyā
Niçün tertib-i āḥer olmaya ya
- 1263) Gerekdi ki ola e'imme esmā
Kim onlardur medār-ı ḥalḳ-ı eşyā
- 1264) Sebeb nedür heb olmuşdur işāret
Egerçi olmadı naşş u şarāḥat
- (33b)
- 1265) Eger var ise iz'ān ile im'ān
Saña bu cümlesi ola nümāyān
- 1266) Anuñ'çün itmedüm taşriḥ zira

Bilür bir kimse görmedüm bu ednâ

ḤĀTĪME FĪ BA' Ź VEŞĀYĀ EL-E' İZZE ḲADDESEN'ALLĀHÜ Bİ-
ESRĀREHÜM

mefā' ilün mefā' ilün fa' ulün

1267) Şihābü'd-dīn buyurdı bu kelāmı
Ki ḳurb-ı ḳurb-ı Ḥaḳ ola maḳāmı

1268) Saña naḳl eyleyem ey yār-i şādıḳ
Erenlerden bir iki ḳavl-i fā' iḳ

1269) Ḳabūl it cānile zirā ki bunlar
Bulunmaz incüdür nāyāb gevher

1270) Ḥaḳīḳat anı redd itse şerī' at
Ḥaḳīḳat olmaz ol olur ḳalālet

1271) Elüнден ḳoma şer' -i Muştafā'yı
Bulursıñ şer' ile vaşl-ı Ḥudā'yı

1272) Mürīdüñ şer' iledür fetḥ-i bābı
İder hem şer' ile ref' -i ḥicābı

1273) Saña lāzım degül keşf ü kerāmet
Ṭarīḳ-ı Ḥaḳ'da lāzım istiḳāmet

1274) Cenāb-ı Muştafā maḥbūb u mevdūd
Buyurdı *şeyyebetnī sūreti hūd*²¹²

1275) Murād-ı nefsdür keşf ü kerāmet
Velīkin Rabb'üñ ister istiḳāmet

1276) Nedür ma' nāsı bunuñ ne edādur

²¹² "Hūd suresi beni ihtiyarlattı."

‘Uhūd-ı Hakk'a vü halka vefādur

- 1277) Dağı ola vasat üzre umūri
Yimek içmekde geymekde zarūri
- 1278) Didiler bir kişi itse ‘ibādet
Gice ihyāsını hem itse ‘ādet
- 1279) Olur mı ol kişi dervīř-i dil-rīř
Dinilür mı aña hakkā ki dervīř
- 1280) ‘İbādetle kişi dervīř olmaz
‘İbādetle bu gizli yolu bulmaz
- 1281) Ki esbāb-ı ‘ubūdiyyet ‘ibādet
Gerekdür ‘abd olanlar ide tã‘at
- 1282) Aña dervīř didiler ‘azizān
Ki bir kişiden incimeye ol cān
- 1283) Cemī‘ fi‘le fā‘il çün Hudā'dur
Küsinmek ‘Amr'a vü Zeyd'e hařādur
- 1284) Nařihāt istedi bir řālib-i Hakk
Meřāyihden birisinden muhakkakk
- (34a)
- 1285) Didi kim şübheden kendün ırağ it
Bu günden yarın içün hem yarağ it
- 1286) Yalan söyleme eyleme hıyānet
Dağı kimseyi itme zemm ü gıybet
- 1287) Ola sã‘ir günāhuñ cümle mağfūr
Ki bunlardan řoğar heb cümle mařzūr
- 1288) ‘Azāzil'i düşinde gördi Harrāz

Uzaqdan gider aña yaqın olmaz

- 1289) Didi gel bunda ey iblīs-i bed-hū
Didi itmem ‘abeş yire tekāpū
- 1290) İderem halkı dünyā ile ıdlāl
Senūñ yanūnda dünyā hıc ü pāmāl
- 1291) Şağın dünyāya meyl itme birāder
İderseñ bil ki şeytān oldu rehber
- 1292) Didi Kettānī-i şāhib-sa‘ ādet
Ki şeytānuñ yuları oldu şehvet
- 1293) Tutan bu dizgini elinde her-bār
Kul ider kendüye iblīsı nā-çār
- 1294) Cüneyd ol hāzret-i kān-ı vilāyet
Didi bir şūfiye idüp naşīhat
- 1295) Ki şūfīlik degüldür kıl ile kāl
Ki şūfīlik riyāzet oldu hem hāl
- 1296) Koya dünyāyı ehlini dağı hem
Dağı dünyā kelāmın itmeye em
- 1297) Hudā'yı dā'imā ola murāqıb
Ola enfāsını her demde rāqıb
- 1298) Didi Zū'n-nūn-ı Mısrī ile idrāk
Kişi dā'im gerek maḥzūn u ğamnāk
- 1299) Ki hüzni olmayandan büy-ı ğaflet
Olur zīrā meşāmm-ı ehl-i hikmet
- 1300) İde Allāh'a ehlullāha hizmet
Dağı durmaya fāriğ ide tāt at

1301) Buyurdu hem Ebū [İ]shāḳ-ı ḥōṣ-dem
Olinur imtiḥān üç şeyle ādem

1302) Ğāzab ḥālinde ‘ avretlerle tenhā
Bula māla zafer degmeye aṣlā

1303) Ḥudā'dan ḳorḳa çeke elin andan
Ol ādemdür anuñla ṣoḥbet it sen

1304) Buyurdılar bu pendı ezber it hem
İki vaḳt içre kendüñ ṣaḳla muḥkem

1305) Yimeḳ yirken laḳırdı eyler iken
Ṣaḳın geçmeyesin ḥaddi ṣaḳın sen

(34b)

1306) Dimiṣdür hem Celā[İ]e'd-dīn-i Rūmī
Bu iki sözde cem‘ itdi ‘ ulūmı

1307) Didi kīr ü gelū ey yār-i hem-dem
Bu ikisin ṭutanlar oldu ādem

1308) Birisi ṣehvet-i ferciyye ḳardaṣ
Birisi ṣehvet-i batniyye yoldaṣ

1309) İki bağırsağın ḥıfz iden ādem
Olur dünyāda ‘ uḳbāda mūkerrem

1310) Boğazın fercini zabṭ iden ādem
Dinilse lāyık aña ḳuṭb-ı ‘ ālem

1311) Kime ki bu naṣīḥatler ola ḥāl
Aña bunlar ola evṣāf u aḥvāl

1312) Olur maḳbūl-i dergāh-ı İlāhī
Olur ṭāliblerüñ püṣt ü penāhı

- 1313) Bu üç günde yazıldı ħalvet üzre
Yazılmışdur be-gāyet dīkḡat üzre
- 1314) Beyāz olunur iken bu maḡālāt
Egerçi zamm olındı birkaç ebyāt
- 1315) Velī aṡl-ı risāle buldı encām
Muḡaḡḡak üç gün içre oldı itmām
- 1316) Ḳuṡūrı var ise ma^ç zūr olsun
Bu naḡıṡ sa^ç yimüz meṡkūr olsun
- 1317) Kerīme lāyık olan çün keremdür
Bu manzūme anuñ'çün muḡteremdür
- 1318) Bu ednā der[d]mende bu da çoḡdur
Ki müzcāt-ı biḡā^ç a bende yoḡdur
- 1319) Benem bir ^ç abd-i ^ç aṡī merd-i ^ç āmī
Ne ḡaddümdür benüm vaḡdet kelāmı
- 1320) Zeliilem bī-kesem biḡāneyem ben
Cünün-ı ^ç aṡḡile divāneyem ben
- 1321) Faḡīrem baña iḡsān it İläḡī
^ç Alīlem derde dermān it İläḡī
- 1322) Benüm iṡüm saña ḡaldı Ḥudāyā
Baña eyle niçe yüz biñ ^ç aṡāyā

ḤĀTİMETİ'L-ḤĀTİME Fİ'L-MÜNĀCĀT

mefā^ç ilün mefā^ç ilün fa^ç ulün

- 1323) İläḡī zāt-ı baḡtuñ ḡürmetiyçün
Daḡı hem vāḡidiyyet ^ç izzetiyçün

- 1324) Daḥı esmā vü zātuñ ḥürmetiyçün
Hem ef'āl ü şıfātuñ ḥürmetiyçün
- 1325) İlähî enbiyāñuñ ḥürmetiyçün
İlähî evliyānuñ ḥürmetiyçün
- (35a)
- 1326) Huşuşā kim ḥabībūñ Aḥmed içün
Vişālūñ yollarında erşed içün
- 1327) 'Azizān-ı 'izāmuñ ḥürmetine
Kerimān-ı kirāmuñ ḥürmetine
- 1328) Celālūñ baḥrine sālİKler içün
Cemālūñ dürrine mālİKler içün
- 1329) Bu keşretde olan envāruñ içün
O envārda olan esrāruñ içün
- 1330) Ḳuluñ Nazmī'ye it iḥsān-ı küllī
Tecellī it tesellī it tevellī
- 1331) İdüp taḳlīdini taḥḳīḳe tebdīl
Riyāsın hem ḥulūşa eyle taḥvīl
- 1332) Mecāzī varlığın eyle ḥaḳīḳat
Göre keşret göziyle rüy-ı vaḥdet
- 1333) Bu dünyāda kemāle eyle mazhar
Cinān içre vişāle eyle maşdar
- 1334) Ma'ārif taḥtı üzre şāh eyle
Hidāyet göklerinde māh eyle
- 1335) Anı şems-i ḥaḳīḳat eyle yā Rab
Nedīm-i bezm-i ḳurbet eyle yā Rab

1336) Anı her laḥza melḥūz eyle yā Rab
 Ḥaṭālardan da maḥfūz eyle yā Rab

1337) Nebīlerle ola yā Rabb maḥşūr
 Velīlerle ola yā Rabb manzūr

Fİ'T-TĀRĪH

mef' ulü mefā' ilün fa' ulün

1338) Şad ḥamd o Ḥayy-i lā-yezāle
 Kim vaḥdetinüñ sivā güvāhı

1339) Minnet o Muvaffıḳ u Mu' in'e
 Bu bendesinüñ olup penāhı

1340) Eṭvārda bir risāle yazmaḳ
 Ṭab' uma gelürdi gāhı gāhı

1341) ' Āriflere ola şāhid-i ḥāl
 Sāliklerüñ ola resm-i rāhı

1342) Yazıldı çizildi bu risāle
 Üç günde tamām olup kemāhı

1343) Nāmında tefekkür eyler iken
 Geldi dilüme bu beyt-i şāhı

1344) Tārīḫ-i tamāmı ismi Naẓmı
 Mi' yār-ı Ṭarīḳat-i İlähı²¹³

²¹³ "معیار طریقت الہی" mısrası ebcedle 1087 H. tarihini veriyor.

